

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.

Головний редактор — Давидова І.

Заступниця головного редактора — Васьківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна

Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна

Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна

Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна

Ільганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна

Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США

Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна

Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна

Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна

Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна

Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна

Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна

Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

**Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової
палати України (протокол № 6 від 25.07.2024).**

Відповідальна за випуск — Жданова Н.

Коректура — Панченко Є.

Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією
Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових
фахових видань України в галузі соціальних комунікацій
(наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

*Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліко-
вані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на
видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.*

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова
установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Л. Каденюка, 27, Київ, Україна, 02094

Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),

+380 (44) 292-30-11 (редакція)

Факс: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.

Editor-in-Chief — Davydova I.

Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman
of the editorial board), Ukraine

Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof.

(deputy chairman of the editorial board), Ukraine

Kobieliev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine

Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine

Ihannaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine

Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA

Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine

Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine

Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine

Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine

Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine

Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine

Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

**The Academic Council of the Book Chamber recommends
printing this Bulletin (Protocol № 6 from 25.07.2024).**

Editor — Zhdanova N.

Proofreader — Panchenko E.

Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science
designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the
professional scientific publication of Ukraine in the field of social
communication. (Order of the Ministry of Education and Science
of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

*You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement
with editorial staff. A reference to publications is necessary.
Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with
point of view of the author.*

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research
Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Av. L. Kadenuk, 27, Kyiv, Ukraine, 02094

Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),

+380 (44) 292-30-11 (editors)

Fax: +380 (44) 296-71-15

E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

СТОРІНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА

СЕНЧЕНКО М. Ера домінування Розуму.....3

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МАТІОС В. Документування злочинів проти культурної спадщини України:
основні проекти та ініціативи за підтримки громадськості..... 12

ПАРФЕНЮК І. Динаміка розвитку україномовного сегмента в ТікТок:
еволюція та сучасні виклики..... 19

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

КОСТЕНКО Л., ЖАБІН О. Національна бібліометрика України: проблеми формування 26

ВОВК Н. Роль івент-менеджменту як бібліотечної інновації в підвищенні привабливості
публічних бібліотек: аналіз тенденцій та успішних практик 32

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

ДОЯР Л. Наукові розвідки та навчальна література з історії України 1942—1944 років
(за матеріалами Книжкової палати України) 38

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

ЯКУБОВА Т., МАТВІЙШИЙ Я. Професор Віленського університету
Міхал Пелка-Полінський: дослідження наукового доробку та книжкових знаків..... 44

CONTENT

CHIEF-EDITOR'S PAGE

SENCHENKO M. The era of the domination of Mind.....3

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

MATIOS V. Documentation of crimes against cultural heritage of Ukraine:
main projects and initiatives with the support of civil society..... 12

PARFENIUK I. The dynamics of development of the Ukrainian-language
segment on TikTok: evolution and contemporary challenges 19

LIBRARIANSHIP

KOSTENKO L., ZHABIN O. National bibliometrics of Ukraine: problems of formation 26

VOVK N. The role of event management as a library innovation in increasing
the attractiveness of public libraries: analysis of trends and successful practices 32

FROM THE ARCHIVE OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE

DOIAR L. Scientific investigations and educational literature from the history
of Ukraine 1942—1944 (based on the materials of the Book Chamber of Ukraine)..... 38

HISTORICAL INTELLIGENCE

YAKUBOVA T., MATVIYSHYN Ya. Vilnius University professor Michał Pełka-Poliński:
research of scientific work and book marks..... 44

До 160-річчя від дня народження В. Вернадського

УДК 316.324.8:[140.8:[13+165.173]](045)

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net

Ера домінування Розуму*

Людина не просто новий вид у світі живого, а якісно нова форма існування матерії, закони якої сучасною наукою ще не пізнані, хоча встановлено, що вони мають інформаційний (польовий) характер. І пов'язані ці закони із функціонуванням свідомості.

М. Мойсеев

Коли "антилюди" при владі Світ перевернутої реальності

Нині людство живе у світі перевернутої реальності: тоталітарно-поліцейські держави навчають інших демократії, псевдонауковці проводять піар-акції під гаслом "боротьби із лженаукою", а найзухваліші та найпродажніші корупціонери закликають людей на мітинги під гаслом "боротьби з корупцією".

Творці й спонсори міжнародного тероризму оголошують себе головними "борцями з тероризмом". Дегенерати, педофіли, сексуальні збоченці, канібали, вбивці та сатаністи, які захопили владу на планеті обманом і хитрістю, називають себе "елітою" й нав'язують "цінності" своєї "цивілізації" решті "дикого" та "нецивілізованого" світу. При цьому рівень їхнього фарисейства й брехні позамежний.

Цей "театр абсурду" є породженням світової сатанинської системи — системи *перевернутої реальності*, що існує завдяки вихованню нових продажних слуг паразитичної піраміди влади. Саме тому серед панівних "еліт" і найбагатших родин так багато дегенератів і недолюдків. І хибно думати, що процес формування паразитичних "еліт" має стихійний, некерований характер. Система цілком усвідомлено нав'язує їх людству, допомагаючи "антилюдям" просуватися до вершин влади.

Сучасний історичний період ліберальних цінностей, якщо суспільство його переживе, надалі визначатимуть як епоху деградації. Кожен пункт комплексу ліберальних цінностей є елементом єдиної системи алгоритмів регресу.

Чисельність населення України неухильно скорочується — до нас прийшла *депопуляція*.

Різноманітні програми сприяння розвитку сім'ї не працюють, інтернет і телебачення лякають населення страшними, невідомими науці хворобами. Наркоманія, алкоголізм, проституція, торгівля людьми й людськими органами, вбивства та пограбування, генетично модифіковані продукти й біологічні добавки — дарунки "демократичних реформ, які не мають альтернативи".

Межу кількості населення нашої країни вже визначено, зокрема П. Дж. Бьюкенен у книзі "Смерть Заходу" зазначає: "Щодо України, другої за населенням колишньої радянської республіки, прогноз ООН передвіщає їй зменшення населення на 40 відсотків, тобто зменшення кількості українців від п'ятдесяти двох мільйонів у 1992 році до тридцяти мільйонів на 2050 рік. І це оптимістичний прогноз, що ґрунтується на припущенні про суттєвий приріст народжуваності — від 1,26 до 1,70 дитини на сім'ю"¹.

Наукові дослідження виявили, що головні причини депопуляції містяться в духовній сфері: депресія та втрата сенсу життя, розлюченість через несправедливі результати "демократичних реформ", безкарність зла, моральна деградація через усевладдя грошей, культ насилля та розпусти.

Розглянемо окремі проєкти скорочення чисельності населення, а саме: "Смерть традиційній сім'ї!"; "Хай живе одностатеве кохання!"; "Інтернет і телебачення як батьки "воно"; "СІФ"; "Біологічна зброя шостого технологічного устрою"; "Продовольство для світлого майбутнього".

Проєкт "Смерть традиційній сім'ї!"

У сучасному західному суспільстві традиційна різностатєва сім'я з її багатовіковою

* Продовження. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2023. № 9. С. 3—10; № 10. С. 3—9; № 11. С. 3—10; № 12. С. 3—11; 2024. № 1. С. 21—26; № 2. С. 31—37; № 3. С. 3—12; № 4. С. 22—27; № 5. С. 3—9; № 6. С. 15—21.

¹ Бьюкенен П. Смерть Запада : пер. с англ. А. Башкирова. Москва : АСТ, 2004. С. 16.

системою взаємних економічних, соціальних і культурних зобов'язань та взаємної відповідальності чоловіка й жінки стала суттєвою перешкодою для експансії шостого технологічного устрою, форсованого вдосконалення атомарної особи, а отже, формування принципово нової цивілізації.

Звідси безпрецедентна ідеологія й пропаганда "відмирання моделі застарілої сім'ї", потреба відмовитися від "задушливого шлюбу" як обмежувача індивідуальної свободи, активне поширення альтернативних моделей сексуальної поведінки. Концепцію "вільного співжиття вільних атомарних осіб" спрямовано на остаточне підірвання цінності сім'ї як базового соціального інституту, звільнення "творчої особи майбутнього" від будь-якої відповідальності щодо сім'ї та, найголовніше, щодо дітей, які повинні цілком належати державі. Реалізується цей проект форсовано та надзвичайно ефективно. Згадайте, як несподівано швидко, немов епідемія, у 1990-ті рр. в Україні стала масово ширитися практика "цивільних шлюбів".

Проект "Смерть традиційній сім'ї!" — це спроба завдати вирішального удару по основному жіночому статусу. Материнська роль дефакто вже давно дискредитується в масовій культурі Заходу. Ринкова модель емансипації жінки передусім передбачає її "звільнення" від біологічної унікальності. Оскільки жінка — креативна особа, то не повинна відчувати потреби в такому обмежувачі, як шлюб, а отже, культивувати повну свободу, життя для себе, індивідуальну самореалізацію, через що утримуватися від народження дітей як однієї з найсерйозніших перешкод для саморозвитку. В Україні ця тенденція також набирає силу, і хоча про неї не говорять вголос, але програма "утримуватися від народження дітей" укорінюється в мозку дедалі більшої кількості дівчат і жінок.

Поступова агонія традиційної сім'ї виявляється не лише у відповідній статистиці зростання тимчасових, "цивільних" шлюбів, істотному підвищенні віку тих, хто одружується (внаслідок чого здатність жіночого організму народити здорову дитину знижується), збільшенні кількості розлучень у розвинутих країнах. Про це свідчить і зростання рівня споживання жінками алкоголю й наркотиків, психічних захворювань, депресивних розладів, суїцидальних станів тощо.

За окремими оцінками експертів, остаточне відмирання класичної сім'ї може відбутися вже до середини XXI ст.

Проект "Хай живе одностатеве кохання!"

Одночасно з дискредитацією цінностей традиційної сім'ї поширюється ідеологія "блакитної" та "рожевої" моделей співжиття в суспільстві.

В останні 10—15 років на Заході різко активізувалася практика офіційної, правової інституціоналізації одностатевих шлюбів. Коли в розвинених західних країнах в суспільній свідомості сформува-ли позитивне ставлення до "одностатєвого кохання", розпочалося поступове законодавче закріплення рівноправного статусу між традиційними різностатєвими та "рожево-блакитними" шлюбами.

Насамперед такі союзи активно практикували між відомими іміджевими фігурами. Цільове управління було зосереджено на реалізації поведінкової моделі масового суспільства: "Бери приклад зі свого ідола!"

Завершальна стадія реалізації проекту "Хай живе одностатєве кохання!" розпочнеться, найімовірніше, у середині 2020-х рр., коли статус і цінність одностатєвих шлюбів суттєво перевершать значущість союзів традиційних. Поступово розгортатиметься тотальна інформаційно-пропагандистська кампанія: спочатку висміювання, згодом цькування моногамних гетеросексуальних шлюбів як "застарілих", "рабських", "смішних", "гнітючих", "потворних".

Проект "Інтернет і телебачення як батьки "воно"

Дедалі важливішу роль у грандіозному експерименті з форсованого скорочення чисельності населення людства відіграють інтернет і телебачення. Щодо першого йдеться про реалізацію відповідних глобальних інформаційних програм, активне використання технологій чорної, сірої, білої пропаганди з дискредитації традиційних стосунків між чоловіком і жінкою, просування культури одностатєвого кохання й одностатєвої сім'ї. Щодо другого — це технології й методи масованого інформаційного та пропагандистського зомбування для перетворення "він" і "вона" на стандартне "воно".

Використання прямих і непрямих процедур програмування свідомості ("ефект Дельгадо", нейролінгвістичне програмування тощо) фактично здійснюється масово й безконтрольно, особливо в інтернеті. Зростання психологічних і психічних патологічних відхилень користувачів, які проводять у глобальній мережі понад п'ять годин щоденно, — уже зафіксований стійкий тренд. На певній стадії системний вплив інтернету й телебачення перетворює реальних чоловіків і жінок на стандартизованих гермафродитів.

Особлива перевага віртуального простору — відсутність видимих обмежень. У реальному

житті складна система соціально-економічних і соціально-культурних обмежень формує почуття людської відповідальності. Натомість в інтернеті такі цінності, як кохання чоловіка й жінки, сім'я, діти тощо, котрі передбачають соціальну відповідальність, стають тягарем. Прогнозують, що у прийдешній період шостого технологічного устрою значущість особистого успіху буде несумірно вищою за інші соціальні й моральні цінності!

Одним з яскравих прикладів масового цілеспрямованого зомбування мільйонів користувачів інтернету є онлайн-ігри. Вони не лише перешкоджають культивуванню "усвідомленості" як ключової передумови реалізації особистого унікального сенсу життя, не лише призводять до масового соціального отупіння, а й виснажують біологічну енергію учасників. Інакше кажучи, таке зомбування не лише примітивізує основні соціальні функції людини, а й фатально впливає на її біологічні можливості. Користувач, який проводить в інтернеті понад три години, фактично поступово, але неухильно перетворюється на біоорганізм, нижчий за рівень ссавців. Останні клінічні дослідження свідчать, що патологічна залежність від віртуального простору призводить до зростання симптомів прискореного старіння й отупіння. Такі синдроми, охоплюючи ознаки хвороби Альцгеймера, виявляються вже після 50 років, тоді як традиційно ці зміни фіксували у 70!

Це важливий показник загального психічного здоров'я, адже нормальна людина не витрачатиме весь вільний час на інтернет і телебачення!

Проект "СІФ — сексуальна імпотенція та фригідність"

Одним із важливих напрямів стратегії скорочення чисельності населення Землі є приховане стимулювання (через рекламу, медіа, моду тощо) чоловічої імпотенції та жіночої ригідності, що передбачає проєкт СІФ.

Відомо, що тотальне використання в рекламі елементів оголеного жіночого тіла підсвідомо негативно впливає на функціонування статевої системи більшості чоловіків, навіть якщо вони на таке зображення не реагують. На думку одного з відомих сексопатологів, "такі підсвідомі реакції впливають на здорового чоловіка подібно до мініатомних вибухів".

Зростання рівня чоловічої імпотенції та жіночої фригідності свідчить не лише про загальне погіршення стану здоров'я населення, а й про поширення нової форми масової психічної патології. За даними досліджень, за останні 30 років ці захворювання певною мірою (з ураху-

ванням поширення наркоманії та алкоголізму) охопили майже дві третини населення України.

Проект "Біологічна зброя шостого технологічного устрою"

Нині не варто ігнорувати періодичні повідомлення щодо розроблення екзотичних видів "расової" та "етнічної" зброї. Цілком можливо, що на певному етапі глобальної системної кризи такі типи зброї можуть стати доволі ефективними для "вибраковування сміттевої біомаси". Коли натрапляємо на інформацію про дивні епідемії серед окремих етносів чи про те, що в низці африканських країн захворюваність на СНІД досягла 40—50%, постає багато запитань.

Проект "Продовольство для світлого майбутнього"

Найпростіший і найнадійніший спосіб зменшити кількість глобального населення — цілеспрямовано трансформувати харчові продукти. Звідси й позамежно цинічне гасло: "Оскільки не можна ставити експеримент над Людиною, доведеться проводити експеримент над усім людством".

Свого часу сенатор від штату Вермонт Д. Цукерман відверто зізнався в інтерв'ю радіопрограмі Democracy Now!: "Як споживачі ми є піддослідними кроликами, оскільки насправді не розуміємо причин і наслідків". В умовах, коли залишки біосфери здатні щорічно надавати екологічно чисту їжу лише 500 млн осіб, експеримент із модифікації харчових продуктів проводять, аби скоротити чисельність населення та відпрацювати технології отримання дешевого харчування для рабів нового світоладу: вони мають добре працювати, майже не плодилися і в 40—45 років раптово померати.

І нині цей "експеримент над людством" успішно триває. Розглянемо докладніше два його напрями: широкомасштабне використання генетично модифікованих об'єктів (ГМО) і масове застосування харчових добавок.

Поки, як стверджує сучасна наука, немає ані відповідних концепцій, ані інструментів, ані прогнозних моделей, щоб відповісти на запитання: чи призводить масове споживання ГМО до катастрофічних біологічних мутацій людей через певний час? Конкретизую запитання для України: як і в яких масштабах виявляться, наприклад, безпліддя, хвороба Альцгеймера чи онкологічні захворювання внаслідок безконтрольного споживання населенням трансгенів через 10—20 років?

Схематично генна інженерія працює так: вилучають частину ДНК рослини, змінюють, потім

інтегрують у геном того самого чи іншого організму. При цьому "учені" не можуть точно сказати, куди потраплять чужі зразки ДНК, однак мають змогу повторювати експеримент, поки не здобудуть потрібний ринку геном. За результати, зрозуміло, ніхто не відповідає. Сучасна наука, втративши залишки інтелектуальної незалежності й соціальної моральності, перетворилася на віддану "служницю капіталу"².

Звідси й наслідки. Наприклад, у США вже майже 20 років масово використовують модифіковане насіння кукурудзи, бавовни та сої, що містить найбільшу частку ГМО. У 2013 р. у кожній із цих культур на всій території країни частка генетично модифікованих рослин становила понад 90%. Американська влада намагається диференціювати, яку продукцію слід виробляти для внутрішнього споживання, а яку — для експорту в інші країни. А в експортовані продукти можна закладати конкретні генетичні програми, розроблені для населення конкретних країн.

Нова технологія ГМО, пов'язана з рекомбінуванням ДНК ("редагування геному"), використовує ензими для вирізання певної частини ДНК для її наступного видалення або заміни. Попередні методи, які застосовували в галузі ГМО, залишали сліди, наприклад, частини ДНК бактерій, використаних для інтеграції нових геномів. Ензими, задіяні під час "редагування геномів", не залишають таких відбитків, і тому в майбутньому генетично змінені рослини буде ще складніше визначити за допомогою тестів, а отже, буде неможливо провести моніторинг наслідків.

Окрім того, генетичні вставки в харчових рослинах часто використовують особливий ген, що підвищує стійкість збудників різних захворювань до антибіотиків. Доведено зв'язок між поширенням ГМО та зростанням алергічних і шлунково-кишкових захворювань. Наприклад, в Україні до масового поширення ГМО-продуктів рівень алергічних захворювань був у 5—7 разів нижчий, ніж у США, де історія вживання таких продуктів на кілька десятиліть довша.

У нашій країні виробництво трансгенів формально поки заборонено, але відомо, що для багатьох чиновників "закон не писаний". Наприклад, частина загальної української корупційної системи, яка опікується вкрай прибутковим імпортом продовольчих товарів, пролобіювала в 1990-ті рр. дозвіл купувати за кордоном,

продавати й споживати у країні кілька ліній ГМО-культур: три сорти сої, шість — кукурудзи, чотири — картоплі, по одному сорту цукрового буряка й рису, і п'ять ліній мікроорганізмів. У скількох видах продовольчої продукції (сотні, тисячі?), що імпортується, використовують ці сорти ГМО-культур, невідомо.

Сьогодні трансгени наявні майже в усіх перероблених продуктах, що містять, наприклад, соєвий білок. Соєвий лецитин, або E322, використовують майже в усіх солодоцях: печиві, вафлях, зефірі, мармеладі, цукерках.

Інший стратегічний напрям в "іграх із продовольством" — масове використання харчових добавок, багато з яких також є продуктами генної інженерії. Наразі їх відомо вже понад шість тисяч найменувань. За рік середньостатистичний громадянин України вживає від 4 до 9 кг харчових добавок. З погляду отримання додаткового доходу це найпростіший і найдешевший спосіб надати продукту привабливого товарного вигляду й кольору, посилити смак, а також подовжити термін зберігання.

Утім, навіть дозволені добавки здатні призвести до трагічних наслідків. Наприклад, E250, E251 і E252 (так звані нітродобавки) надають привабливого кольору ковбасі, наявні у шпротах, сирах, оселедцеві. Проте якщо людина із захворюваннями печінки, кишківника, дисбактеріозом чи холециститом їх вживатиме, то спровокує розвиток онкології³.

Багато інформації щодо харчових добавок або цілеспрямовано приховується, або невідомо офіційній науці, тому списки заборонених і дозволених речовин постійно редагують: окремі добавки, які десятиліттями вважали безпечними, раптом оголошують шкідливими, а іноді й навпаки.

Влада України офіційно заявила, що в державі немає технічної бази для контролю за всіма ГМО, наявними нині у світі, тобто кордон для продовольства, яке може становити пряму загрозу для довгострокової безпеки країни, у нас фактично відкритий. А практика обману споживачів в Україні досягла жахливих масштабів: майже 80% етикеток харчових продуктів містять недостовірну інформацію. Консерванти, синтетичні барвники, фосфати не раз знаходили у продуктах, на етикетках яких виробник "забував" зазначити про їх вміст.

У розвинутих західних країнах уже застосовують чітку диференціацію харчових про-

² Сенченко Н. Корпорация Monsanto — генетическая бомба для Украины. Киев : КИТ, 2016. 248 с. (Серия "Четвертая мировая латентная война").

³ Там само

дуктів. Наприклад, є спеціальні магазини для "еліти", в яких суворо контролюють чистоту біопродукції, але й ціни там захмарно високі. Є супермаркети для вищого шару середнього класу, в яких чистота харчів і ціни нижчі. Є масові гіпермаркети для нижнього шару середнього класу, в яких якість продуктів і ціни ще нижчі. А є магазини для бідноти (20% населення), що не потребують коментарів.

Щось подібне спостерігаємо і в Україні. В умовах корупційного беззаконня навіть в елітних продовольчих магазинах можна натрапити на продукти, які становлять загрозу здоров'ю. А кількість бідних людей, яким "не до жиру" і які змушені купувати харчі в дешевших магазинах, неухильно зростає.

Ментальний геноцид — стратегічна мета "антилюдства"

Сьогодні все відбувається так, ніби хтось навмисно планує такий економічний стан країни, котрий призводить до депопуляції українського народу. Ідеологи глобалізації, найімовірніше, планують, що Україну буде вбудовано не в ядро глобальної економічної системи, а в її периферію. Для нашої країни це означає ліквідацію і як держави, і як носія національної культури. Окрім того, це означає і фізичну загибель більшості населення.

Ментальний геноцид є методом досягнення мети із застосуванням ворожої інформаційної дії, що руйнує у свідомості окремої особи основи культурного й духовно-морального середовища існування, у цьому разі — українського суспільства.

У сучасних умовах політичного, економічного та воєнного протистояння зовнішнім і особливо внутрішнім загрозам ментальний геноцид вийшов на пріоритетні позиції, вектор загрози спрямовано на переорієнтацію духовно-ціннісних мотивацій українського суспільства загалом і зовні подається як "вільна" боротьба полярних ідеологій за свідомість не лише українського, а й решти населення планети.

Ментальний геноцид генерують глобально орієнтовані та корпоративно згуртовані політико-фінансові й промислові групи, а на практиці координують відповідні спецслужби. Основним завданням атак на ментальному рівні є впровадження й закріплення у свідомості індивіда стереотипних образів мислення, спрямованих на ігнорування принципу розумної достатності та усвідомлення образів здорового глузду, які й зумовлюють відповідну цим ментальним установам поведінку.

Об'єктом прихованої руйнівної дії є масова свідомість громадян не лише України, а й інших

держав, у яких цілеспрямовано формують негативне сприйняття її зовнішньої та внутрішньої політики, інформаційно скориговане спотворення суті процесів, що відбуваються на території нашої країни.

Стратегічними завданнями використання ментального геноциду є розмивання основних духовних цінностей, приниження чи спотворення значення історичних досягнень і сучасних конструктивних зусиль, спрямованих на створення умов гармонійного розвитку нової України. За задумом ініціаторів, ментальний геноцид спричиняє втрату патріотичних настроїв, провокує мотивацію дій, сфокусованих на досягненні особистого й ігноруванні суспільного, дискредитує раціональні зусилля держави зі стабілізації ситуації у сфері обороноздатності, економіки, суспільно-політичних відносин, стимулює злочинність і корупцію.

Закладаючи в масову свідомість моделі заможного життя й безвідповідальності, а іноді розбещеної в усіх сенсах поведінки, виставляючи у принизливому світлі традиційні духовні цінності та універсальні моральні засади багатонаціональної країни, безсоромно граючи на міжетнічних чинниках співіснування, ментальний тероризм має на меті руйнування не лише національної, а й цивільної ідентифікації майбутніх поколінь українців з багатовіковою культурою нашої держави.

Попри наявність інших серйозних зовнішніх і внутрішніх загроз, нині саме ментальний геноцид становить найбільш згубну з них.

Ментальний геноцид цілеспрямовано генерується через потребу підпорядкувати інтересам одних людей образ думок і, як наслідок, поведінку інших. Ця форма впливу становить основу сучасних енергоінформаційних атак і демаршів, суть і бажані наслідки яких майстерно ховають від об'єкта дії за тиражованими інформаційними посиланнями в медіа та метою громадської діяльності окремих міжнародних організацій, які отримують фінансування саме під ці завдання. Основним чинником цієї загрози є цілеспрямовано сформовані й запущені в дію стереотипні образи та риторичні штампи гасел, які в сучасних умовах вважаємо не менш ефективними, ніж відкриті воєнні дії.

Збитки, завдані ментальним тероризмом, латентні й стійкі. Наслідки виявляються у зростанні соціальної напруженості та невдоволення, у протестних акціях й ескалації етнічного розбрату багатонаціональної держави, у спотворенні ролі та місця сучасної України у світовій історії, приниженні її значущих досягнень у науці й культурі, нівелюванні вікових духовно-мораль-

них традицій. На цьому тлі розвиваються соціальні негативні явища: чиновницька корупція, що іноді набуває форми саботажу; відвертий кримінал — від корисливих злочинів до поширення наркотиків, зброї й проституції; сепаративні тенденції, що набувають форми воєнного протистояння; побутове хуліганство та адміністративні правопорушення. Внаслідок ментальних атак стають виразними і особиста безвідповідальність людей щодо виконання громадянських обов'язків, і зневага до інтересів держави.

Комерційні тенденції та спрямування, особливо у сфері медіа, кіно, літератури, реклами до виробництва "гарячої" продукції, розрахованої на природні тваринні інстинкти, а не на духовні почуття споживачів, введення в розмовну мову чужорідних слів і термінів розмивають у свідомості звичні мислеобрази та створюють умови для сприятливого поширення смертельного ментального вірусу. Посилення саме цих тенденцій у суспільстві є одним із завдань ментального тероризму як образу дії, що руйнує основи соціального співіснування.

Ментальний геноцид — стратегічна мета, а ментальний тероризм — сукупність тактичних методів і засобів її досягнення. Мета передбачає знищення духовного стрижня держави, на якому тримається і політика, і економіка, і обороноздатність. Неспроможна захистити себе країна перетворюється на *територію*, яка містить вуглеводневу сировину, універсальні енергоносії, корисні копалини, запаси чистої води, землю, а також дешеву робочу силу — громадян, але вже не суверенної країни, а поневоленого населення великої території, що входить у сферу чужих інтересів.

Тактично ці образи, знищуючи моральні принципи й духовні засади, впроваджуються через усі наявні у сторони-агресора масові комунікаційні канали: від інтернет-сайтів до широкоформатних кіноекранів, від газет і журналів до рейтингових радіо- і телепрограм. Потрібний інформаційний складник (в одних випадках цілеспрямовано, в інших — неусвідомлено) закладається чи вже міститься у трансльованому матеріалі.

Утім, не слід бачити в ко жій о о б, відповідальній за трансляцію чи публікацію, агента ворожих спецслужб. Це такі самі люди, як і споживачі інформаційного продукту. Тиражуючи негатив, вони також стають його жертвами. Комерційний бік діяльності медіа, радіо- або телеканалу насамперед диктує мету отримання прибутку, а особисті потреби медіаперсонажів в самолюбіванні й прагненні бути "оригінальни-

ми" та "рейтинговими", а отже й комерційними, штовхають їх на угоди не лише із замовниками, а й із загальноприйнятою мораллю.

Не варто дивуватися реакції суспільства на ментальні дослідження журналістської спільноти — це і є результат сучасної роботи ментального геноциду. Ступінь ураження від цієї загрози складно прогнозувати, її можна лише фіксувати у фактах невмотивованого насильства чи вибухах соціальної напруженості (марші, пікети, збори, маніфестації, акції тощо).

Об'єктом ментальної атаки є як індивідуальна, так і масова свідомість, безпека якої потребує від країни не лише своєчасної й усвідомленої консолідації інтелектуальних зусиль, а й проведення масштабних заходів, спрямованих на захист внутрішнього духовного світу кожного громадянина й українського суспільства загалом.

Ідеологія домінування насильства над доброчесністю, цинізму над духовністю, гламурного надспоживання й розбещеності, безкарності й вседозволеності, потрапляючи в сприятливе середовище, закріплюється в неадаптованій до захисту від такої дії свідомості масового споживача цих інформаційних посилянь. Особливо беззахисна щодо них молодь, яка не має стійкого світогляду й сформованих моральних принципів. За зовнішньою дією виникає внутрішнє сприятливе середовище для поширення потрібних мислеобразів, і ментальний геноцид починає працювати зсередини, руйнуючи культурну спільність її власними негативними ресурсами.

Корупція та кримінал, аморальність і цинізм, брак ощадливості до національної спадщини й продаж державних секретів, предметів старовини й мистецтва, приниження всенародного надбання до рівня приватної власності — усі ці не властиві суспільству явища, що гармонійно розвиваються, є наслідком його ментального стану, нездатного надати об'єктивної оцінки тому, що відбувається. Саме на розгортання цих тенденцій і спрямовано ментальний тероризм.

Якщо визнати ментальний геноцид головною загрозою українському суспільству та розробити комплексні заходи протистояння, то багато завдань із забезпечення безпеки як кожної особи, так і всього суспільства можна розв'язати в короткі терміни з максимальною ефективністю.

Подальша історична доля народу України залежить від того, чи зуміє він на практиці виявити глибоку, міцну, результативну волю до створення незалежної держави, яка буде захищати інтереси корінної нації — українців. Критичне осмислення реальної ситуації, розуміння неприпустимості сучасного стану нашої держави по-

винно підштовхнути волю й енергію народу до позитивних змін, до переходу від "суспільства знищення" до "суспільства процвітання".

Криза — зброя

Виникнення криз сьогодні — глибоко закономірне явище. Приймаючи факт появи у ХХ ст. "антилюдства", Вічного Рейху "нових кочівників", можемо переконатися, що саме економіка становить підґрунтя їхнього існування. Особливо комп'ютерно-спекулятивна економіка, яка націлена не на конструктивне створення й розвиток, а на виробництво криз.

Що таке кризи? Це найефективніший спосіб відібрати створене у виробників і привласнити. Такою є політика "нових кочівників" — здобувачів трофеїв. Звідси і їхня психологія: ми — найрозумніші та найхитріші, ми — боги, а інші — тварини.

Раніше "нових кочівників" було не так багато, принаймні підтримувалася рівновага між творцями та грабіжниками. Але у ХХ ст. баланс порушився, і перевагу здобули ті, хто дивиться на людство і на весь світ як на здобич. І тепер нова раса "чужих" постала в усій красі. Вона інтернаціональна й розмовляє багатьма мовами, оскільки домінує у багатьох країнах. Вона давно стала величезним міжнародним клубом, а правителям цих країн насправді байдуже і до народу, і до держави. Скрізь спостерігаємо один і той самий сценарій.

До влади приходять мерзотники, які оголошують курс на реформи, приватизацію, "відкритість" і боротьбу з тоталітаризмом. Реформи скрізь здійснюють за однаковим шаблоном "колоніального лібералізму за МВФ", після чого держави втрачають ресурси, науку та промисловість, а армія нужденних і знедолених зростає. Колись радісні міста стають сповнені злістю, відчаєм і розпустою. І скрізь панівні "еліти" вигрібають із бюджетів своїх країн мільярди доларів, спрямовують їх у західні банки, а отже, зміцнюють потужність всеосяжних транснаціональних корпорацій (ТНК).

Розорена Аргентина, що колись була провідною країною Латинської Америки. Нещасна Бразилія, де загони нелюдів відстрілюють безпритульних дітей. Мерзенний Таїланд, де на поталу сексуальним маніякам віддають мало не немовлят. Залиті кров'ю Югославія, Лівія, Сирія, Україна. Скрізь одне й те саме.

Скрізь бачимо "нові еліти", які щебечуть стандартизованою американсько-англійською мовою, мають мільйонні рахунки за кордоном, власні острівці однакового "світу обраних": одні й ті

самі п'ятизіркові готелі, одні й ті самі ресторани й клуби, тенісні корти й розваги. Чи то в Києві, чи у Вашингтоні, чи в Буенос-Айресі.

Істоти "раси мисливців" показово людинолюбні, виховані та ввічливі, добре одягнені, але крізь зовнішню вишуканість визирають огидні, напівсобачі пики гоблінів. Вони лицеміряють, щодня ведуть мову про свободу й мир у світі, але будь-якої миті готові влаштувати різанину одного народу іншим чи бомбардування цілих країн.

Життя нових "еліт" сповнене задоволень, вони дбають про здоров'я, часто не вживають алкоголь і не палять, адже прагнуть якомога довше насолоджуватися своїм привілейованим становищем. Вони ухвалюють закон, який забороняє палити цигарки, однак іншим законом надають дозвіл на статевий зв'язок із дітьми, старшими за 14 років, адже самі хочуть тішитися з хлопчиками і дівчатками у фешенебельних клубах.

Вони ухвалюють закон про те, що бідним коровам і бичкам слід обов'язково вводити знеболювальне перед тим, як їх заріжуть, аби тварини не мучилися і все відбувалося "гуманно", проте ладні роками не помічати того, як озвірілі бандити вирізають цілі народи, як це було з сербами, лівійцями, сирійцями.

"Неокочівники" отруюють усе навколо себе духом полювання на людей, грабунку й нестримної гонитви за насолодами. Наш час став епохою сплеску сатанізму, "чорної літератури" й демонічного кіно. Патологічно зросла кількість гомосексуалістів, і тепер здається, що нормальні люди перетворилися на пригноблену меншість, що на Заході немає більшої турботи, аніж про "блакитних" і "рожевих"⁴.

Скандали із розбещенням малолітніх постійно вибухають у різних країнах, задоволення, яких прагнуть "еліти", стають дедалі вишуканішими й аморальнішими. І паралельно дедалі більше народів повстають один проти одного, щоб знищити сусіда й загарбати його власність — надра, ліси, води, а потім продавати ці ресурси ТНК, отримуючи долари, долари й ще раз долари. І цей процес нескінченний.

"Неокочівники" — люди особливого сорту

Немає нічого дивного, що лави "неокочівників" поповнюють "люди" особливого сорту, поміж яких чимало неповноцінних, виродженців, садистів, імпотентів, шизофреніків, патологічних брехунів, маніяків і злодіїв. Гостро усвідомлюючи відмінність із нормальними людьми, вони

⁴ Сенченко М., Сенченко О. Мас-медіа, піар як засоби маніпуляції. Київ: Ліра-К, 2022. 200 с.

їх люто ненавидять. А сучасна економічна наука дає їм змогу знищувати решту людства, отримуючи від цього садистську насолоду. Сформувався "антилюдство" — найстрашніший ворог гармонійного й морального суспільства.

Де гарантії, що внаслідок Четвертої латентної світової війни не відродиться класичне рабство: наглядач із нагайкою і зброєю примушує працювати "тварин, які говорять? Так, цілком ймовірно, що людство ще може побачити повернення цього суспільного ладу. У результаті глобалізації у США створюватиметься багатоповверховий світ із багатоповислою економікою. На його верхівці — надсучасні комп'ютери, генна інженерія, високі гуманітарні технології, а внизу — найпримітивніша техніка й жахливе життя. У "депресивних" країнах, в осколках, на які розіб'ють багато нинішніх держав.

Не вірите? Ринкова, капіталістична економіка багато разів демонструвала приклади поєднання високорозвиненої промисловості та сучасних технологій із рабовласництвом. Наприклад, у 1995 р. нафтовий гігант "Тоталь" уклав угоду з військовою диктатурою в Бірмі, за якою обидві сторони мали добувати природний газ і транспортувати його газопроводом. Правителі Бірми залучили до проєкту тисячі підданих, примушуючи будувати дороги та військові бази уздовж трубопроводу, який прокладали в джунглях. Тих, хто не хотів працювати задарма, катували й навіть убивали⁵.

А випадок з Україною 1990-х рр., коли мільйони людей були вимушені роками працювати, майже не отримуючи зарплати? Це теж рабство. А скільки безхатченків потрапили в рабство до фермерів чи власників підпільних виробництв? А хіба не використовують дармову силу злиднених наркоманів, готових працювати заради порції "дурі"?

У західному світі є безліч релігійних сект, які успішно використовують працю своїх членів, не сплачуючи ані копійки. Ще в 1980-ті рр. гриміли процеси викриття "Церкви Муна", парафіяни якої працювали на боса без вихідних, з подовженим робочим днем та ще й віддавали секті більшу частину зарплатні. При цьому Мун мав у розпорядженні цілу імперію — з виробництвом зброї, електроніки та навіть із риболовецьким флотом.

Нарешті, згадаємо приклад гітлерівського Рейху, що продавав німецьким промисловцям

рабів-ув'язнених, котрі збирали навіть балістичні ракети Фау-2. У той самий період американські хімічні компанії використовували рабську працю збирачів каучуку в Бразилії. Якщо уважніше вивчати історію Другої світової війни, стає очевидним, що в тому зловісному протистоянні вже виявлялися ознаки глобалізації світу XXI ст.

У новому світовому ладі, що народжується, класична рабська праця стане поширеною у країнах третього світу — постачальниках сировинних ресурсів. Зрозуміло, що Україні відводять лише сировинну роль. І на Заході, до речі, багато хто упевнений, що назва "слов'янин" походить від "slave", "sclav" — "раб". Релігією світу глобалізації стає найвища прибутковість. Якщо праця раба в певних галузях чи сегментах світової економіки виявиться рентабельнішою за працю найманого робітника, то рабство відродиться.

Історія світу спіралеподібна: рабство зникає, змінюється найманою працею, але потім знову повертається на новому технологічному рівні. Рабство буде і у світі глобалізації, проте на більшість людей навряд чи чекає доля хазяїна.

Рентабельне та нерентабельне населення

З психології "нових кочівників" впливає і їхнє ставлення до процесів громадського відтворення. Оскільки це плем'я здатне лише відбирати та споживати, то наслідком такої влади стає руйнування вже створеного. "Кочівники" навіть не можуть зберегти награвованого: усе, що потрапляє до їхніх рук, використовується до повного руйнування. Економіка й фінанси були винятковою зброєю латентної війни.

Зброєю Четвертої світової війни є безпосереднє знищення процесів громадського відтворення й розвитку для всіх членів суспільства. Сильні виживають, а слабкі гинуть. Навіщо потрібні цілеспрямовані зусилля та інвестиції в "зайві" відтворення та розвиток?

Інвестиції у громадське відтворення нині є несумірно малими порівняно з тими, що потрібні для досягнення попередньої якості життя. Звідси з'являється й економічне зростання за рахунок зростання соціального, а деградація соціуму живить грошима економічні "успіхи" бездарних економістів і чиновників.

Якщо є дві категорії населення — рентабельне й нерентабельне, то навіщо відтворювати нерентабельне? Проте і для рентабельної частини теж не треба розробляти механізмів відтворення, оскільки вона спроможна про себе потурбуватися й здійснити відтворення.

⁵ Коллон М. Нефть, PR, війна. Москва : Крымский мост, 2002. С. 155.

Про те, що ліберальні економісти кінця ХХ ст. — лише витончені людоджери й людиноненависники, про те, що вони вважають за краще боротися з бідністю, вбиваючи бідних, про те, що вони давно повторюють досвід гітлерівців на окупованих територіях, говорять давно. Більшість людей у це не вірять, а даремно.

Наприклад, спеціальна державна комісія в Перу звинуватила колишнього президента Фухіморі в тому, що за його правління у 1996—2000 рр. обманом піддали стерилізації 215 тис. жінок і 16 тис. чоловіків із бідних районів країни. Згідно із секретними директивами президента-реформатора виявилось, що лікарі переконували людей у потребі стерилізації за медичними показаннями. Іноді вдавалися до шантажу й погроз: не хочеш іти на операцію — сплатиш великі штрафи чи позбудешся права на медичну допомогу.

Прикладів ліберального геноциду достатньо. Чому в 1992 р. у Сомалі стався страшний голод, а потім країна розвалилася? Напередодні влада взяла кредит у МВФ і виконала всі його рекомендації. Внаслідок економії бюджетних коштів державна ветеринарія занепала, а хвороби викосили худобу.

Окремі люди, ймовірно, думають, що належать до рентабельної частини населення, а тому й бояться нічого. Проте в системі координат нового світового ладу щоразу потрібно доводити свою рентабельність! Ставши рентабельним, через деякий час населення знову починає розширюватися на тих, хто може демонструвати стійку рентабельність, і на тих, хто не здатний "метушитися на ниві заробляння засобів". Чергове зайве населення, що виділилося, потрібно буде знову вилучати в "гуманний" спосіб. І так — нескінченно довго. Природа людини така, що вона не зможе самостійно перетворитися на економічну худобу, а тому штучний відбір на рентабельних і нерентабельних доведеться здійснювати знову й знову.

У світі, де домінує одна світова держава, рентабельним виявляється винятково те населення, яке вибирає (цілком вільно й гуманно, усвідомлено!) пропоновані нею норми раціональності й у такий спосіб стає homo economicus. Тобто у цьому світі має вижити лише той, хто обере американські стандарти й уявлення про життя"⁶.

Отже, Четверта світова війна — це система послідовних операцій зі знищення нерентабельного населення "гуманними" методами.

Висновок

В яке питання порушеної проблеми ми не заглибимося, скрізь знайдемо лінію фронту Четвертої світової війни, яка пролягає через усі країни. Стикаються в битві люди й нелюди, творці й грабіжники. І економіка — не виняток.

Наша планета постала перед загрозою виснаження ресурсів та екологічної катастрофи. І в цій ситуації творці закликають: слід виробити новий спосіб життя, перейти на недефективні технології та інвестувати більше засобів у розвиток людей, в науку та освіту. Створити нову цивілізацію, нарешті!

Проте панівні позиції у світі захопили інші "мислителі-економісти" — послідовники Мальтуса, соціал-дарвіністи та неоліберали, посіпаки "Вічного Рейху". У прихованій формі вони навчають: змінити нинішній порядок неможливо, немає принципово нових технологій і стилів життя. Реформи та інші "справжні структурні перетворення", якщо вірити "неокочевникам-людоджерам", у межах цієї позиції проводять не для того, щоб розвивати промисловість, а щоб ліквідувати "зайве", "недоброякісне" населення.

Така позиція — це людиноненависництво. Між двома описаними тенденціями неминуча жорстока сутичка, і ми в ній виступаємо на боці творців. Ідеологія ж розподілу населення на "рентабельних" і "нерентабельних" — це ідеологія "Вічного Рейху", що веде війну проти людства.

Ми можемо перемогти. Ми віримо в те, що інвестиції в науку окупляться, хай і через чверть сторіччя. Ми дізнаємося про технології та винаходи, які не хочуть помічати ті, хто при владі, але які розвивають промисловість і підвищують якість життя населення загалом і кожної без винятку людини зокрема. З цього погляду негуманно й, власне, неможливо ставити питання про "неякісне населення" й "людські ресурси", оскільки, по-перше, люди створені не урядами і навіть не лише своїми батьками, а тому не є ресурсом; по-друге, так зване "неефективне населення" є прямим наслідком неефективного управління країною.

На наш погляд, "нерентабельним" є не населення країн, а їхня керівна "еліта". І доцільніше змінити "еліту", ніж відправляти на цвинтар мільйони людей.

(Далі буде)

Надійшла до редакції 17 липня 2024 року

⁶ Сенченко М., Сенченко О. Мас-медіа, піар як засоби маніпуляції. Київ: Ліра-К, 2022. 200 с.

УДК 343.37.078.3:[930.85+908](477)''364''(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.7(336).12-18

Віталій Матіос,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
e-mail: Vitali.matios@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4670-9778>

Документування злочинів проти культурної спадщини України: основні проєкти та ініціативи за підтримки громадськості

У статті проаналізовано ініційовані та реалізовані громадські проєкти, пов'язані з документуванням злочинів проти національної культурної спадщини (НКС) України в умовах повномасштабного російського вторгнення. Зазначено, що діяльність громадських організацій із документування злочинів проти НКС України зосереджено на формуванні єдиної бази обліку, що дасть змогу розв'язати низку питань, які стануть нагальними після закінчення воєнних дій.

Наведено класифікацію мотивів злочинів щодо культурних цінностей в умовах збройного конфлікту; окреслено шляхи обліку культурної спадщини та принципи документування пошкоджень НКС.

Наголошено, що в Україні офіційно немає Національного комітету "Блакитного щита" — організації, яка опікується захистом культурної спадщини від загрози збройних конфліктів і стихійних лих. З огляду на це в межах повноважень офіційної представниці Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ в Україні ВГО "Українська бібліотечна асоціація" та офіційної представниці в нашій країні Міжнародного комітету архівів Державної архівної служби України запропоновано знову порушити питання про організацію Комітету та доєднатися до розроблення його статуту.

Підсумовано, що створення такого представництва в Україні не гарантує захисту від російського вандалізму, однак міжнародний досвід із залучення громадських організацій, представників органів влади, органів охорони культурної спадщини, ДСНС, Нацполіції, прокуратури до місії з оцінювання пошкоджень НКС в умовах російсько-української війни дасть змогу в майбутньому домогтися виконання положень Гаазької конвенції та отримати фінансування на відновлення культурних цінностей.

Ключові слова: документування; злочини проти культурних цінностей; національна культурна спадщина; громадські організації; проєкти

Постановка проблеми. У травні 2024 р. відбулася важлива подія — 70-річчя Гаазької конвенції про захист культурної спадщини у разі збройного конфлікту [4] та відповідного Протоколу, який забороняє вивезення культурних цінностей з окупованих територій і зобов'язує повернути їх у разі незаконного переміщення після припинення воєнних дій [10; 11]. Ці документи були підписані через масове знищення культурної спадщини під час Другої світової війни та стали першими міжнародними договорами глобального масштабу, присвяченими захисту культурних цінностей у збройних конфліктах.

10 квітня 2024 р. Міністерство культури та інформаційної політики України ініціювало створення цифрової системи обліку нерухомих об'єктів культурної спадщини України "Державний реєстр нерухомих пам'яток". У документі подано список об'єктів нерухомих культурної спадщини, які зазнають найбільших пошкоджень унаслідок воєнних дій, позаяк не можуть бути евакуйовані, та які наша держава бере під охорону. При цьому об'єкти визначено такими,

що потребують державної охорони, незалежно від форм власності, лише з урахуванням археологічної, естетичної, історичної, мистецької та іншої цінності. Після внесення до Реєстру такі об'єкти набувають статусу пам'яток. Наразі в системі було введено дані про 105 532 об'єкти [7].

Заходи держави щодо документування об'єктів культурної спадщини не є першими, як, напевно, й не останніми в умовах повномасштабної війни РФ проти нашої країни, адже нині зросла кількість ініціатив щодо обліку як об'єктів культурної спадщини загалом, так і об'єктів, котрі вже постраждали внаслідок воєнних дій. До документування злочинів проти національної культурної спадщини активно долучилося й громадянське суспільство.

Отже, вивчення аспектів обліку об'єктів культурної спадщини, які зазнали ушкоджень через воєнні дії, зокрема наявних напрацювань у цьому напрямі, — актуальне питання для практиків і теоретиків.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему захисту та обліку втраченої НКС в умовах збройних

конфліктів розглянуто в низці праць закордонних і вітчизняних авторів.

"Збереження культурної спадщини під час конфлікту" — розділ авторства Р. Тейгелера у книзі "Управління збереженням для бібліотек, архівів і музеїв", присвячено огляду заходів, яких країни можуть вжити для захисту культурної спадщини під час насильницьких дій із боку агресора [19].

Польські вчені Й. Заядло, К. Зейдлер у публікації "Правова охорона спадщини на випадок війни" досліджують міжнародно-правові норми та інструменти Конвенції та Протоколу про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту. Дослідники наголошують, що з практичного погляду особливу вагу насамперед має ґрунтовне визначення об'єкта захисту [21].

Колектив науковців у публікації "Спадщина під ударом: мотиви нападу на культурні цінності під час збройного конфлікту" репрезентував типологію мотивів руйнування чи знищення НКС. На думку авторів, така систематизація сприятиме розробленню ефективних інструментів захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту [17].

Хоча проблематика збереження НКС в умовах війни нині особливо актуальна, серед українських дослідників вона залишається ще недостатньо розробленою. Прикметно, що тематика має міждисциплінарний характер та перебуває на межі зацікавлень культурологів, музеєзнавців, мистецтвознавців, документознавців, архівознавців і представників інших наукових галузей.

Безпосередньо проблемам збереження культурної спадщини в умовах російської агресії присвячено статтю історика О. Рішняка "Культурна спадщина в умовах воєнного конфлікту: міжнародний досвід другої половини ХХ — початку ХХІ століть та українська сучасність", в якій автор аналізує причини та мотиви загроз культурній спадщині України в умовах війни, а також можливі шляхи її захисту на основі досвіду інших країн. Учений окреслив напрями діяльності української пам'яткоохоронної галузі в умовах конфлікту та в повоєнний період [11].

У статті В. Чернеця та Р. Додонова "Захист культурної спадщини в умовах повномасштабної російсько-української війни: уроки і перспективи" наголошено на потребі перспективного планування заходів із відновлення культурної спадщини України в післявоєнний період, основним завданням якого є фіксація актів ван-

далізму й документування воєнних злочинів проти НКС, повернення незаконно вивезених цінностей і реституція [14, с. 47].

У межах пропонованого дослідження корисною є стаття З. Кузик "Застосування цифрових моделей місцевості для документування об'єктів культурної спадщини", в якій розглянуто засоби збирання, накопичення та опрацювання даних, що дають змогу документувати об'єкти культурної спадщини на високому технологічному рівні з високим ступенем надійності, як-от створення цифрових моделей місцевості за допомогою ГІС-технологій. Документування культурної спадщини З. Кузик пов'язує з геоінформаційним простором [6, с. 100]. Результати цього дослідження можуть стати у пригоді під час документування втрат НКС України.

Метою посібника українських авторів Д. Коваля та М. Слободянюк "Як правильно документувати руйнування культурних цінностей (міжнародні нормативи)" [16] є формування фахових знань для документування випадків пошкоджень культурних цінностей унаслідок збройного конфлікту. Посібник містить міжнародно-правові нормативи, методологічні матеріали з оцінювання шкоди, заподіяної культурним цінностям, та аналіз способів реагування на неї, що були створені під егідою ЮНЕСКО, Міжнародного центру вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей (The International Centre for Conservation in Rome, ICCROM), Міжнародної ради з охорони пам'яток та історичних місць (International Council on Monuments and Sites, ICOMOS) з урахуванням Політики щодо культурної спадщини Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду, а також досвіду документування пошкоджень цивільних об'єктів і воєнних злочинів Truth Hounds¹.

Ґрунтовних досліджень, присвячених документуванню злочинів проти культурної спадщини нашої країни в умовах російської агресії, наразі бракує, що й зумовило вибір тематики статті, **мета** якої — проаналізувати ініційовані та реалізовані громадськістю проекти, пов'язані з документуванням злочинів проти культурної спадщини України в умовах повномасштабного російського вторгнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники подають таку класифікацію мотивів злочинів щодо культурних цінностей в умовах збройного конфлікту:

¹ Truth Hounds — це команда фахівців із прав людини, яка від 2014 р. документує та розслідує міжнародні злочини в контексті війни [16].

- пов'язані з цілями конфлікту;
- військово-стратегічні атаки, в яких основною мотивацією є здобуття тактичної переваги в конфлікті;

- атаки, під час яких культурні цінності визначають як об'єкти з низьким рівнем ризику;

- економічні стимули, коли культурні цінності забезпечують фінансування сторін конфлікту [17].

Отже, культурна спадщина завжди перебуває під прицілом ворога, а тому потребує захисту та відповідних дій з обліку завданої шкоди.

Нині діяльність нашої держави й громадянського суспільства, а також міжнародних організацій у напрямі захисту та документування пошкоджень культурної спадщини України зумовлена потребою формування єдиної бази обліку злочинів РФ. Наповнення такого ресурсу — відома світова практика, яка допомагає розв'язати низку питань, що стають нагальними після закінчення воєнних дій. Заходи, зокрема, передбачають:

- фіксацію основних порушень із боку РФ та окупаційної влади;

- встановлення винних у злочинах щодо культурних цінностей (руйнування, знищення, незаконне вивезення) та притягнення до відповідальності РФ та її військових;

- оцінювання збитків, планування, організація та виконання процесів відновлення культурних цінностей;

- переслідування чи екстрадиція ймовірних правопорушників із боку 88 держав — учасниць Другого протоколу до Гаазької конвенції (1999);

- можливість подавати позов у судах щодо незаконно вивезених культурних цінностей [1; 16].

Назагал є низка шляхів обліку культурної спадщини: "документація об'єктів із застосуванням різноманітних джерел даних, дистанційні методи збирання, фотограмметричне вимірювання, архівування, ГІС-аналіз і візуалізація" [6], частину з яких успішно застосовують на практиці в умовах сучасної війни. При цьому поширена думка, що, крім інструментів захисту, які "включають спеціальний захист, Міжнародний реєстр культурних цінностей... зберігання та транспортування культурних цінностей", найбільшу увагу слід приділяти відповідній соціальній політиці, що має віддзеркалювати загальне розуміння потреби збереження матеріальної культурної спадщини для наступних поколінь [21].

Усвідомлюючи соціальну відповідальність всіх і кожного, до захисту та обліку втрат НКС активно долучаються не лише міська й цент-

ральна влада, а й представники громадянського суспільства. На жаль, наразі спільні дії не гарантують успішного захисту НКС від обстрілів агресора. Станом на 25 березня 2024 р. російські військові зруйнували або пошкодили понад тисячу пам'яток культурної спадщини України, зокрема: 128 — національного значення, 848 — місцевого, 70 — щойно виявлених, рівень пошкодження 177 об'єктів архітектури нині не відомий [9]. Обсяги масштабів руйнувань важко уявити, ще складніше оцінити їх реальну загрозу національному культурному надбанню.

Поняття значної шкоди, заподіяної збройним конфліктом, охоплює:

- повне або часткове знищення бомбами, снарядами та пов'язаним із ними вогнем конструкцій і вмісту;

- втрату стійкості, погодонепроникності внаслідок обстрілу, який лише частково руйнує стіни та дахи;

- пошкодження об'єктів, колекцій, предметів інтер'єру та обладнання теплом, димом і побічними продуктами горіння;

- пошкодження водою під час гасіння пожежі [18].

У разі війни цикл пошкоджень поділяють на дії, які слід вжити до початку, під час та після збройного конфлікту. У світовій традиції найбільше уваги приділяють постконфліктним ситуаціям, а не двом попереднім фазам, тому основні заходи в нашій країні мають бути спрямовані на формування єдиної системи обліку руйнувань і втрат НКС.

Згідно з міжнародними нормативами основні принципи документування пошкоджень НКС передбачають такі заходи:

- визначення деталей, які потрібно з'ясувати під час огляду місця розташування пошкодженого чи зруйнованого об'єкта;

- захист місця події та збереження даних;

- фото- та відеофіксація наслідків обстрілів [16].

Документування руйнувань дає змогу "встановити рівень загрози для культурних цінностей; визначити, чи є необхідним проактивне втручання для недопущення подальшого погіршення стану культурних цінностей; скласти план дій із захисту, мінімізації ризиків погіршення стану та відновлення культурних цінностей; розпочати роботу над пошуком необхідного фінансування для проведення робіт на об'єктах" [16].

Перелік і послідовність дій загалом зрозумілі, утім, їх не завжди можна реалізувати в умовах, коли конфлікт ще триває, тому нині в

нашій країні дедалі більше організацій долучається до ініціативи документування пошкоджень, спричинених російською агресією. Наприклад, Міжнародний центр перспективних досліджень разом із некомерційною організацією Cultural Vistas (Німеччина) за підтримки МЗС Німеччини розпочали проєкт із підготовки українських журналістів, активістів, фіксерів й експертів, залучених до процесів документування воєнних злочинів РФ і збереження історичної та культурної спадщини на рівні об'єднаних територіальних громад в Україні [2].

Розглянемо інші ініціативи й проєкти, підтримані громадськими організаціями, які допомагають державі створити єдину систему обліку злочинів проти НКС.

На початку березня 2022 р. Національний музей Революції Гідності та ГО "Тустань" створили Штаб порятунку спадщини (Heritage Emergency Response Initiative, HERI), який документував стан пам'яток після відходу російських військ із Харківщини, Чернігівщини, Сумщини та Київщини. Члени штабу заповнювали адаптовану під українські реалії форму ICCROM. Звіти передавали в органи державної влади та міжнародним донорам, серед яких: Міжнародний альянс захисту культурної спадщини в зоні конфліктів (ALIPH), Фонд принца Клауса та Світовий фонд пам'яток (World Monument Fund, WMF) [9].

У серпні 2023 р. Штаб порятунку спадщини разом із Національним музеєм Революції Гідності, Агенцією культурної стійкості (ACURE) за підтримки Посольського фонду збереження культурної спадщини Держдепу США в межах Міжнародної програми розвитку спроможностей ICCROM щодо надання першої допомоги та стійкості культурній спадщині провели тренінг "Посткризова оцінка на місці втрат і ризиків для культурної спадщини України" для представників музейної, бібліотечної, пам'яткоохоронної справи та інших. Навчання відбувалося в реальних умовах — на місцях пошкоджених російськими окупантами пам'яток історії та культури на Київщині й Житомирщині [8].

Основну увагу на тренінгу було приділено документуванню та оцінюванню пошкоджень, втрат, збитків і ризиків для рухомої, нерухомої й нематеріальної культурної спадщини, а також підготовці до її раннього відновлення. "Метою було провести тренінги, щоб фахівці, які не мали раніше такого досвіду, отримали докладну інформацію про те, як здійснюється оцінка наслідків від ворожих атак. Об'єкти, які страждають від прямих влучань або вибухових хвиль, мають

бути вчасно і якісно оцінені, і подальші всі процеси відштовхуються від цього" [5], — зазначила членкиня Українського національного комітету ICOMOS О. Рутковська.

Після отримання сертифікатів ICCROM учасникам тренінгу надали початкові гранти для проведення оцінювання пошкоджень і ризиків, а також збирання даних на 20 обраних об'єктах культурної спадщини [8].

5 грудня 2023 р. ГО "Фонд підтримки фундаментальних досліджень" за результатами моніторингу ймовірних воєнних злочинів проти музеїв і нематеріальної культурної спадщини України представив онлайн-звіт "Воєнні злочини в Україні: музеї та нематеріальна культурна спадщина під прицілом" [15]. Перший розділ містить методологію моніторингу злочинів проти культурної спадщини, яка охоплює:

- загальні рекомендації щодо алгоритму документування порушень міжнародного гуманітарного права (МГП) щодо музеїв та нематеріальної спадщини України;

- документування порушень МГП із відкритих джерел;

- документування порушень на місці подій;

- документування порушень через опитування осіб;

- документування порушень МГП щодо музеїв України;

- документування порушень МГП щодо нематеріальної культурної спадщини України [15].

Голова Фонду Т. Короткий наголосив на основних здобутках документування злочинів, до яких належать: "підготовка методології моніторингу з документування воєнних злочинів, пов'язаних із нападами та розграбуванням музеїв України; документування онлайн та офлайн 100 фактів можливих злочинів проти музеїв і пам'яток архітектури України та внесення їх в базу Коаліції "Україна. П'ята ранку"; надання кваліфікації задокументованим фактам можливих порушень МГП проти музеїв і пам'яток; публікація близько 15 матеріалів із питання захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту тощо" [15].

Експертка та координаторка проєкту Я. Савченко зосередила увагу на основних негараздах, як-от "проблеми з документуванням, оскільки під час невибіркового обстрілу майже неможливо ідентифікувати, що було вбито носія-НКС, а також фіксація на місцях (серед нацелементів НКС України частина перебувала під окупацією, а частина — в зоні бойових дій або під постійними обстрілами під час реалізації проєкту)" [15].

У грудні 2023 р. у Парижі в межах заходу "Культурна спадщина постраждалої від війни України" було репрезентовано результати майже річної роботи з документування злочинів проти культурної спадщини, зокрема на тимчасово окупованих територіях.

Завідувачка сектору з питань моніторингу ситуації на тимчасово окупованих територіях Міністерства культури та інформаційної політики України Л. Дорошенко наголосила на важливості спільної роботи з громадським сектором: "Я вірю, що співпраця з громадськими організаціями, такими як "Кримський інститут стратегічних досліджень", а також підтримка світової спільноти, зокрема ЮНЕСКО, допоможе розробити ефективні механізми збереження культурної спадщини України" [12].

Дослідники наголошують на широкому впровадженні безпілотної навігації та новітніх фотограмметричних технологій у процесі збирання інформації щодо руйнування культурної спадщини [6]. Спільнота Free Generation ("Вільне покоління") спільно з ГО "Фонд інноваційних оборонних технологій" під час війни ініціювали проекти "Війна впритул" і "Доторкнись до України". Засновник проекту "Війна впритул" Ю. Зозуля зазначає, що "FreeGen володіє високотехнологічним обладнанням для віртуалізації музеїв" [3]. "Війна впритул" — це проект, який "за допомогою 3D-фото і відео з дрона документує всі руйнування, які завдають рашисти" [20]. Потім матеріали розміщують на Google Maps, на сторінках у соціальних мережах та на сайті проекту. Ініціатива належить першому Google Trusted Photographer в Україні М. Омельченку.

Активна співпраця з Державною службою з надзвичайних ситуацій, Міністерством внутрішніх справ, Міністерством культури та інформаційної політики, Міністерством закордонних справ допомагає спільноті документувати масштаби пошкоджень: відеозаписи, зроблені за допомогою дронів, дають змогу точніше й повніше фіксувати руйнування. Команда також здійснює 3D-моделювання пам'яток і документує злочини для міжнародного трибуналу [13].

Висновки. Нині діяльність громадських організацій щодо документування злочинів проти НКС України сфокусовано на формуванні єдиної бази обліку злочинів РФ, тому важливо системно й комплексно підходити до питань фіксації втрат та їх документування. Громадські активісти й волонтери, усвідомлюючи потребу координації домовленостей з органами влади та міжнародними організаціями, інтегрованість в їхню робочу структуру, налагоджують співпрацю й професійні зв'язки, організують навчання, створюють платформи, ініціюють проекти, що допомагають консолідувати зусилля державних установ і громадських організацій для документування злочинів РФ проти НКС України.

Наразі в Україні офіційно немає Національного комітету "Блакитного щита"², який створюється за підтримки Міжнародного комітету "Блакитного щита" (Blue Shield International, ICBS) і за рішенням чотирьох інших комітетів: Міжнародного об'єднання музеїв (International Council of Museums, ICOM), Міжнародної ради з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS), Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (The International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA), Міжнародної ради архівів (International Council on Archives, ICA).

Позаяк офіційною представницею IFLA в Україні є ВГО "Українська бібліотечна асоціація", до цього було б у межах її повноважень разом із Державною архівною службою — офіційною представницею в Україні Міжнародної ради архівів України, знову порушити питання про організацію Комітету та долучитися до розроблення його статуту. І хоча створення такого представництва в Україні не гарантує захисту від російського вандалізму, міжнародний досвід із залучення громадських організацій, представників органів влади, органів охорони культурної спадщини, ДСНС, Нацполіції, прокуратури до місії з оцінювання пошкоджень НКС в умовах російсько-української війни в майбутньому дасть змогу домогтися виконання положень Гаазької конвенції [4] та отримати фінансування на відновлення культурних цінностей.

Список бібліографічних посилань

1. До Міжнародного списку культурних цінностей, які перебувають під посиленним захистом ЮНЕСКО, внесено ще п'ять об'єктів культурної спадщини України. 14.12.2023. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/220614/2023-12-14>.
2. Документація воєнних злочинів та збереження культурної спадщини: програма обміну. 29.09.2023. *НСЖУ*. URL: <https://nsju.org/novini/dokumentacziya-voenyh-zlochyniv-ta-zberezhennya-kulturnoyi-spadshhyny-programa-obminu/>.

² "Блакитний щит" — організація, заснована 1996 р. для захисту культурної спадщини від загрози збройних конфліктів і стихійних лих [9].

3. Зозуля Ю. Віртуалізація музеїв під час війни. *FREEGEN GO!* URL: <https://freegen.games/news/virtualizaciya-muze-d1-97v-pid-chas-vijni-war-museum/>.
4. Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту від 14 травня 1954 р. *Liga 360*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU54K01U>.
5. Кордони пам'яті: хто допомагає рятувати українську культурну спадщину. 3.11.2023. *Pragmatika*. URL: <https://pragmatika.media/kordony-pam-iati-khto-dopomahaie-riatuvaty-ukrainsku>.
6. Кузик З. Застосування цифрових моделей місцевості для документування об'єктів культурної спадщини. *LPNU*. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/1508/gka78201316.pdf>.
7. Мінкультури запустило держреєстр "єПам'ятка" в дослідну експлуатацію. 11.04.2024. *Media sapiens*. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/34641/2024-04-11-minkultury-zapustylo-derzhreiestr-iepamyatka-v-doslidnu-ekspluatatsiyu/>.
8. Національний тренінг "Посткризова оцінка на місці втрат і ризиків для культурної спадщини України". *Інститут археології. Національна академія наук України*. URL: <https://iananu.org.ua/novini/mizhnarodna-spivpratsya/1296-natsionalnij-trening-postkrizova-otsinka-na-mistsi-vtrat-i-rizikiv-dlya-kulturnoji>.
9. Під "блакитним щитом" і в списку ЮНЕСКО. Як намагаються захистити пам'ятки культури в умовах війни. 13.12.2023. *Media sapiens* URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/33728/2023-12-13-pid-blakytnym-shchytom-i-v-spyску-yunesko-yak-namagayutsya-zakhystyty>.
10. Протокол про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. *Верховна рада України* : вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_722#Text.
11. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ — початку ХХІ ст. та українська дійсність. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 159—173. doi: doi.org/10.15407/uhj2022.04.159.
12. У Парижі презентували проєкт про руйнування культурної спадщини України в умовах війни. 14.12.2023. *МКІП*. URL: <https://mcip.gov.ua/news/u-paryzhi-prezentuvaly-proyekt-pro-rujnuvannya-kulturnoyi-spadshhyny-ukrayiny-v-umovah-vijnyu/>.
13. Фонд інноваційних оборонних технологій. Вільне покоління. URL: <https://freegen.fund/about-new>.
14. Чернець В., Додонов Р. Захист культурної спадщини в умовах повномасштабної російсько-української війни: уроки і перспективи. *Історичні пам'ятки та культурна спадщина України*. 2023. № 1 (1). С. 47—61. doi: [https://doi.org/10.30840/2786-8818.1\(1\).2023.292987](https://doi.org/10.30840/2786-8818.1(1).2023.292987).
15. Чернишук П. Музеї та нематеріальна культурна спадщина України під прицілом: відбулася презентація звіту. 7.12.2023. *Юридична газета*. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/muzeyi-ta-nematerialna-kulturna-spadshchina-ukrayini-pid-pricilom-vidbulasya-prezentaciya-zvitu.html>.
16. Коваль Д., Слободянюк М. Як правильно документувати руйнування культурних цінностей (міжнародні нормативи). 30.01.2023. *Truth hounds*. URL: <https://truth-hounds.org/cases/yak-pravylyno-dokumentuvaty>.
17. Brosché J., Legnér M., Kreutz J., Ijla A. Heritage under attack motives for targeting cultural property during armed conflict. *International Journal of Heritage Studies*. 2017. № 23 (3). P. 248—260. doi: [10.1080/13527258.2016.1261918](https://doi.org/10.1080/13527258.2016.1261918).
18. Stovel H. Risk Preparedness: A Management Manual for World Cultural Heritage. ICCROM, 1998. 145 p.
19. Teijgeler R. Preserving cultural heritage in times of conflict. In: G.E. Gorman and Sydney J. Shep eds. *Preservation management for libraries, archives and museums*. London : Facet Publishing, 2006. P. 133—165.
20. VR MUSEUM OF WAR IN UKRAINE. *War up close*. URL: <https://war.city/>.
21. Zajadło J., Zeidler K. Prawna ochrona zabytków na wypadek wojny. *Ochrona Zabytków*. 2003. № 1—2. S. 116—121.

Vitalii Matios,

*Postgraduate Student of the National Academy
of Managerial Staff of Culture and Arts*

Documentation of crimes against cultural heritage of Ukraine: main projects and initiatives with the support of civil society

The article analyzes the projects initiated and implemented by the public, related to the documentation of crimes against the national cultural heritage (NCH) of Ukraine in the conditions of a full-scale Russian invasion. It is noted that the activity of public organizations in documenting crimes against the Ukrainian National Security Service is conditioned by the need to form a single database of crime records of the Russian Federation, which will allow solving a number of issues that will become urgent after the end of hostilities.

The classification of motives for crimes against cultural values in conditions of armed conflict is presented; the ways of accounting for cultural heritage and the principles of documenting damage to cultural heritage are outlined.

It is emphasized that there is no National Blue Shield Committee in Ukraine, which is being created with the support of the Blue Shield International (BSI) by the decision of four other committees: the International Council of Museums (ICOM), the International Council for the Protection of Monuments and Historic Sites (ICOMOS), International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). Within the scope of the powers of the official

representative of the International Federation of Library Associations and Institutions in Ukraine, the NPA "Ukrainian Library Association", together with the official representative in Ukraine of the International Archives Committee, the State Archives Service of Ukraine, once again raised the issue of the creation of the Committee and joined the development of its charter. And although the creation of such a representation in Ukraine does not guarantee protection from Russian vandalism, the international experience of involving non-governmental organizations, representatives of authorities, cultural heritage protection bodies, the State Emergency Service, the National Police, and the Prosecutor's Office in the mission to assess the damage to the NCH in the conditions of the Russian-Ukrainian war will enable in the future, to achieve fair decisions on the implementation of the Hague Convention and to receive funding for the restoration of cultural values.

Keywords: documentation; crimes against cultural values; national cultural heritage; public organizations; projects

References

1. *Do Mizhnarodnoho spysku kulturnykh tsinnosti, yaki perebuvauiut pid posylenym zakhystom YuNESKO, vneseno shche piat ob'ektiv kulturnoi spadshchyny Ukrainy.* (2023). Available at: <https://detector.media/infospace/article/220614/2023-12-14>.
2. *Dokumentatsiia voiennykh zlochyniv ta zberezhenia kulturnoi spadshchyny: prohrama obminu.* (2023). Available at: <https://nsju.org/novini/dokumentatsiya-voiennykh-zlochyniv-ta-zberezhenia-kulturnoyi-spadshchyny-programa-obminu/>.
3. Zozulia Y. (n. d.). *Virtualizatsiia muzeiv pid chas viiny.* Available at: <https://freegen.games/news/virtualizatsiya-muze-d1-97v-pid-chas-vijni-war-museum/>.
4. *Konventsiiia pro zakhyst kulturnykh tsinnosti u razi zbroinoho konfliktu vid 14 travnia 1954 r.* (1954). Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/MU54K01U>.
5. *Kordony pamiaty: khto dopomahaie riaturaty ukrainsku kulturnu spadshchynu.* (2023). Available at: <https://pragmatika.media/kordony-pam-iati-khto-dopomahaie-riaturaty-ukrainsku>.
6. Kuzyk Z. (2013). *Zastosuvannia tsyfrovyykh modelei mistsevosti dlia dokumentuvannia ob'ektiv kulturnoi spadshchyny.* Available at: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/1508/gka78201316.pdf>.
7. *Minkultury zapustilo derzhreistr "ePamiatka" v doslidnu ekspluatatsiiu.* (2024). Available at: <https://ms.detector.media/internet/post/34641/2024-04-11-minkultury-zapustilo-derzhreistr-iepamiatka-v-doslidnu-ekspluatatsiyu/>.
8. *Natsionalnyi treninh "Postkrizova otsinka na mistsi vtrat i ryzykiv dlia kulturnoi spadshchyny Ukrainy".* (n. d.). Available at: <https://iananu.org.ua/novini/mizhnarodna-spivpratsya/1296-natsionalnij-treninh-postkrizova-otsinka-na-mistsi-vtrat-i-rizykiv-dlya-kulturnoji>.
9. *Pid "blakytynym shchytom" i v spysku YuNESKO. Yak namahaiutsia zakhystyty pamiatky kultury v umovakh viiny.* (2023). Available at: <https://ms.detector.media/trendi/post/33728/2023-12-13-pid-blakytynym-shchytom-i-v-spysku-yunesko-yak-namagayutsya-zakhystyty>.
10. *Protokol pro zakhyst kulturnykh tsinnosti u vypadku zbroinoho konfliktu.* (1954). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_722#Text.
11. Rishniak O. (2022). *Kulturna spadshchyna u voienному konfliktі: mizhnarodnyi dosvid druhoi polovyny XX — pochatku XXI st. ta ukrainska diisnist. Ukrainyski istorychnyi zhurnal*, 4, pp. 159—173. doi: doi.org/10.15407/uhj2022.04.159.
12. *U Paryzhi prezentuvaly proiekt pro ruinuвання kulturnoi spadshchyny Ukrainy v umovakh viiny.* (2023). Available at: <https://mcip.gov.ua/news/u-paryzhi-prezentuvaly-proyekt-pro-rujnuvannya-kulturnoyi-spadshchyny-ukrayiny-v-umovah-vijny/>.
13. *Fond innovatsiinykh oboronnykh tekhnolohii. Vilne pokolinnia.* (n. d.). Available at: <https://freegen.fund/about-new>.
14. Chernets V., Dodonov R. (2023). *Zakhyst kulturnoi spadshchyny v umovakh povnomasshtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny: uroky i perspektyvy. Istorychni pamiatky ta kulturna spadshchyna Ukrainy*, 1 (1), pp. 47—61. doi: [https://doi.org/10.30840/2786-8818.1\(1\).2023.292987](https://doi.org/10.30840/2786-8818.1(1).2023.292987).
15. Chernyshuk P. (2023). *Muzei ta nematerialna kulturna spadshchyna Ukrainy pid prytsilom: vidbulasia prezentatsiia zvituu.* Available at: <https://yur-gazeta.com/golovna/muzeyi-ta-nematerialna-kulturna-spadshchina-ukrayini-pid-pricilom-vidbulasya-prezentatsiya-zvitu.html>.
16. Koval D., Slobodyanyuk M. *Iak pravylno dokumentuvaty ruinuвання kulturnykh tsinnosti (mizhnarodni normatyvy).* (2023). Available at: <https://truth-hounds.org/cases/yak-pravylno-dokumentuvaty>.
17. Brosché, J., Legné, M., Kreutz, J., Ijla, A. (2017). *Heritage under attack motives for targeting cultural property during armed conflict. International Journal of Heritage Studies*, 23 (3), pp. 248—260. doi: [10.1080/13527258.2016.1261918](https://doi.org/10.1080/13527258.2016.1261918).
18. Stovel H. (1998). *Risk Preparedness: A Management Manual for World Cultural Heritage.* ICCROM.
19. Teijgeler R. (2006). *Preserving cultural heritage in times of conflict.* In: G. E. Gorman and Sydney J. Shep eds. *Preservation management for libraries, archives and museums.* London: Facet Publishing, pp. 133—165.
20. *VR MUSEUM OF WAR IN UKRAINE.* (n. d.). Available at: <https://war.city/>.
21. Zajadlo J. & Zeidler K. (2003). *Prawna ochrona zabytków na wypadek wojny. Ochrona Zabytków*, 1—2, pp. 116—121.

Надійшла до редакції 18 червня 2024 року

УДК 077.5ТікТок:811.161.2'27](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.7(336).19-26

Ігор Парфенюк,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики і зв'язків з громадськістю
Київського національного університету культури і мистецтв,
e-mail: parfeniuk10@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6203-2356>

Динаміка розвитку україномовного сегмента в ТікТок: еволюція та сучасні виклики

У статті розглянуто динаміку розвитку україномовного сегмента на платформі ТікТок; оцінено вплив соцмедійного застосунок на формування інформаційного простору в Україні, виявлено основні тенденції та зміни в україномовному контенті від його появи на платформі до сьогодні.

Досліджено особливості розвитку платформи ТікТок у світовому та українському інформаційному просторі, визначено чинники створення й поширення україномовного контенту в застосунку. Проведено дослідження контенту вітчизняних блогерів у ТікТок і розглянуто його потенціал.

З'ясовано, що з появою в Україні ТікТок спочатку був здебільшого російськомовною розважальною платформою, а згодом перетворився на багатofункціональний інструмент, що надає широкі можливості для поширення, популяризації та споживання україномовного контенту.

Підсумовано, що розвиток україномовного сегмента ТікТок сприяє підтримці національної ідентичності, культури та мови. Вітчизняні блогери використовують платформу для популяризації національних цінностей, соціальних ініціатив і мобілізації громадської думки в умовах російської військової агресії. Аналіз динаміки розвитку ТікТок дає підстави прогнозувати посилення його впливу на інформаційний простір нашої держави.

Ключові слова: ТікТок; соціальні мережі; соціальні комунікації; україномовний контент; блогінг

Постановка проблеми. Сучасний інформаційний простір значною мірою формується завдяки популярним соціальним медіа. Однією з найвідоміших і найшвидших за динамікою розвитку аудіо-візуальних платформ, яка стрімко набула популярності у світі та в Україні, є ТікТок. Цей соцмедійний застосунок спершу асоціювався з нетривалими розважальними відеороликами, а згодом перетворився на майданчик для трансляції різноманітного контенту. Особливо цікавими для дослідження вважаємо аспекти такої трансформації в Україні.

Дослідження порушеної теми актуальне з огляду на роль соціальних медіа в сучасному інформаційному просторі, зокрема в контексті впливу ТікТок на українське суспільство. Важливим є вивчення потенціалу сервісу як комунікативного засобу, здатного охопити широке коло користувачів.

Аналіз досліджень і публікацій. Етапи, особливості розвитку й становлення ТікТок вивчали К. Баш, В. Патерсон, Дж. Фера, Ц. Цзен, Ч. Баш, Ш. Сун, Ю. Жао, Ц. Чжу та інші. Поміж вітчизняних учених, які досліджували цей застосунок, варто виокремити К. Кислюка, О. Мусієнко, І. Свідницьку, І. Мудру та ін. Науковці розглядали етапи розвитку ТікТок, аналізували особливості його роботи, алгоритми та потенціал для багатьох суспільних сфер діяльності, зокрема в комерції, освіті, політиці, медицині тощо, з'ясували переваги й недоліки як рекламного та

інформаційно-комунікаційного засобу, можливості та загрози, що можуть виникати під час використання платформою особистих даних чи даних щодо інтересів і поведінки споживачів.

Водночас, попри значну кількість праць, присвячених ТікТок, є низка недостатньо вивчених питань, насамперед щодо функціонування українського сегмента сервісу. Зокрема, малодослідженою є динаміка використання україномовного контенту на платформі, який відображає глобальні та локальні тенденції, а також культурні особливості місцевої аудиторії.

Мета статті — дослідження динаміки розвитку україномовного сегмента на платформі ТікТок з акцентом на його еволюцію та аналіз сучасних викликів.

У статті надано оцінку впливу соцмедійного застосунок на формування інформаційного простору в Україні, виявлено основні тенденції та зміни в україномовному контенті від його появи на платформі до сьогодні.

Відповідно до мети статті окреслено такі **завдання:** 1) дослідити аспекти створення, розвитку та специфіки функціонування платформи ТікТок у світовому та українському інформаційних просторах; 2) з'ясувати особливості створення й поширення україномовного контенту в ТікТок; 3) проаналізувати контент українських блогерів у ТікТок та з'ясувати його потенціал як засобу освітньої, культурної та соціальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Платформа TikTok, контент якої насамперед спрямовано на молодіжну аудиторію, надає можливість завантажувати короткі відеоролики різної тематики, супроводжуючи їх аудіо, часто з використанням популярних музичних композицій. Створені користувачами відеоматеріали базуються на трендових темах і містять багато різних елементів (історії, гумористичні скетчі, маски, фільтри тощо). Для продукування контенту використовують зручний, інтуїтивно зрозумілий відеоредактор. Також цю медіаплатформу часто розглядають як окрему субкультуру, представниками якої є відомі й популярні особистості (тіктокери).

Соцмедійний застосунок TikTok під назвою Douyin було розроблено 2016 р. китайською компанією ByteDance. У 2018 р. вона придбала вже відому на той час платформу для створення коротких відеороликів Musical.ly, що суттєво вплинуло на розвиток сервісу на міжнародному рівні. Цей етап став імпульсом для жвавого поширення TikTok за межами Китаю, особливо в США, де Musical.ly вже здобув популярність. Завдяки інноваційному підходу до контенту та орієнтуванню на мобільних користувачів TikTok стрімко став однією з найвпливовіших соціальних медіаплатформ у світі, особливо серед молодого покоління.

У перших публікаціях мету TikTok характеризували як "повернення веселощів до соціальних медіа", застосунок став асоціюватися з позитивним та радісним контентом. Саме розважальну атмосферу, яку створювала та пропонувала платформа, вважають одним із головних чинників швидкого зростання популярності TikTok, зокрема під час пандемії коронавірусу [9].

У статті "Understanding the popularity and affordances of TikTok through user experiences" А. Шеллевалд акцентує на властивостях цієї платформи не нав'язувати, а налаштовувати способи взаємодії з користувачами. З огляду на це вподобання певних матеріалів має окреме значення та надає неоднакові можливості користувачам у різних умовах. Споживачі застосунку є "активними" в розумінні інтерпретації, коментування, обговорення чи створення власного медіаконтенту. TikTok збільшує можливості для залученості користувачів та розкриття їхньої креативності. Алгоритм роботи соцмедійного застосунку здебільшого передбачає моніторинг, виокремлення й посилення споживчих уподобань, проте водночас має на меті правильне налаштування та взаємодію користувачів, аби TikTok залишався "місцем втечі від буденності", яке

викликає зацікавлення, захоплення та якнайдовше утримує увагу. Автор зазначає, що контент TikTok вважають "автентичним" порівняно з іншими сервісами. Платформа гарантує анонімність, адже дозволяє використовувати псевдоніми. Це створює умови, за яких люди почуваються комфортніше, розміщуючи контент про себе, який є більш "сирим" (непрофесійним) та емоційним порівняно з тим, яким би вони ділилися в інших соцмережах. Користувачі звертаються до TikTok, щоб отримати мить "для себе", насолоджуються його контентом ще й тому, що він налаштований "саме для них". Прокручування стрічки з контентом і "читання для персоналізації" також збагачує не лише власну ідентичність користувачів, а і їхні соціальні відносини з іншими людьми [9].

Дослідники [7], які проаналізували 542 журнальні статті про TikTok із бази даних Scopus, за допомогою бібліометричного дослідження з'ясували, що науковці з різних галузей використовували багато підходів до вивчення проблем загального застосування соціальних медіаплатформ. Як багатокористувацька соціально-технологічна платформа TikTok став предметом академічних дискусій щодо його маркетингу, управління, застосування у бізнесі, а також в інших секторах, як-от освіта, охорона здоров'я або туризм. Наприклад, науковці пропонують інноваційну методику викладання з використанням цього соціального медіа в аудиторії, що може заохочувати до навчання здобувачів освіти, зробити заняття цікавішими та стимулювати розвиток таких навичок, як креативність.

Відео в TikTok є сучасним неформальним і цікавим способом для студентів бути обізнаними щодо навчальної інформації, допомагаючи зменшити розрив між ними й педагогами. Ця онлайн-платформа має потенціал стати корисним інструментом розвитку освітніх середовищ, адже сприяє розгортанню діалогу через коментарі та відповіді користувачів. У сфері охорони здоров'я науковці обговорюють потенціал TikTok для поширення корисної інформації серед широкої громадськості та медичних фахівців. Вивчається також зв'язок між впливовими особистостями TikTok, брендами та їхніми послідовниками. Результати дослідження свідчать, що авторитетні блогери TikTok допомагають компаніям збільшувати упізнаваність, що сприяє успішності на ринку.

Кількість наукових статей, пов'язаних з TikTok, значно зросла: з 2 у 2019 р. до 25 у 2020 р., 123 у 2021 р. та 252 у 2022 р., що свідчить про постійне підвищення інтересу до вивчення платформи. Перші дві публікації щодо TikTok у

Web of Science були опубліковані De Veirman та ін. (2019) і Scribano & Jingting (2019) та отримали 65 цитувань. Зокрема, De Veirman та ін. вивчали мотивацію й механізми впливу соціальних медіаінфлюенсерів на юних послідовників і наголошували на потребі додаткового наукового аналізу TikTok і його значення для молодого покоління [8].

TikTok в Україні, як і у всьому світі, стрімко набирає популярності, і нині є однією з найвпливовіших соціальних мереж. Спочатку застосунок привертав увагу молоді завдяки динамічності та легкості використання, розважальному контенту, а сьогодні вітчизняні блогери та інфлюенсери послуговуються ним і з просвітницькою метою, поширюючи інформацію про важливі соціальні та політичні події в країні, що стало особливо актуальним під час російського повномасштабного вторгнення.

Отже, в Україні ця соціально-технологічна платформа слугує не лише для розваги, а й для вираження думок, обміну інформацією, підтримки бізнесу, культурного обміну; сервіс продовжує зростати та розвиватися, відіграючи важливу роль у сучасному інформаційному просторі нашої країни.

Порівняно з іншими впливовими в Україні соціальними медіа та мережами TikTok активно транслює тему української ідентичності. Суспільно важливою у цьому контексті є практика використання української мови та її усвідомлена популяризація в мережевій активності. Застосунок можна вважати одним з альтернативних каналів для підтримки мовно-культурної ідентичності українців в умовах згортання "лагідної українізації" (2014—2019) [4].

З появою в Україні TikTok став майданчиком для активного поширення україномовного контенту. "Українській революції" в соцмережі, як визначали це явище окремі медіа, посприяли ініціативні молоді українські блогери ще до повномасштабного вторгнення РФ. Наприклад, відеоблогер Д. Гайдамаха (псевдонім Чорнобровий), демонстративно перейшов на українську мову й став ділитися цим досвідом у TikTok, наводив аргументи чому кожному українцю слід розмовляти рідною мовою. Тітокер декламував вірші, співав пісні українською тощо; разом із блогерами-початківцями створив патріотичний клуб "Галас". Члени організації щодня розміщували якісний контент різноманітної тематики, але обов'язково українською мовою. Щодо діяльності "Галасу" в напрямі українізації TikTok, варто виокремити цікаві проекти клубу, наприклад зустрічі із зірковими гостями. Фактично

це було реаліті-шоу, в якому учасники дізнавалися про гостя під час ефіру, а тому мали імпровізувати. Вибір запрошених учасників здійснювали за критеріями патріотичності та ідейності. Серед гостей "Галасу" — письменниця та громадська діячка Л. Ніцой, ветеранка Маруся Звіробій, мовознавець О. Авраменко тощо.

Тітокер А. Шимановський (його ще називають "вчителем мови в TikTok") публікував на платформі навчальні відеоролики щодо практичного застосування правил української мови.

Вітчизняних блогерів у період до повномасштабного російського вторгнення можна умовно поділити на дві частини: одні популяризували українську мову, культуру, жартували про стереотипи щодо нашої країни та демонстрували багатовекторність українських традицій, а інші — зневажливо ставилися до української мови та прямо чи опосередковано підтримували наративи країни-агресора. Конфлікти, що виникали в TikTok, ставали інфоприводами для загальнонаціональних та іноземних ЗМІ. Навіть у той період соцмедійний застосунок вийшов за межі розважальної платформи та став повноцінним джерелом інформації. Користувачі TikTok також висвітлювали тему окупації Криму й Донеччини. Це були переважно жартівливі відео, зокрема про життя в умовах окупації, але навіть нейтральні ролики містили певний наратив, який віддзеркалював позицію щодо воєнного конфлікту та України загалом [1].

Генерація україномовного контенту в TikTok стала важливим кроком до перетворення застосунку на платформу для популяризації української самобутності й культури. Такий успіх значною мірою був зумовлений специфікою алгоритмів соцмедійного сервісу, оскільки головною є стрічка, в якій демонструється контент не тих, на кого підписані користувачі (як в Instagram чи Facebook), а відеоролики, які потенційно мають зацікавити. Отже, якщо учасник платформи переважно дивиться та ставить уподобайки україномовному контенту, то саме він і з'являтиметься у стрічці. Принципи роботи таких алгоритмів тітокери з "Галасу" пояснювали у своїх відео та закликали користувачів ставити вподобайки та поширювати україномовний контент. Успіху українізації платформи сприяло й те, що 2020 р. TikTok за кількісними показниками зростання аудиторії став найпопулярнішою соцмережею у світі. Спочатку контенту було небагато, і щоб стрічка не закінчувалася, користувачам демонстрували відеоролики інших регіонів. Тепер, коли контенту досталось, "географія" алгоритмів звузилася, і

користувачі з України з потенційно більшою ймовірністю отримують контент своєї країни, а не РФ, Казахстану тощо. Мова також визначала й аудиторію, а мовний перехід навіть спричинив певну напругу між російськомовними та україномовними блогерами в TikTok. Якщо раніше був лише російськомовний контент і зрідка виходило україномовне відео, то згодом тітокерам почали ставити запитання: "Чому не державною?" [2].

Є. Назаренко у статті "Політично-комунікаційний дискурс в українському сегменті TikTok під час повномасштабної війни" проаналізував контент популярних тітокерів за 2021—2022 рр. Згідно з результатами дослідження, станом на вересень 2021 р. автори відеороликів використовували переважно російську мову. Звісно, були й винятки, як, наприклад, тітокерка Л. Сулейманова (на той час брала участь у російському Dream Team House). У двох відеороликах гумористичного характеру блогерка розмовляла українською, хоча це більше було намаганням подати розважальний матеріал, ніж любов'ю до української мови. Станом на вересень 2022 р. 6 із 10 тітокерів почали створювати україномовний контент (А. Трінчер, О. Волошин, І. Рудський, М. Ткачов, Н. Дорофєєва та О. Машуковський). Показовим є приклад М. Ткачова з м. Бучі, який переклав усі свої ролики 2021 р. українською та знову їх опублікував. Окрім того, багато вітчизняних тітокерів почали активно використовувати та просувати вербальні патріотичні маркери ("Слава Україні! Героям Слава!", "Зеленський" тощо). Нецензурні маркери також мали популярність. Скажімо, О. Машуковський застосував нецензурний маркер щодо російського президента 15 разів за вересень 2022 р. Найменш популярними були маркери, пов'язані з історією України, оскільки пріоритетним тематичним напрямом платформи є розваги. Маркери, пов'язані з історією нашої країни, за вересень 2022 р. тітокери використали 17 разів, і найпопулярнішим із них був "Бандера" [6].

Потужним чинником популяризації української мови в соціальних мережах і в аудіовізуальному просторі України загалом стало повномасштабне вторгнення РФ. У TikTok набув поширення такий контент:

1) уривки українських патріотичних музичних творів (Kalush Orchestra — "Stefania"; Spiv Brativ — "maskva"; О. Пономарьов, Т. Тополя, М. Хома, Є. Кошовий, П. Чорний, Ю. Ткач — "Україна перемає"; Karta Svit — "Пес Патрон"; Misha Scorpion — "За териконами" тощо);

2) поради щодо вивчення та поліпшення рівня української мови ("Словолуб" — @slovo_lub; "Прокачай свою українську" — @shymanovski тощо);

3) події з історії України ("Канал про історію України" — @history.fedj.ukraine; "Часопис улюбленого міста" — @kyivvibe.history тощо);

4) культурознавчий контент ("Все про український фольклор, культуру та мову" — @folklore.ua; "Популяризуємо українські традиції, пісні" — @ukrainka_.a);

5) букток ("Читаю букток" — @alinkareads; "Книжковий блог" — @ksuy.books тощо);

6) контент з українською символікою та україномовними написами ("Прикраси з українським характером" — @oksana.boriyчук; "Машинна вишивка" — @vilna.state тощо).

Окрім того, характерною ознакою, як зазначалося, став перехід багатьох блогерів на українську мову.

Українська мова стає найбільш зрозумілим маркером "українськості" та національним ідентифікатором "свій—чужий". Зростає кількість охочих вивчати рідну мову за кордоном. Українська національна ідентичність стає важливим засобом впливу через мову, а репрезентація україномовного контенту — окремим тематичним напрямом. Цікавим є поширення аудіовізуальних матеріалів за тематикою "Ukrainian reaction" (демонстрація представників різних країн світу, які слухали українські пісні, інформаційні відео та спілкувалися українською мовою. Ефективним засобом підтримки мовної та культурної ідентичності українців слугують матеріали відеоблогерів, які популяризували Україну серед іноземців. Важливим напрямом аудіовізуальної репрезентації національної ідентичності в умовах повномасштабного вторгнення РФ стала тема захисту Батьківщини [5].

Однак, попри значні зусилля з українізації платформи TikTok, російськомовний контент, на жаль, переважає, зокрема таких висновків дійшов К. Кислюк. Дослідник навів рейтинг найпопулярніших тітокерів України на основі даних сервісу tlist.net. Позиції в рейтингу, кількість підписників і вподобайок було скореговано на момент перегляду (3.02.2023).

К. Кислюк констатує, що хоча tiktok-акаунти вели здебільшого представники "покоління незалежності", загальний рівень їхньої українізованості виявився найнижчим з-поміж інших соціальних платформ і становив 30%. Протягом досліджуваного періоду (листопад 2022 — лютий 2023 р.) сплеску проукраїнської активності, крім переходу одного з профілів на українську мову, у

топових вітчизняних tiktok-акаунтах не спостерігалося. Проукраїнські відеоблогери найбільше розміщували матеріали саме в перші дні повномасштабного вторгнення. Аналіз акаунтів тіктокерів другої та третьої десятки рейтингу в листопаді 2022 р. та лютому 2023 р. свідчить, що здебільшого вони демонстрували пасивну підтримку України у війні через зміну мови, заставки чи слогану та рідко доповнювали ці дії суспільно важливим контентом. Порівнюючи результати з десяткою найпопулярніших профілів TikTok європейських країн, складеною сервісом tlist.net, автор констатував, що єдиним показником громадянської позиції та ідентичності є мова [3].

У рамках пропонованого дослідження (на 30 січня 2024 р.) було проаналізовано акаунти 50 тіктокерів із найбільшою кількістю підписників, які зазначили своєю локацією Україну. Рідною мовою послуговувалися 17 (34%) тіктокерів (окремі блогери зробили цей вибір після повномасштабного вторгнення або нещодавно), російською мовою — 17 (34%), англійською — 9 (18%), використовували англійську, українську та російську в різних відео — 6 (12%), польську — 1 (2%). Всі акаунти з найбільшою кількістю підписників спеціалізувалися на розважальному контенті.

Серед сегмента брендів, які мають велику кількість підписників, більшість створює україномовний контент ("Алло", "Xiaomi Ukraine", "Фокстрот", "Монобанк", "Розетка", "Епіцентр", "Цитрус"). Подібна тенденція зберігається й у сегменті шоубізнесу: Н. Дорофєєва, М. Поплав-

ський, С. Притула, О. Цибульська, І. Федішин, Н. Каменських, Потап, Альона Альона, Тіна Кароль, MAMARIKA, Jerry Heil, гурт "Антитіла", які мають велику кількість підписників у TikTok, продукують україномовний контент.

Складається враження, що 34% україномовного контенту серед тіктокерів України з найбільшою кількістю підписників — це замало, про що зазначав К. Кислюк, проте насправді цей показник не варто використовувати для висновків, адже блогери з великою кількістю підписників часто орієнтують свої відео не лише на аудиторію нашої країни. Локаційно вони можуть бути українськими, але українська аудиторія взагалі їх може не знати. Водночас велика кількість тіктокерів, які не потрапляють в рейтинги, готують багато цікавого україномовного контенту й завдяки алгоритмам TikTok можуть мати мільйонні перегляди відео навіть за невеликої кількості підписників. Зрозуміти, скільки реально генерується україномовного контенту, наприклад, у день, важко, але його цілком вистачає, аби бути на постійній основі у стрічці. Який контент переважатиме у стрічці здебільшого залежить від дій і зацікавлень користувача.

Нині в TikTok достатньо україномовного контенту за найрізноманітнішими категоріями. Популярні теми варіюються, але часто відображають культурні, соціальні та політичні тенденції України. Найпопулярніші теми станом на 2024 р. згруповано в табл. 1.

Таблиця 1

Тематика та особливості контенту

Тематика	Особливості	Приклади
Щоденне життя	Відеоролики, які демонструють побут, різні життєві події тіктокера; влоги з власної квартири чи будинку, подорожі, зустрічі з друзями, сімейні будні, приготування їжі, хобі та захоплення	@dashaevtuh_official @maxim_sergiyovych @anyuta.gorun
Життя відомих людей	Ролики відомих українських блогерів, акторів, музикантів, які діляться подробицями зі свого життя, дають інтерв'ю або комунікують із фанатами	@poplavskiy.m @lesianikitiuk @nazargrabar)
Військова тематика	Сюжети з нашими військовими, ситуація на фронті, огляди й аналітика щодо російської агресії; ролики з особистими історіями військових, репортажі з лінії фронту, інформаційні сповіщення щодо воєнних дій, роз'яснення військової тактики та стратегії	@nazarvolynets @ukrainian_witness @user74srflqpbw)
Гумор та розваги різної тематики	Комедійні скетчі, пародії та розважальні відео, які спрямовані на веселощі, відпочинок і розваги	@volkova.alla @mothers.star @las_chicas_show)
Українська культура, історія, традиції	Відео в TikTok щодо цих тем демонструють народні обряди, пісні й танці, огляди історичних подій, життєпис видатних постатей української історії, а також освітні матеріали про важливі події в історії України. Також популярними є відео про українські	@poetry_of_ukraine @vitosikvidosik @ukrainka_a

Тематика	Особливості	Приклади
	свята й традиції, розповіді про місцеві легенди та казки, демонстрація унікальних культурних артефактів, національного одягу, традиційних страв	
Музика та хореографія	Танцювальні челенджі, музичні кавери та відео з українською музикою	@lyuksi @ukrmuzichka @fcuamc0
Освітній контент	Відео, що навчають української мови, історії, а також присвячені популярним науковим і технічним темам	@bohdan_kohut_ @olexandravramenko @kirill.akterka
Політика та суспільні питання	Відеоролики про політику, законодавчі ініціативи, діяльність політичних сил і суспільні питання, які турбують громадськість	@grishchukroma @razumkov.official @ulizhku
Саморозвиток	Контент із порадами щодо розвитку певних навичок і вмінь, наприклад, методики з тайм-менеджменту, ефективного навчання, розвитку лідерських якостей, самомотивації, а також способи та методи самопізнання й самовдосконалення	@binanceukraine @beinprogresss @ineskaaai
Спорт і здоров'я	Сюжети про популярні спортивні події, зокрема футбол, бокс та інші види спорту, де Україну представляють видатні спортсмени; відео про здоровий спосіб життя, фітнес-челенджі, йогу, дієтичні поради та вправи	@ua.football1 @rukhankoman @jimmymaikided
Туризм	Відеоролики, які демонструють красу України, історичні пам'ятки, туристичні об'єкти, а також подорожі іншими країнами світу	@komarov_world @locationsua @bomba_tour
Стиль, мода та краса	Контент, що репрезентує останні тенденції в моді, макіяжі та красі	@nicolas_karma_official @snazzyliss @svit_lana_korol
Хобі та ремесла (рибалка, будівництво тощо)	Відеоматеріали щодо ручної праці, домашніх проєктів, відео "зроби сам", які навчають нових навичок або надають ідеї для творчості	@ideya_khobi @kolir1992 @gleblevart
Кулінарія та рецепти	Відео з кулінарними порадами, рецептами, кулінарні челенджі	@misha_katsurin @live_and_cooking @recepti_dariko
Технології та інновації	Контент, в якому демонструють новітні гаджети, надають технологічні поради, здійснюють огляди програмного забезпечення, штучного інтелекту та апаратних новинок	@michael.fedorov @andronews_official @lusuy_sharit
Авто та транспорт	Відео про автомобілі, мотоцикли, велосипеди, а також обговорення транспортних тем	@s.tsybulskyy @aspirantauto @veloplanetaukraine
Тварини та домашні улюбленці	Контент про тварин дикої природи, а також домашніх улюбленців	@simbikorm @iamkeska @flora_aniram
Діти	Розважальні відеоролики з дітьми, демонстрація кумедних ситуацій, досвіду виховання	@nadin202121 @irinazaruk1 @emma.businka
Огляди, рекомендації (лайфхаки)	Огляди та рейтинги фільмів, серіалів, книг, різних установ та організацій; поради щодо побутової чи іншої діяльності	@_top_kino_ua @jabko.ua @asya_kobzar
Експертний контент, професії	Відеоматеріал щодо видів діяльності від людей, які компетентні у певній сфері та можуть поділитися професійним досвідом	@dariya.pro @budivelnatoloka @macpawtech

На основі результатів проведеного дослідження можна констатувати, що україномовний контент на платформі TikTok є різноманітним та охоплює широке коло тем, які віддзеркалюють культурні, соціальні й політичні аспекти життя в Україні. Широка тематика свідчить про доступність україномовного контенту в TikTok, який відповідає різним інтересам та запитам аудиторії.

Висновки. У наш час соціальні медіа відіграють важливу роль у формуванні інформаційного простору, особливо щодо поширення й сприйняття контенту. TikTok, який швидко здобув популярність на глобальному рівні, є показовим прикладом такого впливу, зокрема в контексті розвитку україномовного сегмента. Розгляд еволюції україномовного контенту в TikTok дає змогу визначити глобальні й локальні чинники, які віддзеркалюють реальне життя в Україні, розуміння потреби збереження та захисту української мови та культури всупереч російській військовій агресії й прагненню знищити національну самобутність нашого народу.

Дослідження свідчить, що в Україні TikTok розвинувся з російськомовної платформи, спрямованої винятково на розважальний контент, до багатофункціонального інструменту, що охоплює національні, освітні, культурні, соціальні та політичні аспекти й надає широкі можливості для поширення, популяризації та споживання україномовного контенту.

Аналіз активності українських блогерів і змін у контенті свідчить про зростання ролі TikTok не лише як місця для розваг, а й важливого інструменту для інформування та культурного розвитку.

Отже, TikTok в Україні став не лише платформою для комунікації та розваг, а важливим соціокультурним феноменом, якому належить вагоме місце в поширенні україномовного контенту, підтримці національної ідентичності та патріотизму, культури та мови. Українські блогери використовують платформу для промоції національних цінностей, соціальних ініціатив, мобілізації громадської думки.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко С. В., Свідницька І. В. Соціально-комунікативні технології в умовах інформаційно-психологічних війн (на прикладі TikTok). *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. 13. Т. 1. С. 187—192.
2. Громяк І. "Мене дістав російськомовний контент". Як молодь оголосила у TikTok українську революцію. 30.11.2020. *Media Sapiens*. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/26086/2020-11-30-mene-distav-rosiyskomovnyy-kontent-yak-molod-ogolosyla-u-tiktok-ukrainsku-revolutsiyu/>.
3. Кислюк К. В. Особливості репрезентації української ідентичності в соціальному медіа "TikTok". *Культура України*. 2023. № 79. С. 7—18.
4. Кислюк К. В. (2021). Особливості репрезентації української ідентичності в соціальному медіа "TikTok". *Культура України*. 2021. Вип. 73. С. 41—47.
5. Мусієнко О. В. Новітні аудіовізуальні інструменти репрезентації української ідентичності на відеохостингах в умовах російсько-української війни. *Культура України*. 2022. № 78. С. 30—37.
6. Назаренко Є. О. Політично-комунікаційний дискурс в українському сегменті TikTok під час повномасштабної війни. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2023. 1 (15). URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/13711>.
7. Rejeb A., Rejeb K., Appolloni A., Treiblmaier H. (2023). Foundations and knowledge clusters in TikTok (Douyin) research: evidence from bibliometric and topic modelling analyses. *Multimedia Tools and Applications*. University of Rome Tor Vergata; MODUL University Vienna.
8. Reje, A., Rejeb K., Appolloni A., Treiblmaier H., Iranmanesh M. (2023). Mapping the scholarly landscape of TikTok (Douyin): An exploratory study on the research topics and trends. *SSRN Electronic Journal*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4504483.
9. Schellewald A. (2023). Understanding the Popularity and Affordances of TikTok through User Experiences. *Media, Culture & Society*. 2023. 45 (8). P. 1568—1582.

Ihor Parfeniuk,

PhD of Social Communications,

Associate Professor at the Department of Journalism and Public Relations,

Kyiv National University of Culture and Arts

The dynamics of development of the Ukrainian-language segment on TikTok: evolution and contemporary challenges

This article examines the dynamics of development of the Ukrainian-language segment on the TikTok platform, evaluates the influence of this social media application on the formation of Ukraine's information space, and identifies key trends and changes in Ukrainian-language content from its inception on the platform to the present day. The study

explores the emergence, development, and peculiarities of the TikTok platform in the global and Ukrainian information space, identifying factors contributing to the creation and dissemination of Ukrainian-language content on TikTok. Research delves into the content produced by Ukrainian bloggers on TikTok and considers its potential impact. It is found that TikTok initially served predominantly as a Russian-language entertainment platform upon its introduction to Ukraine, evolving later into a multifunctional tool facilitating the widespread dissemination and consumption of Ukrainian-language content. The growth of the Ukrainian-language segment on TikTok contributes to the formation of national identity and culture, as well as the strengthening of the state language. Ukrainian bloggers utilize the platform to promote Ukrainian values, social initiatives, and mobilize public opinion amidst Russian military aggression. Analysis of TikTok's development dynamics provides grounds to anticipate its increasing influence on our country's information space.

Keywords: TikTok; social networks; social communications, Ukrainian-language content; blogging

References

1. Bondarenko S. V. & Svidnytska I. V. (2021). Sotsialno-komunikatyvni tekhnolohii v umovakh informatsiino-psykholohichnykh viin (na prykladi TikTok). *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa*, 13 (1), pp. 187—192.
2. Hromlyuk I. (2020). "Mene distav rosiyskomovnyi kontent". Yak molod holosyla u TikTok ukrainsku revoliutsiiu. *Media Sapiens*. Available at: <https://ms.detector.media/trendi/post/26086/2020-11-30-mene-distav-rosiyskomovnyy-kontent-yak-molod-ogolosyla-u-tiktok-ukrainsku-revolutsiyu/>.
3. Kysliuk K. V. (2023). Osoblyvosti reprezentatsii ukrainskoi identychnosti v sotsialnomu media "TikTok". *Kultura Ukrainy*, 79, pp. 7—18.
4. Kysliuk K. V. (2021). Osoblyvosti reprezentatsii ukrainskoi identychnosti v sotsialnomu media "TikTok". *Kultura Ukrainy*, 73, pp. 41—47.
5. Musiienko O. V. (2022). Novitni audiovizualni instrumenty reprezentatsii ukrainskoi identychnosti na videokhostynkh v umovakh rosiysko-ukrainskoi viiny. *Kultura Ukrainy*, 78, pp. 30—37.
6. Nazarenko Ye. O. (2023). Politychno-komunikatsiyni dyskurs v ukrainskomu sehmenti TikTok pid chas povnomasshtabnoi viiny. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*, 1 (15). Available at: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/13711>.
7. Rejeb A., Rejeb K., Appolloni A. & Treiblmaier H. (2023). Foundations and knowledge clusters in TikTok (Douyin) research: evidence from bibliometric and topic modelling analyses. *Multimedia Tools and Applications*. University of Rome Tor Vergata; MODUL University Vienna.
8. Rejeb A., Rejeb K., Appolloni A., Treiblmaier H. & Iranmanesh M. (2023). Mapping the scholarly landscape of TikTok (Douyin): An exploratory study on the research topics and trends. *SSRN Electronic Journal*. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4504483.
9. Schellewald A. (2023). Understanding the Popularity and Affordances of TikTok through User Experiences. *Media, Culture & Society*, 45 (8), pp. 1568—1582.

Надійшла до редакції 4 липня 2024 року

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 015(477):001.89]:[311:519.23]](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.7(336).26-32

Леонід Костенко,

кандидат технічних наук,

старший науковий співробітник НБУВ,

e-mail: kosten209@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7629-1228>

Олександр Жабін,

науковий співробітник НБУВ,

e-mail: azhabin57@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5693-2155>

Національна бібліометрика України: проблеми формування

У статті проаналізовано вітчизняне наукометричне середовище та зроблено висновок, що наразі в ньому домінує інформаційно-аналітична система "Бібліометрика української науки". Наголошено, що в системі не представлено у хронологічному та географічному аспектах сегмент історичного надбання національної бібліографії України, в якому присутні видатні діячі освіти та культури. З'ясовано, що наявні вітчизняні

© Костенко Л., Жабін О., 2024

метричні проекти вичерпно не охоплюють персоналії науковців, які були змушені виїхати в інші країни та інтегрувалися в тамтешні дослідницькі колективи, діяльність яких так чи інакше пов'язана з Україною. Визначено теоретико-методологічні засади формування консолідованого україноорієнтованого сегмента глобального бібліометричного середовища, що дасть змогу реалізувати проєкт Національної бібліометрики України. Розглянуто аспекти створення інформаційно-аналітичної системи "Бібліометрика української науки", до розроблення якої долучилися фахівці відділу бібліометрії і наукометрії Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Зазначено, що основною відмінністю між Національною бібліометрикою України та наявними вітчизняними метричними проєктами є джерельна база, що має охопити глобальне бібліометричне середовище, у якому відображено інтелектуальний внесок нації у світову науку, освіту та культуру за всі часи в усіх країнах. Констатовано, що під час формування Національної бібліометрики України слід враховувати напрацювання у сфері розбудови наявних вітчизняних бібліометричних проєктів. Зауважено, що створення Національної бібліометрики України дасть змогу реалізувати нову парадигму наукометричної діяльності з оцінювання ефективності наукових досліджень. Її сутність полягає у впровадженні методів інтелектуалізації автоматизованого аналізу консолідованих кількісних бібліометричних показників та їх подальшій фаховій науковій експертизі.

Ключові слова: аналітика; бібліометричні показники; наукознавство; наукометричні дослідження; національна бібліографія

Постановка проблеми. В українському наукометричному середовищі наразі домінує інформаційно-аналітична система "Бібліометрика української науки", однак у цьому метричному проєкті не представлено у хронологічному та географічному аспектах сегмент історичного надбання національної бібліографії України, в якому присутні видатні діячі освіти та культури.

Окрім того, чинні вітчизняні бібліометричні інформаційні системи не охоплюють вичерпно персоналії науковців, які були змушені виїхати в інші країни та інтегрувалися в тамтешні дослідницькі колективи, діяльність яких так чи інакше пов'язана з Україною. Безперечно, інформацію про них має бути репрезентовано в національному бібліометричному проєкті. Це дасть змогу виокремити у глобальній наукометричній сфері впорядкований сегмент україноорієнтованих науковців і сформуванню уточнену картину потенціалу дослідницького середовища України.

У статті окреслено проблематику подальшого розвитку метричних систем у нашій країні та їх координатації в єдиний проєкт під назвою "Національна бібліометрика України". Вперше таке словосполучення було вжито в публікації під назвою "Національна бібліометрика України: становлення в умовах міграційного виклику" [1].

Аналіз досліджень і публікацій. В Україні дослідження, дотичні до проблематики національної бібліометрики, проводила когорта вчених, серед яких слід виділити наукознавців Г. Добрава, В. Рибачука, О. Поповича з Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України; Л. Косенка, Д. Солов'яненка, Т. Симоненко, В. Омельчука, О. Жабіна з Національної бібліотеки України

імені В. І. Вернадського (НБУВ); С. Назаровця, В. Копаневу з Київського університету імені Бориса Грінченка.

Мета статті — розроблення теоретико-методологічних засад формування консолідованого україноорієнтованого сегмента глобального бібліометричного середовища.

Мета зумовила розв'язання таких **завдань**:

- визначення джерельної бази для формування національної бібліометрики;
- децентралізоване формування консолідованих даних та їх наступна кумуляція;
- формування аналітичних даних для експертних висновків щодо прогнозування шляхів розвитку вітчизняної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку 2000-х рр. проблематика оцінювання праць науковців в Україні стала надзвичайно актуальною через кілька причин:

1. Розпочала функціонувати низка потужних глобальних інформаційних платформ із використанням наукометричних технологій, в яких було представлено й публікації українських учених. Поміж них виокремимо дві комерційні інформаційні системи: Scopus (єдина бібліографічна та реферативна база даних наукової літератури), створена 2004 р. видавництвом Elsevier, та старіша Web of Science від медіакомпанії Thomson Reuters (поєднувала кілька баз даних рецензованих наукових журналів, книг тощо), які охоплювали майже весь значущий світовий науковий обіг.

2. Зростав інтерес до наукометричних досліджень з боку владних структур, оскільки дедалі актуальнішим стало отримання узагальненої інформації про стан науки України за галузевими, відомчими та регіональними показ-

никами, потрібної для оптимізації механізмів розподілу коштів державного бюджету й прискорення переходу країни до інноваційної моделі розвитку [2].

Окрім того, на тлі використання українськими вченими ресурсів комерційних наукометричних систем, загострилася проблематика створення подібної вітчизняної системи.

Реалізація українських бібліометричних проєктів базується здебільшого на теоретичних напрацюваннях Г. Добрава (засновника Центру (тепер Інституту) досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України), поміж яких основною є фундаментальна монографія "Наука про науку. Введення в загальне наукознавство", уперше опублікована 1966 р. Праця витримала три перевидання та була перекладена багатьма мовами світу, що свідчить про її наукову цінність [3].

Г. Добров акцентував на потребі систематизованого дослідження тенденцій і перспектив розвитку науки в Україні та світі й торкався широкого спектра питань: історії розвитку науки та наукових шкіл, стану й тенденцій піднесення науково-технологічного потенціалу, інфраструктури науки, науково-технологічної та інноваційної політики, питань міжнародної співпраці тощо. Автор визначив наукознавство як "...комплексне дослідження та теоретичне узагальнення досвіду функціонування соціальних систем у науці з метою обґрунтування науково-технічної політики, а також раціонального формування потенціалу науки та підвищення ефективності наукової діяльності за допомогою засобів соціального, економічного й організаційного впливу". Ця актуальна й нині дефініція віддзеркалює системність наукознавчих досліджень і потребу в комплексних знаннях про науку [4].

Поштовхом для започаткування першого в Україні бібліометричного проєкту з аналітичним інструментарієм стала публікація статті "Бібліотека та наукометрія: світовий досвід, українська перспектива" [5], що підсумувала роботу одноіменного семінару, проведеного 2009 р. у межах Міжнародної наукової конференції "Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті розвитку суспільства знань", організованої НБУВ. Під час семінару доповідачі, проаналізувавши сучасний стан розвитку української науки та теоретичні напрацювання вітчизняної наукометрії, визначили проблеми, завдання й перспективні напрями наукометричних досліджень у державі.

Після проведення низки підсумкових фахових дискусій щодо перспектив розвитку віт-

чизняної галузі наукометричних досліджень, ролі й місця бібліотек у цих процесах учасники семінару дійшли висновку щодо потреби подальшого вдосконалення насамперед теоретико-методологічних аспектів реалізації наукометричних проєктів та обґрунтування стратегій побудови вітчизняних, оптимальних за витратами, систем наукометричного моніторингу [5].

Через п'ять років, упродовж першого півріччя 2014 р., фахівці відділу бібліометрії та наукометрії Служби інформаційно-аналітичного забезпечення НБУВ реалізували пілотний проєкт інформаційно-аналітичної системи "Бібліометрика української науки", що був представлений на порталі бібліотеки за вебадресою: <http://www.nbuv.gov.ua/bpnu/>. На той час до системи було введено понад 2 тис. бібліометричних профілів учених і кілька десятків профілів журналів, а також розроблено алгоритмічно-програмний інструментарій аналітичних обчислень, який забезпечував статистичне опрацювання даних із бібліометричних профілів для здобуття широкого спектра аналітичних матеріалів, зокрема рейтингів. Створену систему позиціонували як джерельну базу для незалежного експертного оцінювання результатів дослідницької діяльності українських учених і колективів. Упорядники ресурсу наголошували, що тільки професійна експертиза може надати всебічну об'єктивну оцінку наукових результатів, а бібліометричні показники, наведені в системі, слугують інструментом для ухвалення рішень експертами [2].

На початок 2024 р. обсяг бази даних (БД) системи становив понад 56 800 записів [6]; це єдиний консолідований реєстр наукових декларацій (бібліометричних профілів) вітчизняних учених, який віддзеркалює їхню наукову діяльність і досягнення у світових наукових комунікаціях.

До записів БД заносять фактографічну інформацію (особисту, пов'язану з дослідницькою діяльністю, ідентифікаційну, бібліометричну, оцінювально-статистичну тощо), вибірково запозичену мовою оригіналу технологіями онлайн-моніторингу із загальнодоступних профілів українських науковців від низки провідних світових наукометричних платформ, як-от Google Scholar, Scopus, Web of Science, ORCID. Під час реєстрації профілю інформація до БД надходить особисто від учених і додатково від наукових установ, у яких вони працюють.

Позитивну оцінку цій системі як зручному інформаційному джерелу надав доктор фізикоматематичних наук, академік НАН України, академік-секретар відділення фізики і астрономії

НАН України В. Локтев, зауваживши, що дані, наявні в інформаційно-аналітичній системі "Бібліометрика української науки", допомагають прозорому оцінюванню результативності дослідницької діяльності й налагодженню діалогу між науковою спільнотою, керівництвом наукою та суспільством. Водночас наголосив: "...хотів би застерегти від зведення остаточних висновків до цифр — останні важливі лише як зручне інформаційне джерело, але не можуть оцінити результат творчої роботи в принципі, для якої оціночна система ще не розроблена і навряд чи її взагалі можна створити" [7].

Цю думку поділяв наукознавець, заслужений діяч науки і техніки України О. Попович, який у статті "Наукометричне невігластво (щодо манії бюрократій запровадити цифрове оцінювання науки" зазначав: "...врешті-решт можна констатувати, що Захід вже певною мірою перехворів хворобою абсолютизації наукометричних показників і основним методом оцінки рівня і значимості результатів наукових досліджень у більшості країн світу є їх експертна оцінка... Україна ж, схоже, перебуває на піку захоплення формальними підходами до оцінки науки і вчених, які створюють ілюзію достатньої компетентності будь-якого управлінця для керування наукою і контролю діяльності наукових установ" [8].

Ці думки свідчать про потребу розроблення нових теоретико-методологічних засад подальшого розвитку наукометричної діяльності в нашій країні, а саме створення Національної бібліометрики України.

Однією з головних відмінностей між Національною бібліометрикою України та наявними метричними проектами у вітчизняному науковому просторі вбачаємо джерельну базу, що охоплюватиме глобальне бібліометричне середовище, у якому відображено інтелектуальний внесок нації у світову науку, освіту та культуру за всі часи в усіх країнах [1].

Національна бібліометрика України дасть змогу забезпечити розширений спектр аналітичних послуг завдяки вдосконаленню традиційних форм і методів оцінювання результативності наукової діяльності та створення нових геоінформаційних технологій, що інтегрують роботу з базами даних, процедури математичного аналізу й методи наочно-просторового наведення результатів щодо завдань накопичення, опрацювання й надання інформації користувачам.

Симбіоз традиційних бібліометричних показників і додаткових індикаторів альтернативних вимірювачів наукової діяльності, опрацю-

ваних та узагальнених за допомогою спеціалізованого аналітичного інструментарію, стане підґрунтям для незалежного експертного оцінювання результатів дослідницької діяльності вчених, наукових колективів та сприятиме ухваленню об'єктивних і прозорих управлінських рішень у науковій сфері.

Національна бібліометрика України як україноорієнтований сегмент глобального бібліометричного середовища, витoki якого базуються на теоретичних дослідженнях В. Омельчука з питань національної бібліографії України, віддзеркалюватиме історичний розвиток нації від зародження писемності та друку й до сьогодення. Сутність його досліджень враховує коеволюційний характер розвитку та семантичну спорідненість термінів "бібліографія" й "бібліометрія". Під час визначення критеріїв віднесення бібліометричних профілів до Національної бібліометрики України вбачаємо за доцільне використати підходи, запропоновані В. Омельчуком щодо друкованих праць. Зокрема, до національної бібліографії України науковець відносить "...твори друку, видані українською мовою незалежно від місця видання, твори друку всіма мовами, видані на території сучасної України, твори друку про Україну й український народ, видані в усьому світі всіма мовами, твори друку, авторами яких є українці, українські установи, заклади, організації та об'єднання, видані в усьому світі, всіма мовами, незалежно від їх змісту" [1; 9].

Отже, Національна бібліометрика України має надавати ширше у хронологічному й географічному аспектах охоплення особистостей, яких наразі не представлено в чинних вітчизняних бібліометричних проектах. Ядро таких персоналій мають становити засновники та очільники науково-інформаційних структур (університетів, науково-дослідних інститутів, науково-технічних корпорацій тощо). Створювати профілі мають самі автори (для сучасників) або послідовники й дослідники їхньої творчості.

Важливим структурним складником Національної бібліометрики України є наукові школи. Енциклопедичне визначення тлумачить наукову школу як колектив дослідників зонайменше трьох поколінь: засновник школи — послідовники — учні послідовників, об'єднаних спільною роботою над розв'язанням певної наукової проблеми під керівництвом лідера колективу, видатного вченого, який визначає напрями досліджень [10]. У Національній бібліометриці України слід насамперед репрезентувати наукові школи, результатом діяльності яких стало створення нової інноваційної

інституції (університету, науково-дослідного інституту, науково-технічного підприємства, нової галузі промисловості тощо), виховання видатних наукових постатей [11].

Наведемо кілька з них, які відповідають зазначеним критеріям. Порядок висвітлення діяльності шкіл подано згідно з хронологією років народження засновників [11]:

1. Алгебраїчна наукова школа Д. Граве (1863—1939). Перша велика математична школа в Україні. Заснована в Київському університеті на початку минулого століття. Функціонувала понад чотири десятиліття. Основний напрям роботи — алгебра та теорія чисел. Вихованці: український академік М. Кравчук, члени-кореспонденти України Н. Ахієзер, В. Дяченко, М. Крейн, М. Орлов, Є. Ремез та ін.

2. Патонівська науково-технічна школа. Засновник — Є. Патон (1870—1953), академік АН України. Фундатор наукової школи зварювання і споріднених технологій та Інституту електрозварювання АН України, який нині має його ім'я. Учений винайшов технологію автоматичного зварювання броньових сталей, відкрив явище саморегулювання плавлення електрода, дослідив процеси зварювання під флюсом. Справу батька продовжив Б. Патон (1918—2020), багаторічний незмінний очільник Національної академії наук України, який започаткував нові напрями отримання високоякісних металів: електрошлакове, плазмово-дугове, електронно-променеве переплавлення, електронно-променеву гібридну нанотехнологію отримання захисних шарів, газове напилення тощо.

3. Терапевтична наукова школа М. Стражеска (1876—1952). Її вихованці зробили вагомий внесок у розв'язання проблем кардіології, фізіології травлення, сепсису, ревматизму, патології вагітності. Ідеї вченого набули розвитку в Інститу-

ті геронтології, створеному в Києві 1958 р. Перейнявши наукові положення, сформульовані М. Стражеском, колектив інституту (Д. Чеботарьов та ін.) широко розгорнув експериментальні дослідження та клінічні спостереження, розробивши комплексну програму, спрямовану на продовження активного творчого життя людини.

Створення Національної бібліометрики України дасть змогу реалізувати нову парадигму наукометричної діяльності з оцінювання ефективності наукових досліджень. Її сутність полягає у впровадженні методів інтелектуалізації автоматизованого аналізу консолідованих кількісних бібліометричних показників та їх подальшої фахової наукової експертизи. Крім того, це сприятиме започаткуванню вітчизняної системи експертного прогнозування еволюції науки.

Висновки. Основною відмінністю між Національною бібліометрикою України та наявними вітчизняними метричними проектами є джерельна база, що має охоплювати глобальні наукові комунікації, у яких відображено інтелектуальний внесок нації у світову науку, освіту та культуру за всі часи в усіх країнах.

У процесі розв'язання проблем формування даних для Національної бібліометрики України враховуватимуться напрацювання у сфері розбудови наявних вітчизняних бібліометричних проєктів.

Аналітичний інструментарій Національної бібліометрики України дасть змогу опрацювати сукупність метрик симбіозу традиційних бібліометричних показників і додаткових індикаторів альтернативних вимірювачів наукової діяльності, стане базисом для незалежного фахового експертного оцінювання результатів дослідницької діяльності вчених, наукових колективів, сприятиме прийняттю об'єктивних і прозорих управлінських рішень у науковій сфері.

Список бібліографічних посилань

1. Костенко Л., Кузнецов О., Заїка В. Національна бібліометрика України: становлення в умовах міграційного виклику. *Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс*. 2022. Т. 181. № 8. С. 9—16. URL: https://nbuviar.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/shliahi_rozv_nauki/nauka08.2022.pdf.
2. Костенко Л., Жабін О., Кузнецов О., Кухарчук Є., Симоненко Т. Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 4. С. 8—12.
3. Наука о науке. Введение в общее науковедение. Киев : Наукова думка, 1989. 301 с.
4. Костенко Л., Жабін О., Кузнецов О., Кухарчук Є., Симоненко Т. Наукометрія: методологія та інструментарій. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 9. С. 25—29.
5. Костенко Л., Соловяненко Д. Бібліотека та наукометрія: світовий досвід, українська перспектива. *Бібліотечний вісник*. 2009. № 6. С. 29—32.
6. Бібліометрика української науки. Про проєкт. 2024. URL: <https://nbuviar.gov.ua/bpnu/index.php?page=about>.
7. Локтев В. М. Знову про відношення до науки в Україні (за матеріалами звітної доповіді на загальних зборах відділення фізики і астрономії НАН України, що відбулися 14 червня 2022 року). *Sensor Electronics and Microsystem Technologies*. 2022. Т. 19. № 3. С. 4—22.

8. Попович О. Наукометричне невігластво (щодо манії бюрократій запровадити цифрове оцінювання науки). *Granite of science*. 2020. URL: <https://un-sci.com/ru/2020/02/06/naukometrichne-neviglastvo-shhodoman%D1%97-byurokratij-zaprovaditi-czifrove-oczinyuvannya-nauki/>.
9. Омельчук В. Національна бібліографія України: тенденції розвитку, проблеми розробки. *Бібліотечний вісник*. 1995. № 5. С. 1—13.
10. Костенко Л., Кузнецов О., Заїка В. Національна бібліометрика України: творчі особистості, наукові школи. *Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс*. 2023. Т. 183. № 1. С. 51—56. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/shliahi_rozv_nauki/2023/nauka01.2023.pdf.
11. Костенко Л., Кузнецов О., Заїка В. Національна бібліометрика України: наукові школи. *Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс*. 2023. Т. 184. № 2. С. 55—59. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/shliahi_rozv_nauki/2023/nauka02.2023.pdf.

Leonid Kostenko,

*PhD of Technical Sciences, Senior Researcher
of the Vernadsky National Library of Ukraine*

Oleksandr Zhabin,

Researcher of the Vernadsky National Library of Ukraine

National bibliometrics of Ukraine: problems of formation

The article analyzes the domestic scientometric environment and notes that it is currently dominated by the information and analytical system "Bibliometrics of Ukrainian science".

It is emphasized that it does not present in chronological and geographical aspects the segment of the historical heritage of the national bibliography of Ukraine, where prominent figures of education and culture are present.

It was found that the existing domestic metric projects do not comprehensively cover scientists who were forced to leave for other countries and integrated into the research teams there, whose activities are one way or another related to Ukraine.

The theoretical and methodological foundations of the formation of a consolidated Ukrainian-oriented segment of the global bibliometric environment have been determined, which will enable the implementation of the National bibliometrics of Ukraine project. For the first time, such a phrase was introduced in the publication entitled "National bibliometrics of Ukraine: formation in the conditions of the migration challenge".

The creation of the information and analytical system "Bibliometrics of Ukrainian science" was considered. It was implemented by the Bibliometrics and Scientometrics Department of the Information and Analytical Support Service of State Authorities of the Vernadsky National Library of Ukraine.

It is noted that the main difference between the National bibliometrics of Ukraine and the existing domestic metric projects is the source base, which should cover the global bibliometric environment, which reflects the intellectual contribution of the nation to world science, education and culture for all times in all countries.

It was established that during the formation of the National bibliometrics of Ukraine one should take into account the achievements in the field of development of the existing domestic bibliometric projects.

It was noted that the creation of the National bibliometrics of Ukraine will allow the implementation of a new paradigm of scientometric activity for evaluating the effectiveness of scientific research. Its essence consists in the introduction of methods of intellectualization of automated analysis of consolidated quantitative bibliometric indicators and their subsequent professional scientific examination.

Keywords: *analytics; bibliometric indicators; science; scientific studies; national bibliography*

References

1. Kostenko L., Kuznetsov O. & Zaika V. (2022). Natsionalna bibliometryka Ukrainy: stanovlennia v umovakh mihratsiinoho vyklyku. *Shliakhy rozvytku ukrainskoi nauky: suspilnyi dyskurs*, 181 (8), pp. 9—16. Available at: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/shliahi_rozv_nauki/nauka08.2022.pdf.
2. Kostenko L., Zhabin O., Kuznetsov O., Kukharchuk Ye. & Symonenko T. (2014). Bibliometryka ukrainskoi nauky: informatsiino-analitychna systema. *Bibliotechnyi visnyk*, 4, pp. 8—12.
3. Dobrov G. (1998). *Nauka pro nauku. Vvedennya u zagalne naukoznavstvo* : monografiya. 3-vid., dop. i pererob. Kyiv: Naukova dumka.
4. Kostenko L., Zhabin O., Kuznetsov O., Kukharchuk Ye. & Symonenko T. (2015). Naukometriia: metodolohiia ta instrumentarii. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 9, pp. 25—29.
5. Kostenko L. & Solovianenko D. (2009). Biblioteka ta naukometriia: svitovi dosvid, ukrainska perspektyva. *Bibliotechnyi visnyk*, 6, pp. 29—32.
6. *Bibliometryka ukrainskoi nauky. Pro proekt*. (2024). Available at: <https://nbuviap.gov.ua/bpnu/index.php?page=about>.
7. Loktiev V. M. (2022). Znovu pro vidnoshennia do nauky v Ukraini (za materialamy zvitnoi dopovidi na Zahalnykh zborakh Viddilennia fizyky i astronomii NAN Ukrainy, shcho vidbulysia 14 chervnia 2022 roku). *Sensor Electronics and Microsystem Technologies*, 19 (3), pp. 4—22.

8. Popovych O. (2020). Naukometrychne nevihlastvo (shchodo manii biurokratiji zaprovadyty tsyfrove otsiniuvannia nauky). *Granite of science*. Available at: <https://un-sci.com/en/2020/02/06/naukometrychne-neviglastvo-shhodo-mani%D1%97-byurokratij-zaprovaditi-czifrove-oczinyuvannya-nauki>.
9. Omelchuk V. (1995). Natsionalna bibliohrafiia Ukrainy: tendentsii rozvytku, problemy rozrobky. *Bibliotechnyi visnyk*, 5, pp.1—13.
10. Kostenko L., Kuznietsov O. & Zaika V. (2023). Natsionalna bibliometryka Ukrainy: tvorchi osobystosti, naukovi shkoly. *Shliakhy rozvytku ukrainskoi nauky: suspilnyi dyskurs*, 183 (1), pp. 51—56. Available at: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/shliahi_rozv_nauki/2023/nauka01.2023.pdf.
11. Kostenko L., Kuznietsov O. & Zaika V. (2023). Natsionalna bibliometryka Ukrainy: naukovi shkoly. *Shliakhy rozvytku ukrainskoi nauky: suspilnyi dyskurs*, 184 (2), pp. 55—59. Available at: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/shliahi_rozv_nauki/2023/nauka02.2023.pdf.

Надійшла до редакції 11 липня 2024 року

УДК 027.022:005.591.6](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2024.7(336).32-38

Наталія Вовк,

кандидатка історичних наук,

доцентка кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності

Національного університету "Львівська політехніка",

e-mail: nataliia.s.vovk@lpnu.ua

Роль івент-менеджменту як бібліотечної інновації в підвищенні привабливості публічних бібліотек: аналіз тенденцій та успішних практик

Метою статті є дослідження змін у діяльності бібліотек у цифрову епоху з акцентом на впровадженні івент-менеджменту як ключового інструменту адаптації бібліотек до нових умов та підвищення їхньої привабливості. У процесі дослідження використано **методи** аналізу та синтезу літературних джерел, кейс-стаді успішних бібліотечних практик. Наведені приклади ілюструють, як правильно організовані заходи допомагають залучити нових відвідувачів, збільшити інтерес до бібліотечних послуг і зміцнити зв'язок між бібліотекою та громадою. **Наукова новизна** полягає у всебічному аналізі впливу цифрових технологій на івент-менеджмент у бібліотеках та в розробленні рекомендацій щодо ефективного впровадження івент-менеджменту, які враховують сучасні потреби й інтереси цільової аудиторії. Подано огляд цих змін, наголошено на потребі адаптації бібліотек до нових умов і залучення різноманітних інструментів, серед яких івент-менеджмент посідає одне з найвагоміших місць. У **висновках** статті подано рекомендації щодо впровадження івент-менеджменту в роботу бібліотек, що передбачає планування та організацію заходів, врахування інтересів і потреб цільової аудиторії, а також використання сучасних технологій для просування бібліотечних івентів. Розглянуто роль цифрових технологій у вдосконаленні івент-менеджменту. Важливим складником є використання соціальних мереж та онлайн-платформ для аносування подій, реєстрації учасників і зворотного зв'язку з аудиторією. Наголошено на важливості інноваційного підходу до роботи бібліотек в умовах швидких змін в інформаційному середовищі та суспільстві; доведено, що івент-менеджмент є ефективним засобом для підвищення привабливості бібліотечних установ і популяризації їхньої діяльності.

Ключові слова: івент-менеджмент; публічні бібліотеки; цифрова доба; бібліотечні інновації; інтерактивні заходи; інноваційні форми обслуговування; стратегічний підхід

Постановка проблеми. У період розвитку інформаційного суспільства актуальною стала потреба адаптації публічних бібліотек до нових умов цифрової епохи. Бібліотечні установи стикаються з викликами, пов'язаними зі зниженням відвідуваності та конкурентоспроможності серед інших інформаційно-розважальних ресурсів. Важливим аспектом стає пошук нових способів залучення відвідувачів та підвищення їх зацікавленості у бібліотечних послугах. Івент-менеджмент як одна із сучасних бібліотечних інновацій дає змогу створити інтерактивне середовище й

налагодити комунікацію між бібліотекою та громадою. Проблема полягає у визначенні ефективних практик організації заходів, що можуть значно підвищити привабливість бібліотек та сприяти їхньому розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім десятиліттям розвиток бібліотек України пов'язаний із використанням сучасних інформаційних технологій в обслуговуванні та нових інтерактивних методів комунікації з громадою. Публічні бібліотеки трансформувалися у своєрідні соціо-комунікаційні центри, які не лише виконують

завдання збереження бібліотечного фонду й книговидачі, а й надають громадянам освітню, психологічну та ідеологічну підтримку. В межах цієї діяльності бібліотеки організують дозвілля читачів, створюють умови для самореалізації, самоосвіти, освіти впродовж життя, аматорської творчості. Напрями роботи публічних бібліотек, аспекти організації різноманітних заходів у межах соціокомунікаційної діяльності розглянуто в працях Яворської Т. та Погорілої Ю. [16], Вовк Н. [4]. В інших розвідках цих авторок проаналізовано діяльність бібліотек та особливості організації різних заходів в умовах збройної агресії РФ [5; 16].

Метою соціокультурної діяльності бібліотеки є створення умов для освіти, культурного розвитку та соціальної інтеграції громади через організацію культурних, освітніх і соціальних заходів, формування сприятливого середовища для соціальної взаємодії, просвіти та духовного збагачення користувачів. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України стало ще одним поштовхом для трансформації діяльності бібліотек, подекуди тимчасової, задля підтримки внутрішньо переміщених осіб. Ці чинники активізували організацію різноманітних заходів у бібліотеках працівниками та запрошеними гостями. Дослідники констатують, що івент-менеджмент є вагомим елементом управління для успішної діяльності будь-якої соціальної установи. Вивченню особливостей застосування цих технологій і методів присвячено наукові праці таких дослідників, як О. Вдовіна [3], С. Молчанова та С. Диха [8], Н. Семираз та А. Петрушка [13].

Базою для успішного застосування технологій івент-менеджменту на практиці є дослідження, присвячені тенденціям розвитку цього напрямку, зокрема і в Україні. На цій проблематиці зосередили увагу Г. Олексюк, І. Ангелко та Н. Самотій [11], О. Хитрова та Ю. Харитонова [15], Г. Дергачова [6], В. Мисик [7].

Мета статті полягає в аналізі ролі івент-менеджменту в підвищенні привабливості публічних бібліотек, а також у наданні практичних рекомендацій і висвітленні успішних кейсів, що демонструють, як правильно організовані публічні заходи допомагають збільшити відвідуваність та зміцнити зв'язок між бібліотекою та громадою.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цифрову епоху публічні бібліотеки стикаються з новими викликами та можливостями, що потребують інноваційного підходу до оптимізації діяльності. Одним із важливих інструментів підвищення привабливості бібліотечних установ і залучення нових відвідувачів є використання

сучасних маркетингових стратегій. Зокрема, івент-маркетинг та івент-менеджмент стають дедалі популярнішими напрямками для досягнення окресленої мети.

У сучасному світі маркетинг, а особливо окремі його складники (маркетинг у соціальних мережах — SMM, репутаційний маркетинг, цифровий маркетинг тощо) є одним із головних засобів збільшення цільової аудиторії, інформування про нові послуги та надходження до публічних бібліотек, а також підвищення рівня довіри з боку цільової аудиторії. Важливим у цьому напрямі є івент-маркетинг (подієвий маркетинг), який сприяє формуванню позитивного іміджу бібліотеки у громаді та підвищує залученість відвідувачів до роботи книгозбірень. Для ефективного планування й проведення різноманітних заходів, їх популяризації (ширше залучення цільової аудиторії) бібліотекам варто використовувати численні інструменти інтернет-маркетингу (соціальні мережі, вебсайти, електронну пошту тощо) [2]. Поєднання подієвого маркетингу та інтернет-маркетингу дає бібліотекам змогу досягнути конкретних результатів:

1. Збільшення відвідуваності: рекламні кампанії, присвячені організованим подіям, у соціальних мережах і на вебсайтах привертають увагу до заходів бібліотеки, заохочуючи дедалі більше відвідувачів.

2. Підвищення впізнаваності бренду бібліотеки: публікації в інтернеті про заходи й активності установи сприяють повнішій обізнаності громадськості про її роботу.

3. Поглиблення взаємодії з аудиторією: завдяки онлайн-платформам бібліотеки можуть ефективніше й тісніше спілкуватися з аудиторією, підтримуючи зворотний зв'язок і вдосконалюючи послуги;

4. Залучення нових читачів, відвідувачів, учасників заходів і волонтерів.

5. Підвищення репутації: активна участь в онлайн-просторі й проведення цікавих заходів допомагають створювати позитивний імідж бібліотеки та підвищувати рівень довіри з боку громадськості.

6. Формування спільноти: за допомогою соціальних мереж та електронних розсилок бібліотеки можуть консолідувати й підтримувати активну спільноту, залучати її до заходів і послуг.

Для успішного впровадження івент-менеджменту в роботу бібліотек слід дотримуватися рекомендацій, які можуть значно підвищити ефективність заходів та збільшити відвідуваність.

До них належать:

1. Аналіз потреб та інтересів цільової аудиторії: перед початком планування заходів важливо провести дослідження, щоб визначити, які теми й формати найбільше зацікавлять потенційних відвідувачів. Це допоможе зробити заходи більш релевантними та привабливими для різних вікових і соціальних груп.

2. Планування та організація заходів: створення докладного плану, що охоплює вибір теми, формату, дати й часу проведення, а також підготовку ресурсів і матеріалів; врахування особливостей усіх фаз та етапів івент-менеджменту під час планування заходів у бібліотеках.

3. Використання сучасних технологій: соціальні мережі та онлайн-платформи є ефективними інструментами для анонсування подій, реєстрації учасників та налагодження зворотного зв'язку, що допоможе розширити коло читачів і підвищити обізнаність про заходи.

4. Створення інтерактивного середовища: організація заходів, які сприяють активній участі відвідувачів, як-от майстер-класи, літературні вечори, зустрічі з авторами та тематичні виставки. Це дасть змогу створити атмосферу взаємодії та спілкування, що підвищить зацікавленість аудиторії.

5. Стратегічний підхід до івент-менеджменту: розроблення довгострокової стратегії проведення заходів, яка передбачає регулярне планування, оцінювання ефективності та коригування планів відповідно до результатів. Важливо також співпрацювати з іншими організаціями й партнерами для створення спільних заходів і розширення спектра послуг бібліотеки.

Дотримання цих рекомендацій надасть бібліотекам можливість ефективно використовувати

івент-менеджмент для залучення нових відвідувачів, підвищення інтересу до бібліотечних послуг та зміцнення зв'язків із громадою.

Водночас С. Молчанова та С. Диха зазначають, що не кожний захід, організований бібліотекою, варто аналізувати з погляду івент-маркетингу чи івент-менеджменту. Масовий захід є основною послугою, результат якої спрямований на реалізацію місії та стратегії бібліотечної установи. А з позиції івент-менеджменту спеціальна подія для бібліотеки організовується як метод формування позитивного іміджу, демонстрації результатів діяльності, зокрема продуктів і сервісів [8]. Відповідно основними фасилітаторами тих подій, які спрямовані на досягнення місії закладу, будуть бібліотекарі чи сторонні особи (автори книг, представники видавництва, книгарень тощо), а спеціальних подій — особи, які здійснюють позакнижково-видавничу діяльність: освітяни, працівники сфери послуг, ІТ-фахівці та ін.

Для організації будь-якої спеціальної події у бібліотеці за основу варто взяти рекомендації щодо організації івентів як великих проєктів.

Х. Пієлічати та співавтори у праці "Проектний івент-менеджмент" (Events Project Management) використовують таке визначення поняття "захід" / "івент": "Івент — це комплекс заходів щодо організації події, що має чітко визначений термін проведення, апелює до аудиторії та замовників" [1]. Така подія зазвичай потребує обов'язкового залучення цільової аудиторії, тоді як проєкт не обов'язково це передбачатиме.

Бібліотечні установи мають обрати власну методику проведення івентів з огляду на їх класифікацію (рис. 1).

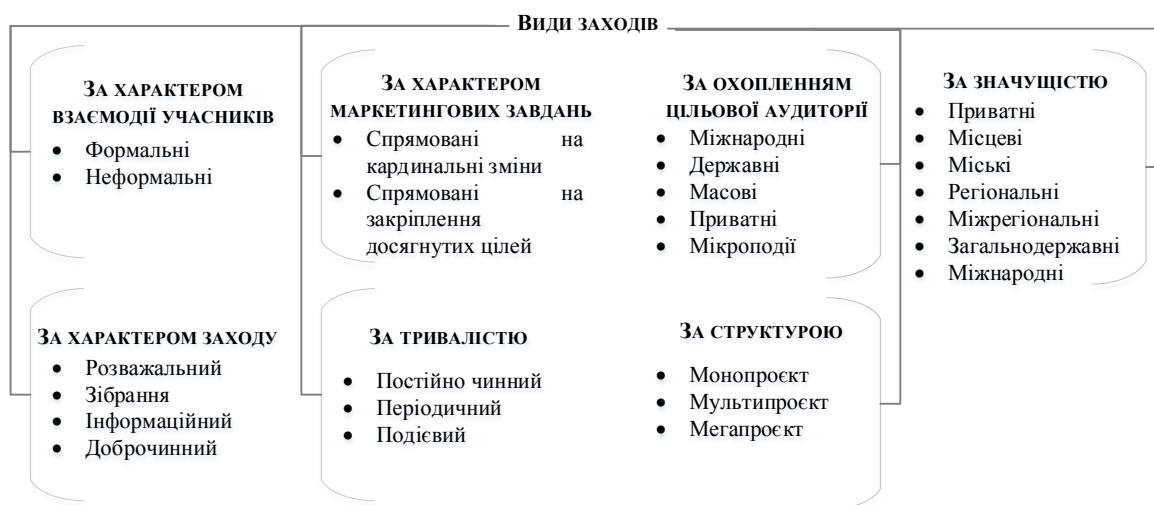

Рис. 1. Класифікація заходів

Відповідно до рис. 1 для класичної публічної бібліотеки в місті доцільно проводити такі заходи: формальні / неформальні; спрямовані на кардинальні зміни / на закріплення досягнутих цілей; масові / приватні; міські / місцеві; розважальні / зібрання / інформаційні / добродійні; періодичні / події; монопроект. Ці види заходів у межах публічних проєктів можливі для реалізації з урахуванням наявних фінансових, трудових, організаційних, матеріальних ресурсів. Серед найпопулярніших івентів, які організують публічні бібліотеки: літературні вечори, зустрічі з авторами, тематичні виставки, майстер-класи, освітні класи тощо. Для проведення масштабніших заходів, наприклад, державних, міжрегіональних, мультипроектів, слід додатково залучати фінанси, трудовий капітал тощо.

У сфері івент-менеджменту доцільно розділити проєкт на етапи виконання, застосовуючи концепцію фаз. Завдяки цьому проєкт стає структурованим, підвищується ймовірність його успішного виконання. Процес роботи над проєктом поділяється на тимчасові та організаційні одиниці — фази, кожна з яких має свій етап. Фаза завершується, коли запланованого результату успішно досягнуто. Г. Дергачова виокремлює такі фази івент-менеджменту: ініціація; ухвалення рішення про початок роботи; підготовка; запуск івенту; реалізація; оцінювання результатів; підбиття підсумків [6].

Планування івент-заходу в публічних бібліотеках, особливо у великих населених пунктах зі значною цільовою аудиторією, вимагає чіткого визначення кінцевих термінів і термінів окремих фаз (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи івент-менеджменту в публічній бібліотеці

Назва етапу	Опис етапу
Етап 0: Розроблення ідеї	Оформлення ідеї та визначення особливостей заходу, підготовка проєкту для осіб, які ухвалюють рішення
Етап 1: Планування	Розподіл завдань, формування команд, планування початку заходу, приблизне планування
Етап 2: Ухвалення рішення щодо підготовки заходу	Визначення кошторису, публічна заява про захід (на стендах бібліотеки, на сайті та сторінках бібліотеки в соціальних мережах)
Етап 3: Підготовка	Остаточне планування: підготовка та організація заходу; делегування завдань і доручень
Етап 4: Проведення заходу	Активна діяльність з облаштування місця проведення, безпосереднє проведення заходу
Етап 5: Закінчення	Закінчення заходу, офіційне закриття, прощання
Етап 6: Завершення	Завершальні організаційні роботи, опрацювання даних, фінансовий звіт
Етап 7: Закінчення проєкту	Проект закритий

Спираючись на запропоновані класифікації заходів та характеристики основних етапів івент-менеджменту в публічних бібліотеках, кожна книгозбірня (і будь-яка соціальна інституція) може адаптувати їх під свої особливості організації та управління.

Нині наявні успішні практики використання технологій івент-менеджменту та івент-маркетингу в діяльності бібліотек. Поміж популярних і цікавих за напрямками діяльності виокремимо такі бібліотеки м. Львова: Львівська обласна бібліотека для юнацтва імені Романа Іваничука; Перша львівська медіатека; URBAN бібліотека [9].

Львівська обласна бібліотека для юнацтва є культурним осередком для розвитку львів'ян, до функцій якої також входить організація різноманітних заходів і проєктів, координація роботи інших бібліотек Львівської області тощо. Остан-

німи роками установа стала й волонтерським хабом, який не тільки організовує та надає допомогу Збройним силам України, а й підтримує військових письменників, внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, відомі такі проєкти, як "Театр у бібліотеці", "ЗаЖиве", "Бібліо-гніздечко" [10]; бібліотека є співорганізатором Всеукраїнського форуму військових письменників. Усі заходи бібліотечні фахівці активно висвітлюють на сторінці у соціальній мережі "Фейсбук", яка станом на липень 2024 р. налічувала 9100 підписників. Корисною практикою організації заходів є їх пряма трансляція в інтернет-мережі, що дає змогу охопити ширше коло користувачів. Наприклад, останній ефір, що транслювався в соцмережі "Фейсбук" 14 липня 2024 р., був присвячений зустрічі з О. Просцевічене та презентації її книги "Лотова жінка. Роман мандрів". Водночас меншу популярність має сто-

рінка бібліотеки в соцмережі "Інстаграм" (1845 читачів). Така ситуація є обґрунтованою з погляду цільової аудиторії.

Як культурний центр і середовище для неформальної освіти функціонує *Перша львівська медіатека*. Це комплекс, який охоплює бібліотеку нових видань, зібрання DVD, BLU-RAY і аудіодисків, електронні книги, мультимедійні освітні програми та інтерактивні зони [12]. Цільову аудиторію становить і молодь, і представники старшого покоління. Кількість читачів медіатеки в мережі "Фейсбук" налічує 15 тис., а у застосунку "Інстаграм" — 1769 (станом на липень 2024 р.). Інформацію про заплановані та проведені заходи публікують в обох соцмережах, зберігаючи єдиний стиль викладу інформації, фото, формату дописів. Це сприяє створенню позитивного іміджу бібліотеки серед цільової аудиторії. Один з останніх дописів на сторінках у соцмережах від 16 липня 2024 р. інформує читачів про організацію в Центрі едукативної Медіатеки інформаційного заходу "Встановлення сонячних електростанцій: від теорії до практики". З одного боку, проведення такого заходу є надзвичайно актуальним в умовах дефіциту електроенергії в Україні, з іншого боку — тематика заходу не має жодного стосунку до бібліотечної сфери. І саме цей факт підтверджує можливість організації актуальних заходів у сучасних публічних бібліотеках.

Інклюзивну *Сенсотеку* створено на основі публічної бібліотеки №8 Централізованої бібліотечної системи м. Львова, яку трансформовано в освітній інклюзивний простір [14]. Оскільки діяльність бібліотеки спрямовано насамперед на обслуговування людей з інвалідністю, то більшість заходів мають освітній, культурний, інформаційний, оздоровчий і соціальний характер. Наприклад, серед дописів на сторінці бібліотеки у соціальній мережі "Фейсбук" (кількість підписників — 4 тис.) наявна інформація про перегляд документального фільму "Карла і Нордал".

Упровадження технологій івент-маркетингу та івент-менеджменту в діяльність бібліотек м. Львова демонструє успішні практики, які сприяють різноманітненню культурних та освіт-

ніх заходів, залученню нових відвідувачів і підтримці цільової аудиторії, зокрема людей з інвалідністю. Важливу роль відіграє активне використання соціальних мереж для інформування громадськості, що дає змогу охопити широку аудиторію та сприяє формуванню позитивного іміджу бібліотеки.

Висновки. Для успішної діяльності бібліотечних установ важливо розширювати спектр різноманітних заходів, орієнтуючись на потреби та інтереси цільової аудиторії. Врахування актуальних тем допоможе зацікавити різні вікові групи та соціальні категорії, охоплюючи людей з інвалідністю. Впровадження інтерактивних та мультимедійних елементів в освітні програми, як-от аудіо- та відеоматеріали, електронні книги та мультимедійні освітні програми, дає змогу створити інтерактивні зони, де відвідувачі можуть активно взаємодіяти з інформаційними ресурсами.

Підтримка волонтерських і соціальних ініціатив також є важливим напрямом бібліотечної роботи. Книгозбірні мають продовжувати розвивати волонтерські хаби та підтримувати громадські ініціативи, зокрема організовувати допомогу Збройним силам України, військовим письменникам і внутрішньо переміщеним особам. Завдяки активному використанню соціальних мереж, як-от "Фейсбук" та "Інстаграм", для просування заходів і проєктів, розміщенню регулярних публікацій і прямих трансляцій важливих подій, можна значно підвищити рівень охоплення аудиторії. Створення подій у соціальних мережах також сприяє залученню більшої кількості учасників.

Формування позитивного іміджу — вагомий аспект діяльності бібліотек. Забезпечення єдиного стилю викладу інформації в соцмережах, високого рівня якості контенту, фото та формату дописів допомагає робити бібліотеки впізнаваними та популяризувати їхню діяльність. За допомогою сучасних інструментів івент-маркетингу та івент-менеджменту бібліотеки спроможні не лише зберегти, а й значно розширити аудиторію, стати важливими культурними та освітніми центрами.

Список бібліографічних посилань

1. Pielichaty H., Els G., Reed I., Mawer V. Events Project Management. London : Routledge, 2016. 304 p.
2. Антонюк О. Ю. Популяризація бібліографічної продукції як важливий складник рекламно-інформаційної діяльності бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 42—48.
3. Вдовіна О. Event-менеджмент — інноваційний інструмент управління бібліотекою. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 19—20 травня 2022 р.* Полтава : ПШЕП, 2022. С. 134—137.
4. Вовк Н. С. Аналіз сучасного етапу життєвого циклу бібліотек Польщі в контексті розвитку цифрових ресурсів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 3, ч. 3. С. 130—137.

5. Вовк Н. С. Використання бібліотечних сторінок у соціальних мережах з метою морально-інформаційної підтримки читачів у березні—квітні 2022 року. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2022. Вип. 61. С. 94—105.
6. Дергачова Г. М. Івент-технології: конспект лекцій. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 100 с.
7. Мисик В. М. Чинники побудови і розвитку івент-менеджменту. *Інтелект XXI*. 2020. № 3. С. 44—48.
8. Молчанова С. А., Диха С. В. Подієвий менеджмент в системі організації просвітницьких заходів (досвід наукової бібліотеки ХНУ). *Книги і бібліотеки в глобалізованому світі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (до 100-річчя Подільського державного аграрно-технічного університету), 15—16 трав. 2019 р.* Кам'янець-Подільський : ПДАТУ, 2019. С. 106—113.
9. Найвідоміші бібліотеки Львова. *Національна спілка письменників України*. URL: <https://nspu.com.ua/novini/najvidomishi-biblioteki-lvova/>.
10. Найвідоміші бібліотеки Львова. *Я Львів'янин*. URL: <http://surl.li/wfvsux>.
11. Олексюк Г. В., Ангелко І. В., Самотій Н. С. Івент-індустрія: розвиток та проблеми в Україні. *Регіональна економіка*. 2020. № 3 (97). С. 120—130.
12. Перша львівська медіатека. *Платформа розвитку міст*. URL: <http://urbanua.org/dosvid/ukrayinski-ryuklady/175>.
13. Семираз Н., Петрушка А. Івент-менеджмент в інструментарії шкільної бібліотеки. *Інформація, комунікація, суспільство 2024 : матеріали 13-ї Міжнародної наукової конференції ICS-2024*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2024. С. 225—226.
14. У Стрийському парку запрацювала інклюзивна Сенсотeka. *Львівський портал*. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2020/08/20/u-stryjskomu-parku-zapratsiuvala-inkluzyvna-sensoteka>.
15. Хитрова О. А., Харитонova Ю. Ю. Стан і тенденції розвитку івент-менеджменту в Україні. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: економіка і менеджмент*. 2018. Вип. 30. С. 27—31.
16. Яворська Т. М., Погоріла Ю. В. Соціокультурна діяльність бібліотек у реаліях війни. *Інформація та соціум : збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 03 червня 2022 р.)*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса. 2022. С. 60—62.

Nataliia Vovk,

PhD of Historical Sciences,

Associate Professor at the Social Communications and Information Activity Department,

Lviv Polytechnic National University

The role of event management as a library innovation in increasing the attractiveness of public libraries: analysis of trends and successful practices

The purpose of this article is to study the changes in the activities of libraries in the digital era with a focus on the introduction of event management as a key tool for adapting libraries to new conditions and increasing their attractiveness. The research was based on the methods of analysis and synthesis of literature sources, case studies of successful library practices. The described examples illustrate how well organized events can attract new visitors, increase interest in library services, and strengthen the connection between the library and the community. The scientific novelty of the paper is a comprehensive analysis of the impact of digital technologies on event management in libraries and the development of recommendations for the effective implementation of event management that take into account the current needs and interests of the target audience. The introductory part of the article provides an overview of these changes, emphasizing the need for libraries to adapt to new conditions and use various tools, among which event management occupies an important place. The article concludes with recommendations on how to implement event management in the work of libraries. They include tips on planning and organizing events, taking into account the interests and needs of the target audience, and using modern technologies to promote library events. The article also discusses the role of digital technologies in improving event management. An important component is the use of social media and online platforms for announcing events, registering participants, and getting feedback from the audience. The article emphasizes the importance of an innovative approach to the work of libraries in the context of rapid changes in the information environment and society, showing that event management is an effective means of increasing their attractiveness and relevance.

Keywords: *event management; public libraries; digital age; library innovations; interactive events; innovative forms of service; strategic approach*

References

1. Pieliachaty H., Els G., Reed I. & Mawer V. (2016). *Events Project Management*. London: Routledge.
2. Antonyuk O. Yu. (2023). Populyarizaciya bibliografichnoyi produkciji yak vazhlij skladnik reklamno-informacijnoyi diyalnosti bibliotek. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 3, pp. 42—48.
3. Vdovina O. (2022). Event-menedzhment — innovacijnij instrument upravlinnya bibliotekoyu. *Innovacijnij potencial ta pravove zabezpechennya socialno-ekonomichnogo rozvitku Ukraini: viklik globalnogo svitu : materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 19—20 travnya 2022 r. Poltava: PIEP, pp. 134—137.

4. Vovk N. S. (2020). Analiz suchasnogo etapu zhitt'yevogo ciklu bibliotek Polshi v konteksti rozvitku cifrovih resursiv. *Vcheni zapiski Tavrijskogo nacionalnogo universitetu imeni V. I. Vernadskogo*. Seriya: Filologiya. Socialni komunikaciyi, T. 31 (70), № 3, ch. 3, pp. 130—137.
5. Vovk N. S. (2022). Viktorystannya bibliotechnih storinok u socialnih mrezhah z metoyu moralno-informacijnoyi pidtrimki chitachiv u berezni—kvitni 2022 roku. *Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi*, 61, pp. 94—105.
6. Dergachova G. M. (2022). *Ivent-tehnologiyi: konspekt lekcij*. Kyiv: KPI im. Igorya Sikorskogo.
7. Misik V. M. (2020). Chinniki pobudovi i rozvitku ivent-menedzhmentu. *Intelekt XXI*, 3, pp. 44—48.
8. Molchanova S. A. & Diha S. V. (2019). Podiyevij menedzhment v sistemi organizaciyi prosvitnickih zahodiv (dosvid naukovoji biblioteki HNU). *Knigi i biblioteki v globalizovanomu sviti : materialy Vseukrayinskoyi nauково-praktichnoyi konferenciyi (do 100-richchya Podilskogo derzhavnogo agrarno-tehnichnogo universitetu), 15—16 trav. 2019 r.* Kam'yanec-Podilskij: PDATU, pp. 106—113.
9. Najvidomishi biblioteki Lvova. (n. d.). *Nacionalna spilka pismennikov Ukraini*. Available at: <https://nspu.com.ua/novini/najvidomishi-biblioteki-lvova/>.
10. Najvidomishi biblioteki Lvova. (n. d.). *Ya Lviv'yanin*. URL: <http://surl.li/wfvsux>.
11. Oleksyuk G. V., Angelko I. V. & Samotij N. S. (2020). Ivent-industriya: rozvitok ta problemi v Ukraini. *Regionalna ekonomika*, 3 (97), pp. 120—130.
12. Persha lvivska mediateka. (n. d.). *Platforma rozvitku mist*. at: <http://urbanua.org/dosvid/ukrayinski-pryklady/175>.
13. Semiraz N., Petrushka A. Ivent-menedzhment v instrumentariyi shkilnoyi biblioteki. *Informaciya, komunikaciya, suspilstvo 2024 : materialy 13-yi Mizhnarodnoyi naukovoji konferenciyi ICS-2024*. Lviv: Vidavnistvo Lvivskoyi politehniky, pp. 225—226.
14. U Strijskomu parku zapracuyovala inklyuzivna Sensoteka. *Lvivskij portal*. Available at: <https://portal.lviv.ua/news/2020/08/20/u-stryjskomu-parku-zapratsiyovala-inklyuzivna-sensoteka>.
15. Hitrova O. A. & Haritonova Yu. Yu. (2018). Stan i tendenciyi rozvitku ivent-menedzhmentu v Ukraini. *Naukovij visnik mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu*. Seriya: ekonomika i menedzhment, 30, pp. 27—31.
16. Yavorska T. M. & Pogorila Yu. V. (2022). *Sociokulturna diyalnist bibliotek u realiyah vijni. Informaciya ta socium : zbirnik materialiv VII Mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferenciyi (m. Vinnicya, 03 chervnya 2022r.)*. Vinnicya: DonNU imeni Vasilya Stusa, pp. 60—62.

Надійшла до редакції 16 липня 2024 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 655.55:94(477)"1942/1944":[015:061.1](477)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.7(336).38-43

Лариса Дояр,
кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Наукові розвідки та навчальна література з історії України 1942—1944 років (за матеріалами Книжкової палати України)*

Характерною ознакою підручника був невеликий обсяг і всеосяжні хронологічні межі. Автори, по суті, запропонували читачам чинну дотепер структуру українського історичного знання. Відмінність полягає в констатаціях, оцінних судженнях та доборі фактологічного матеріалу. Зокрема, лаконічніше викладено сторінки історії західноукраїнських земель до початку ХХ ст. та повністю проігноровано їх розвиток у міжвоєнний період, а розповідаючи про визволення Західної України у вересні 1939 р., автор розділу

М. Супруненко прокоментував перетин Червоною армією кордону Польщі тим, що остання, через воєнну слабкість, була "не в силах стримати наступу великої німецької армії", а отже, не спроможна захистити як власну незалежність, так і безпеку західноукраїнського населення на своїй території [9, с. 203]. Певна річ, що зміст підручника був позбавлений епізодів національно-визвольних змагань, зокрема не було жодної згадки про організацію та діяльність ОУН (цілком ймовірно, що авторам ще був невідомим

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2024. № 6. С. 44—49.

виголошений у Львові 30 червня 1941 р. "Акт про відновлення Української держави"), а фрагменти національної боротьби віддзеркалювала лише критика зрадницьких дій С. Петлюри. Цікаво, що на тлі дій лідера Директорії автори старанно вибілювали очільника Української Центральної Ради: М. Грушевського у "Нарисі..." згадують поспіхом і лише як теоретика "безбуржуазності, безкласовості української нації" та затвердженого Національним конгресом Голову УЦР [9, с. 160]. Щодо його безпосередньої причетності до боротьби проти більшовиків наприкінці 1917 — на початку 1918 рр., то про це взагалі не йшлося, вочевидь, дискредитувати постать колишнього колеги, академіка АН УРСР М. Грушевського було не тільки неетично, а й тимчасово заборонено.

Важливим результатом контент-аналізу "Нарису історії України" 1942 р. є висновок про трактування Революції 1905—1907 рр. Уся подальша радянська історіографія, а разом з нею й сучасна українська історична наука, суголосно називають цю подію "першою російською буржуазно-демократичною революцією", тоді як автори підручника 1942 р. старанно оминають прикметник "російський" [9, с. 131—140]. З урахуванням географічної пазлоподібності революційних подій, їх фактичного початку на теренах України, говорити про "російськість" революції, на наш погляд, не варто. Вважаємо, що слід особливо наголосити на цій констатаційній заслугі тогочасних українських радянських істориків.

До створення наукового та навчального контенту в період Другої світової війни неабияких зусиль доклали вітчизняні письменники, драматурги й поети. Зокрема, Спілка радянських письменників України впродовж 1942—1943 рр. видала у двох книгах збірку "Україна в оці", що репрезентувала творчий здобуток провідних митців тогочасної української літератури [10; 11]. До неї увійшли твори різних жанрів, окремі з яких були суголосними воєнним подіям, як, наприклад, поема М. Бажана "Данило Галицький" [10].

Окрім того, українські митці пера брали активну участь в евакуаційних сесіях АН УРСР. Зокрема, наукове дослідження письменника Петра Панча, присвячене проблемі українського партизанського руху у вітчизняних війнах з німецькими загарбниками, увійшло до збірки друкованих доповідей відділу суспільних наук АН УРСР [5, с. 23—38]. Разом із колегою по цеху на цьому заході виступали поет М. Рильський, який порівняв мотиви батьківщини у творчості О. Пушкіна, А. Міцкевича і Т. Шевченка [5, с. 39—57], і драматург І. Кочерга, який дослідив

основні лінії розвитку українського театру [5, с. 101—113]. Надалі, долучаючись до створення художньої версії українських історичних знань, він написав романтичну драму "Ярослав Мудрий" (1944).

Майданчиком для поширення відомостей з історії України стала популярна література. У 1944 р. Державне видавництво (Держвидав) УРСР випустило у світ "Календар-довідник на 1944 рік" тиражем 17 тис. примірників [12].

Видання містило важливу інформацію довідкового характеру, зокрема щодо географічних параметрів країн світу (площа, кількість населення, назва столиці) [12, с. 267—270]. Наприкінці було наведено таблицю зіставлення арабських і римських цифр, щоб читачі могли орієнтуватися в римських обчисленнях [12, с. 276]. Для тих, хто цікавився питаннями військової історії, було підготовлено ґрунтовну довідку про ордени й медалі СРСР та порядок їх носіння [12, с. 251—256].

Окрім того, редколегія календаря-довідника також збирала свідчення так званої усної історії. Люди, яким пощастило пройти крізь пекло нацистської окупації та вижити, розповідали кореспондентам про почуте й побачене. Їхня пам'ять ще зберігала прізвища очільників німецької військової адміністрації, гестапівських катів, карателів, які виконували злочинні накази зі знищення цивільного населення. Обов'язки журналіста, який збирав ці викривальні свідчення для "Календаря-довідника на 1944 рік", тоді виконував відомий український радянський письменник і драматург А. Шиян [12, с. 222—225]. Обвинувальні документи про злочини окупантів на теренах України йому допомогли збирати різні люди. Зокрема, представники Науково-дослідного інституту акліматизації та гібридизації тварин "Асканія-Нова" С. Хрусалова, В. Хребтов, І. Данильченко, Є. Чемоданова склали акт про руйнацію всесвітньовідомого заповідника: "Німецькі окупаційні власті планомірно знищували заповідник... Гітлерівські мерзотники влаштували у зоопарку заповідника полювання... Німці винищили зубробізонів, рідкісні види антилоп, оленів, ланів, фазанів, лебедів, австралійських фламінго... Перед відступом німецькі солдати й офіцери обходили вольєри та загони та розстрілювали з автоматів птиць і тварин... Два коні Пржевальського (з трьох, що були) вивезені у Німеччину, а третій — убитий. Гітлерівці розграбували багатющий музей, вивезли в Німеччину колекцію чучел... те, що не змогли вивезти порізали багнетами і ножами... розгромили наукову бібліотеку... спалили найрідкісніший

гербарій і найбагатішу колекцію комах... Бандити витоптали ботанічний сад і вирубали рідкісні екземпляри дерев... У зоопарку кати влаштували страти радянських громадян..." [12, с. 222—223]. Працівники інституту звинувачували у злочиннях конкретних осіб: німецьких начальників Мелітопольського управління маєтками Шенкеля і Майніке, оберляйтера Лаккеба і його заступника Шмідта, німецького директора заповідника "Асканія-Нова" Ф. Баумгартнера, його заступника В. Кельнера, директора берлінського зоологічного саду професора Гета, німкеню А. Бергер, що "подвизалася при дирекції" [12, с. 223].

Про злочиння окупантів у с. Приазовському Запорізької області розповіли голова сільради Гук, лікар Подольний, учителька Сікорєва, жителі Астахова, Гридасов, Косенко: "Відступаючи, німці тільки в 9-ти колгоспах району спалили 656 житлових будинків... В селі Приазовському знищили електростанцію, МТС, 9 шкіл, лікарню, пошту... насильно вивезли в Німеччину більше 150 радянських громадян... Особливо лютували в нашому селі німецький комендант району Пфаф, його помічники Райтер, Фолькмер і Фотонгауер" [12, с. 223].

Про жахи окупованого Мелітополя А. Шияну повідомили голова міського виконкому Філіповський та місцеві жителі Миньков, Трофімова, Кошкар'єв: "...У жовтні 1941 р. фашистські нелюди зігнали до млина біля бердянського мосту понад 3000 жителів і розстріляли їх над протитанковим ровом... З того часу майже щодня до протитанкового рову під'їжджала спеціальна крита автомашини. Гестапівці виганяли з неї арештованих радянських громадян і розстрілювали їх. Масові вбивства мирних жителів відбувалися також на околицях сіл Данило-Іванівка і Круча... За неповними даними, за час окупації гітлерівці винищили понад 14 тисяч мирних жителів міста. При відступі німецькі бандити підпалювали житлові будинки разом з жителями. 13 жовтня 1943 р. німецькі кати загнали в тюрму понад 250 жінок і дітей і вночі підпалили тюрму. Гітлерівці зруйнували Мелітополь. Вони висадили в повітря насосно-компресорний завод, завод ім. Мікояна, завод ім. Воровського, консервний завод, сотні житлових будинків. Головними винуватцями цих злочинів є так званий генеральний німецький комісар Криму Георг Гейн і його заступник Кунценгауер, начальник гестапо Кула і бургомістр міста Классен" [12, с. 223—224].

А. Шиян поспілкувався і з жителями м. Золотоноша Полтавської області (від 1954 р. місто

входить до складу Черкаської області. — Л. Д.). Містяни І. Авраменко, А. Качанлицький, А. Суворов, Д. Семенченко, А. Підмогильний, А. Олексієнко, А. Тутова розповідали: "...22 листопада 1941 р. гітлерівці влаштували в м. Золотоноші криваву різню... вивели за місто понад три тисячі жителів і розстріляли їх біля глибо ю ю яру... Наприкінці липня минулого року гітлерівці розстріляли жителів сіл Золотоніського, Іркліївського, Чорнобайвського і Гельм'язівського районів. Страти відбувалися на південній околиці міста Золотоноші у військовому містечку. У числі розстріляних — колгоспниці Катерина Горбенко, Ганна Ткаченко, Ганна Петренко, Олександра Слива — депутат Верховної Ради УРСР, колгоспники — Микола Адаменко, Іван Яценко, Кузьма Дорожченко, директор середньої школи м. Золотоноші Марія Литвиненко, агроном Іван Присяжний, інженер заводу ім. Лепсе Іван Голуб і багато інших. Після визволення міста виявлено тридцять ям, в яких закопано понад 12 тисяч радянських громадян... Безпосередніми винуватцями цих злочинів ми вважаємо гебітскомісара підполковника Отто Гейдемана, начальника гестапо, майора Кляуса, його помічника Каубіша, начальника польової жандармерії лейтенанта Шольца" [12, с. 224].

Зусиллями А. Шияна було зібрано свідчення про Копищанську трагедію на Житомирщині [12, с. 224—225]. Улітку 1943 р. німці спалили с. Копище Житомирської обл. З 2500 мешканців села врятувалося близько 200 осіб, які заздалегідь сховалися в куренях, бо мали чоловіків "у загонах" (напевно, мається на увазі Червона армія чи партизанське з'єднання. — Л. Д.). Німці провели масову екзекуцію у хліву, розстрілюючи усіх без розбору, на горіщі вбили породіллю з немовлятком. Вижити змогла жінка, яка встигла заглибитися в яму, що була біля стінки хліва, від німецьких куль її врятувало тіло вбитої односелиці, що впало на неї. Згодом, зробивши підкоп, жінка втекла з місця масової страти.

Значний обсяг у зазначеному виданні було відведено архівним документам, зокрема читачі мали змогу ознайомитися з листом М. Хрущова до Й. Сталіна від 8 листопада 1943 р., у якому керівник КП(б)У розповідав про перші враження від щойно звільненої столиці УРСР — м. Києва [12, с. 166]. У тексті документа йшлося про те, що "німці, побоюючись цілковитого оточення, в паніці утікали з міста і не встигли спалити і висадити в повітря місто Київ, як це було зроблено з Полтавою та іншими містами Лівобережної частини України" [12, с. 166]. Водночас,

перелічуючи знищені об'єкти, Хрущов, по суті, суперечив сам собі — на момент визволення Київ лежав у руїнах: "...згоріли Київський університет, Будинок оборони, міська публічна бібліотека, електростанції (КРЕС, ЦЕС), висаджено в повітря два цехи заводу "Більшовик", хлібозаводи, водогінне господарство, всі мости, шляхопроводи і ряд великих житлових будівель... Раніше згоріли: цирк, театр Червоної армії, театр "Юного глядача" і всі кінотеатри, що були у центральній частині міста" [12, с. 166]. Неушкодженими залишилися театри, будинки ЦК КП(б)У і Верховної Ради УРСР, але німці їх тотально пограбували: Хрущов писав, що вивезли навіть дверні ручки, повітягали підвіконня, двері, віконні рами, паркет, повіривали мармурові плити. Київ справляв враження "вимерлого міста". У листі також йшлося про те, що "зараз з навколишніх лісів, боліт, ярів і кладовищенських склепів повертаються великими групами кияни" [12, с. 166]. Посилаючись на київського лікаря Пашкова, Хрущов розповідав Сталіну про те, як кияни переховувалися від німців, уникаючи вивезення в Німеччину. Сам Пашков сховався в підвалі, намастивши черевики іхтіоловою маззю та обливши гасом місце, де знайшов притулок. Люди ховалися в каналізаційних і водостічних колодязях, замурували один одного в підвалах, засипалися мотлохом на горищах. Під час облав у Києві були численні випадки самогубства: професор Лозинський, почувши, що до квартири заходять німці, отруївся, те саме зробили його дружина та дочка. Хрущов повідомляв Сталіну, що на Підвальной вулиці, у Михайлівському і Фруктовому провулках знайдено багато трупів містян [12, с. 166].

У розділі "Страхітливі звірства фашистських загарбників" "Календаря-довідника на 1944 рік" було оприлюднено "Повідомлення Надзвичайної Державної Комісії по встановленню і розслідуванню злочинств німецько-фашистських загарбників та їх спільників і заподіяної ними шкоди громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам і установам СРСР" [12, с. 219—222]. До книги увійшла інформація щодо Сталінської та Харківської областей і м. Харкова. З посиланням на медичну експертизу, проведену кандидатом медичних наук Прозоровським, професором Смольяніновим, старшим науковим співробітником Семеновським та військліккарями Притворовим, Городниченком та Якашею, у документі зазначалося, що гітлерівці застосовували окис вуглецю для масового отруєння харків'ян [12, с. 220].

15—18 грудня 1943 р. військовий трибунал 4-го Українського фронту у відкритому судовому засіданні в м. Харкові розглянув справу про звірства німецько-фашистських загарбників у місті та області. Усі звинувачені в цій справі: В. Лангхельд, Г. Рід, Р. Рецлав і зрадник Батьківщини М. Буланов були засуджені до смертної кари через повішення. 19 грудня 1943 р. на міському майдані вирок було виконано [12, с. 220].

Інформація про злодіяння гітлерівців у Сталінській (сучасній Донецькій) області містила дані про зруйнування вугільної промисловості, м. Сталіно (Донецьк) і винищення мирного населення [12, с. 220—222]. У документі зазначалося, що 3 тис. розстріляних радянських громадян у м. Артемівську (Бахмут) гітлерівці замурували в тунелях кар'єрів алебастрового заводу [12, с. 221]. На старому глиняно-крейдяному кар'єрі м. Краматорська члени надзвичайної комісії розкопали три ями, у яких було виявлено трупи радянських громадян, які лежали рядами обличчями вниз: загалом 812 трупів, з яких 740 чоловічих, 50 жіночих і 22 дитячих. 126 трупів було ідентифіковано, серед них: майстер заводу ім. Куйбишева Н. Соломко, рахівник Н. Давиденко, інженер Є. Єреков, хатня господарка М. Солод [12, с. 222]. За кілометр від м. Сталіно десятки тисяч мирних жителів були скинуті у шурф Калинівської шахти 4-4-біс. У самому місті німці спалили живцем мешканців Будинку професури — загалом 41 людину, дивом вдалося врятуватися лише двом дівчаткам. На території табору при клубі імені Леніна та Центральної поліклініки комісія виявила могилу, куди гітлерівці скинули не менше 25 тис. осіб. На території військового містечка за північним вокзалом м. Артемівська надзвичайна комісія зі злодіянь виявила 25 могил, у яких загалом налічувалося до 3 тис. трупів цивільних громадян [12, с. 222].

Окрім зазначених матеріалів, на сторінках "Календаря-довідника на 1944 рік" було уміщено чимало іншої історичної інформації, зокрема статтю академіка О. Богомольця, присвячену 25-річчю Академії наук УРСР [12, с. 141—142], біографію самого академіка [12, с. 143], історичну довідку, написану до 110 річниці від дня заснування Київського державного університету [12, с. 142—143]. У довіднику також було надруковано "Основні дати з історії нашої Вітчизни", починаючи від панування скіфів у чорноморських степах і виникнення грецьких колоній на Чорному морі й закінчуючи призначенням Й. Сталіна головою Ради народних комісарів СРСР 6 травня 1941 р. [12, с. 124—128]. Окремо

наведено "Хронологію Великої вітчизняної війни" за роками: 1941, 1942, 1943 [12, с. 128—130]. Остання містить інформацію про висування Ноти радянського уряду до Ірану та про вступ радянських військ на територію цієї країни (25.08.1941), про антифашистські мітинги представників українського народу, що проходили в Саратові (25.11.1941, 31.08.1942), про внесення в Держбанк СРСР колгоспником Ф. Головатим 100 тис. крб на будівництво літака тощо. Хронологію подій було доведено до 31 грудня 1943 р. — цього передсвяткового дня від гітлерівців було звільнено м. Житомир [3, с. 130].

"Календар-довідник" пропонував читачам ознайомитися з біографіями видатних особистостей в історії України, як-от: Данило Галицький, Северин Наливайко, Максим Кривонос, Іван Богун, Семен Палій, Максим Залізняк, Олекса Довбуш, Устим Кармалюк, Микола Щорс, Василь Боженко, Олександр Пархоменко [12, с. 99—104]. У розділі "Великі історичні битви" було розміщено статтю про Богдана Хмельницького [12, с. 90].

У довіднику було започатковано рубрику "Герої Вітчизняної війни", у якій оприлюднено біографії двічі Героїв Радянського Союзу, українців О. Молодчія та С. Супруна [12, с. 191—192], Героїв Радянського Союзу П. Бринька [12, с. 192], І. Шипуна [12, с. 194], М. Байди [12, с. 195] та С. Борзенка [12, с. 196], розповіді про героїчні вчинки льотчика Г. Онуфрієнка, піхотинця Д. Остапенка, снайпера М. Швеця. Розділ "Народні месники" був присвячений лідерам українського партизанського руху: С. Ковпаку, О. Федорову, О. Сабурову та Герою Радянського Союзу, партизану Яремчуку [12, с. 204—205]. У цій добірці не обійшлося й без гумору: за авторства Ю. Яновського було надруковано "Лист партизана Карпа Макодьоби до генерала фон Леєра" [12, с. 203]. Оскільки німецький генерал призначив 10 тис. марок тому, хто допоможе упіймати народного месника, то текст документа був написаний у дусі славнозвісного листа запорозьких козаків турецькому султанові Мехмету IV Мисливцю. Однак у Ю. Яновського лист зазвучав як

вирок-прокляття: "Я, Карпо Макодьоба, оголошую тебе поза законом. Хай одсохне рука, яка подасть тобі напитись, хай повилазять очі, які тебе пожаліють. Ти, караючи мене, повісив п'ятдесят невинних людей. Я, караючи тебе, повішу разом з тобою сотню німців у Німеччині. На кожному місті, де стрінеш моїх людей, тебе чекає собача смерть" [12, с. 203].

У виданні також містилася замітка про подвиг комсомольців м. Краснодона, які під час окупації створили підпільну організацію "Молода гвардія" [12, с. 210]. Календар надрукував присягу молодогвардійця та портрети О. Кошового, С. Тюленіна, Л. Шевцової, У. Громової та І. Земнухова. Це була одна із перших публікацій на цю тему.

Окрім того, до "Календаря-довідника на 1944 рік" увійшли сюжети з історії української літератури [12, с. 105—118], української радянської прози та поезії [12, с. 144—149], історичні оповідання, присвячені столицям України — містам Києву [12, с. 150—152] та Харкову [12, с. 153—154].

Отже, популярне видання мало потужний історичний зміст, а завдяки адаптованому до різних вікових і освітніх груп населення тексту довідник виконував серйозну навчально-виховну функцію.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що попри повну окупацію території УРСР, українська історична наука продовжувала активно розвиватися. У роки війни проводилися евакуаційні сесії Академії наук УРСР, готувалися доповіді, публічні лекції, видавалися довідники, словники, підручники, навчальні посібники та різноформатні наукові студії (збірники наукових праць, монографії, статті). До написання української історичної наукової та навчальної літератури долучалися не лише академічні вчені та галузеві фахівці, а й діячі літератури та мистецтва. Майданчиком для поширення історичних знань були наукові, науково-популярні, громадсько-політичні, літературно-мистецькі та інші види друкованих видань.

Список бібліографічних посилань

1. Українська бібліотечна енциклопедія : вебсайт. URL: [https://ube.nlu.org.ua/article/Літопис%20книг%20\(видання\)](https://ube.nlu.org.ua/article/Літопис%20книг%20(видання)).
2. Боротьба українського народу проти німецьких загарбників : збірка статей / [заг. ред. К. Г. Гуслистого, Л. М. Славіна]. Уфа : Видання АН УРСР, 1942. 48 с.
3. Шульга З. Українське селянство не буде у фашистській неволі / [ред. акад. К. Воблий, канд. наук Ф. Ястребов]. Уфа : Видавництво АН УРСР, 1942. 36 с.
4. Калинович М. Я., Маслов С. І., Попов П. М. Слов'яни в їх боротьбі з німецьким фашизмом і його попередниками / [ред. акад. Л. Булаховський]. Уфа : Видання АН УРСР, 1942. 32 с.
5. Праці січневої сесії Академії Наук УРСР. Доповіді відділу суспільних наук / [гол. ред. акад. Б. І. Чернишов, відп. ред. акад. М. Я. Калинович]. Уфа : Видання АН УРСР, 1942. 116 с.

6. Супруненко М. Жовтень на Україні / [відп. ред. чл.-кор. АН УРСР Л.М. Славін]. Уфа : Видавництво АН УРСР, 1942. 48 с.
7. Кубійович В. Географія України й сумежних країв. Краків ; Львів : Українське видавництво, 1943. 520 с. (з додатком карт).
8. Історія України. Т. 1 / [за ред. проф. М. Н. Петровського]. Уфа : Видавництво АН УРСР, 1943. 330 с.
9. Нарис історії України / [за ред. К. Гуслистого, Л. Славіна, Ф. Ястребова]. Уфа : Видавництво АН УРСР, 1942. 212 с.
10. Україна в огні. Кн. I / [ред. кол.: П. Тичина, М. Бажан та ін.]. Уфа : Видавництво Спілки радянських письменників України, 1942. 310 с.
11. Україна в огні. Кн. II / [ред. кол.: П. Тичина, М. Бажан та ін.]. Уфа : Видавництво Спілки радянських письменників України, 1943. 315 с.
12. Календар-довідник на 1944 рік / [ред. кол.: О. Г. Білоус, М. Г. Деревус, Д. М. Косарик, П. Й. Панч, Ю. К. Смолич, Г. Т. Шуйський (відп. ред.), О. Я. Шушурін]. Харків : Українське державне видавництво, 1944. 280 с. (з додатком карт).

Larysa Doiar,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor,

Head of the State Printing Archive of the Book Chamber of Ukraine

***Scientific investigations and educational literature from the history of Ukraine 1942—1944
(based on the materials of the Book Chamber of Ukraine)***

The presented article continues the series of studio explorations conducted as part of the research work of the State Printing Archive in the current year of 2024. In accordance with the annual plan of the Book Chamber of Ukraine, the "State Printing Archive" department is processing printed editions of the 40s of the last century by revealing the most important topics of that time. Among the latter are historical-Ukrainian scientific and educational literature published during 1942—1944, i.e. in conditions when the territory of Ukraine was under occupation, and experts in the field of history, academic scientists, teachers of higher educational institutions and other people who were involved before writing this literature, were in evacuation. The presented article is written in accordance with the requirements of scientific methodology, is based on the principles of historicism, comprehensiveness and objectivity, applies general (description, analysis, synthesis, generalization, classification) and special (periodization, historical-comparative, content analysis) methods of scientific research. The scientific novelty of the presented work consists in the systematization and generalization of books published in 1942—1944 outside the territorial boundaries of Ukraine, but under the auspices of scientific and other literature-creating institutions of the Ukrainian SSR. The result of the conducted research was an analysis of the process of development of historical-Ukrainian science in the conditions of evacuation to the eastern regions of the Soviet Union. Currently little-used editions, whose bibliographic record and description were compiled by specialists of the Book Chamber of Ukraine, have been introduced into scientific circulation. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of their application in future scientific research.

Keywords: *Hitler's occupation of Ukraine; evacuation of institutions and institutions of Ukraine to the eastern regions of the USSR; evacuation sessions of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR; scientific works on the history of Ukraine; educational literature on the history of Ukraine*

References

1. *Ukrayinska bibliotekna encyklopediya* : vebсайт. (n. d.). URL: [https://ube.nlu.org.ua/article/Літопис%20книг%20\(видання\)](https://ube.nlu.org.ua/article/Літопис%20книг%20(видання)).
2. Guslistii K. G. & Slavin L. M. [zag. red.]. (1942). *Borotba ukrayinskogo narodu proti nimeckih zagarbnikiv* : zbirka statej. Ufa: Vidannya AN URSSR.
3. Shulga Z. (1942). *Ukrayinske selyanstvo ne bude u fashistskij nevoli*. Ufa: Vidavnictvo AN URSSR.
4. Kalinovich M. Ya., Maslov S. I. & Popov P. M. (1942). *Slov'yani v yih borotbi z nimeckim fashizmom i jogo poperednikami*. Ufa: Vidannya AN URSSR.
5. Chernishov B. I. [gol. red.]. (1942). *Praci sichnevoyi sesiyi Akademiyi Nauk URSSR. Dopovidi viddilu suspilnih nauk*. Ufa: Vidannya AN URSSR.
6. Suprunenko M. (1942). *Zhovten na Ukrajini*. Ufa: Vidavnictvo AN URSSR.
7. Kubijovich V. (1943). *Geografiya Ukrajini j sumezhnih krayiv*. Krakiv ; Lviv: Ukrayinske vidavnictvo.
8. Petrovskii M. N [za red.]. (1943). *Istoriya Ukrajini. T. I*. Ufa: Vidavnictvo AN URSSR.
9. Guslistii K., Slavin L. & Yastrebov F. [za red.]. (1942). *Naris istoriyi Ukrajini*. Ufa: Vidavnictvo AN URSSR.
10. Tichina P., Bazhan M. ta in. [red. kol.]. (1942). *Ukrayina v ogni*. Кн. I. Ufa: Vidavnictvo Spilki radyanskih pismennikov Ukrajini.
11. Tichina P., Bazhan M. ta in. [red. kol.]. (1943). *Ukrayina v ogni*. Кн. II. Ufa: Vidavnictvo Spilki radyanskih pismennikov Ukrajini.
13. Shujskij G. T. [vidp. red.] ta in. (1944). *Kalendar-dovidnik na 1944 rik*. Harkiv: Ukrayinske derzhavne vidavnictvo.

Надійшла до редакції 27 травня 2024 року

УДК 02:001(438)-051Пел(092):097(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.7(336).44-52

Тетяна Якубова,

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця НБУВ,
e-mail: tanya.yakubova@ukr.net

Ярослав Матвійшин,

кандидат фізико-математичних наук (історія науки і техніки),
професор Міжнародної академії наук у Сан-Маріно,
e-mail: matviyishyn_jaroslav@ukr.net

Професор Віленського університету Міхал Пелка-Полінський: дослідження наукового доробку та книжкових знаків

У статті досліджено книги професора Віленського університету М. Пелкі-Полінського з фонду бібліотеки Університету Св. Володимира, колекції "Бібліотека Волинського ліцею", фонду літератури польською мовою відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Проаналізовано результати досліджень українських, польських і литовських учених, в яких містяться відомості щодо наукової діяльності М. Пелкі-Полінського. Наголошено на вагомій ролі науковця в розвитку математичної науки в Литві та Польщі, а також впливі його праць на викладання математики в навчальних закладах Галичини й Волині. Розглянуто наукову діяльність М. Пелкі-Полінського та наукові зв'язки з Україною. Наведено книгознавчі відомості про видання авторства вченого з фондів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Проаналізовано друковані та рукописні праці М. Пелкі-Полінського, його бібліотечну роботу, бібліофільські вподобання, предмети колекціонування. Надано книгознавчі та історичні відомості щодо книг із приватної бібліотеки М. Пелкі-Полінського та історії зібрання. Репрезентовано книгознавчі матеріали щодо вивчення та атрибуції книжкових знаків на книгах М. Пелкі-Полінського.

Ключові слова: М. Пелка-Полінський; книжкові знаки; атрибуція; бібліотечні фонди; книжкова культура

Постановка проблеми. У фондах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — ВБЗІК ІК НБУВ) зберігаються книги професора Віленського університету М. Пелкі-Полінського.

Польські видання праць вченого з унікальними книжковими знаками з фондів ВБЗІК ІК НБУВ тривалий час залишалися поза науковим обігом і потребують книгознавчих досліджень. Вивчення та атрибуція книжкових знаків на книгах М. Пелкі-Полінського є актуальним дослідницьким завданням, оскільки ці видання слугують цінним джерелом з історії вітчизняної книжкової культури. Окрім того, сторінки біографії науковця, пов'язані з Україною, потребують ґрунтовнішого дослідження та нового осмислення.

Аналіз досліджень і публікацій. Діяльність М. Пелкі-Полінського та його внесок у розвиток науки розглянуто у працях вітчизняних науковців. Зокрема, професор, книгознавець Я. Матвійшин у статті "Математик-педагог Юзеф Чех (1762—1810) — перший директор Вищої Волинської гімназії" зазначав, що підручник Ю. Чеха "Короткий виклад арифметики з таблицями, що містять приклади на обчислення: написаний для

академічної молоді" вийшов друком у 1807 р. і перевидавався у 1809, 1817, 1827, 1828 рр. [1]. У перевиданнях підручника віленський математик М. Пелка-Полінський частину латиномовної термінології замінив на польську. Дещо складний при початковому вивченні арифметики підручник завдяки виправленням М. Пелкі-Полінського виявився доступним та особливо корисним під час підготовки до іспитів і саме тому набув такої популярності на Волині та в Польщі [1].

Професор фізики В. Шендеровський та історик науки Л. Кравчук у статті "З історії розвитку науки про електромагнетизм" дослідили діяльність українського вченого, професора, відомого фізика з Волині С. Стубелевича в контексті історії розвитку вчення про електромагнетизм, наголошуючи на значенні становлення електромагнетизму для подальшого розвитку фізики. Автори зауважували, що "після С. Стубелевича явища електрики і магнетизму успішно досліджували його учні: Єжі Кароль Скрозький, що став професором Варшавського університету, Карл Єнц — професор Київського університету, Фелікс Джевінський, Міхал Пелка-Полінський, Антон Вірвич, які працювали в Вільнюському університеті" [19].

Л. Кравчук у статті "Студії професора Віленського університету С. Стубелевича в західноєвропейських наукових школах (1802—1804 рр.)" зауважує, що на 1817—1820 рр. (за ректорства Малевського у Віленському університеті) припадав найпотужніший потік закордонних подорожей майбутніх професорів, поміж яких був і математик М. Пелка-Полінський. За час існування Віленського університету вдосконалювали знання за кордоном понад 20 осіб, більшу частину яких становили представники точних і природничих наук [2].

Польський історик, професор А. Соколовський у другому томі праці "Dzieje porozbiorowe narodu polskiego ilustrowane" надав стислі біографічні відомості щодо професора математики Віленського університету М. Пелкі-Полінського. Автор зауважував про польське походження вченого й акцентував на значущості його математичних праць. У розвідці також наголошено на цінності бібліотеки М. Пелкі-Полінського, яка у 1902 р. була розпорошена та відома як бібліотека Гурських (Biblioteka Gurskich). Автор зазначав, що відомості про видатного науковця запозичено з історичних джерел колекції доктора І. Белінського [3].

Лекції з математики М. Пелкі-Полінського формували світогляд польських науковців. Зокрема, історик З. Глогер у першому томі монографії "Pisma rozproszone. 1863—1876" зауважував, що майбутній магістр філософії, професор А. Бартошевич, як і багато інших польських науковців, слухав лекції з математики Я. Снядецького та М. Пелкі-Полінського у Віленському університеті. Автор також зазначав, що, крім математики, М. Пелка-Полінський займався філософією, перекладацькою діяльністю, був членом Товариства приятелів наук у Варшаві [4].

Краківська історикня науки з Львівщини Я. Діані у статті "Trygonometria w polskich prcach matematycznych do końca XIX wieku" зауважувала, що польські математики вже використовували підручники М. Пелкі-Полінського в середині XIX ст., зокрема професор В. Єзифович. На думку дослідниці, одним із найгрунтовніших підручників із математики XIX ст. є видана у 1816 р. книга професора Віленського університету М. Пелкі-Полінського "Початки плоскої тригонометрії" (2-е вид., 1820). У третьому виданні книги (1828) додано тригонометричні формули й таблиці логарифмів числа та функції синуса й косинуса. Матеріал книги систематизовано, подано стисло й зрозуміло [5].

Польська історикня науки А. Е. Вітек у статті "Analiza historyczno-porównawcza języka mate-

matyki z zakresu trygonometrii na podstawie podręcznika Michała Pełki Polińskiego Początki trygonometrii płaskiej z 1828 roku" акцентувала на значущості підручника М. Пелкі-Полінського "Початки плоскої тригонометрії" для сучасної математичної науки. Авторка зробила висновок, що в математичній мові вченого, використаній у підручнику, багато понять, якими послуговуються й нині, а математичні формулювання цілком зрозумілі, що вплинуло на спосіб подання змісту університетських курсів математики та методику викладання математики в Польщі та Литві у XIX ст. [6].

Польська історикня К. Бартніцька у статті "Człowiek uniwersytetu: Michał Pełka-Poliński (1783—1848). Kariera akademicka ubogiego szlachcisa na Uniwersytecie Wileńskim" навела факти біографії вченого, зосібна щодо розвитку наукової кар'єри, схарактеризувала його особисті якості [11].

Литовський історик математики З. Жемайтис у статті "Фізико-математичні науки у старому Вільнюському університеті (1579—1832)" зосередив увагу на діяльності науковців Віленського університету в 1803—1832 рр. Дослідник зазначає, що до 1811 р. математику викладав професор Ф. Норваша. Його здібним учнем був М. Пелка-Полінський, який спеціалізувався на геометрії, астрономії та був обраний наступником професора на кафедрі прикладної математики, оскільки успішно викладав курси аналітичної геометрії та вищої алгебри [16].

З. Жемайтис зауважував, що М. Пелка-Полінський був обдарованим математиком і поглиблював знання, як зазначалося, під час майже п'ятирічного закордонного відрядження, вивчаючи прикладну й практичну математику та механіку. Польський учений відрізнявся винятковою працездатністю, багато зусиль і часу присвячував колекціонуванню матеріалів з історії Віленського університету, які планував описати. Від 1821 р. і майже до закриття навчального закладу 1830 р. М. Пелка-Полінський викладав курс прикладної математики на високому рівні, користуючись переважно науковою французькою літературою, так само як і його попередник З. Немчевський. Окрім того, М. Пелка-Полінський читав курс геодезії. В останньому році зосередив наукові зусилля на аналітичній механіці, також підготував низку підручників із математики для вищої та середньої школи [16].

Литовський історик математики Ю. Баніоніс у монографії "Математична думка в Литві (Історичний огляд до 1832 р.)" надає біографічні відомості про життя й науковий шлях М. Пелкі-Полінського, наголошуючи, що професор продовжив традиції французької математичної школи

[17]. "Traktat o geodeziji" вважають першим підручником із геодезії як у Литві, так і в Польщі. На думку Ю. Баніоніса, наукові праці М. Пелкі-Полінського свідчать, що професор був людиною великої ерудиції, працюютою і творчою. Учений був членом наукових товариств Флоренції, Падуї, Парижа, Варшави. З 1836 р., після виходу на пенсію, працював над питаннями історії науки та залишив цінні бібліографічні праці для Віленського університету [17].

Литовська історикиня Д. Мілінкевічуте в дисертації "Імператорський Віленський університет (1803—1832): професори і ад'юнкти колективні біографії" подала стислі біографічні відомості та список праць М. Пелкі-Полінського [18], а також перелік рукописних документів із фондів бібліотеки Вільнюського університету щодо біографії науковця. Серед цих документів є теки М. Пелкі-Полінського, що містять його біографічні записки ("Teki Poliskiego". Notaty biograficzne różne. A-S. VUBRS, f.2, b.DC — 177b) [18].

Польський історик, бібліограф Р. Лев (Льов) у книзі "Literackie podsumowania posko-hebrajskie i polsko-izraelskie" (розділ 2 "Rzecz o Berku Neumanie — Drukarzu wileńskim", с. 97 —107) наводить спомини Ю. Крашевського, який у перших десятиліттях XIX ст. стверджував, що жоден книготорговець і видавець у Вільнюсі "не думав про дуже малий тираж книги", яка не є науковою чи перекладною [24; 25], публікували та продавали лише твори, з яких був відчутний і швидкий прибуток. Економічні закони змушували видавців Вільнюса підпорядковувати діяльність до вимог ринку, де книга була лише товаром, який мав бути якісно створеним і успішно реалізованим. У цих жорстких умовах видавець Б. Нейман у 1828 р. опублікував у Вільнюсі працю М. Пелкі-Полінського "Початки плоскої тригонометрії", що свідчить про значний попит серед науковців і студентів на цю книгу, яка активно продавалась на книжковому ринку в Вільню та в Литві [24].

Польський історик Й. Белінський у книзі "Bieliński Józef. Uniwersytet Wileński (1579—1831)" узагальнив наукові відомості про внесок професорів і викладачів Віленського університету, зокрема М. Пелкі-Полінського, у розвиток та викладання математики в Литві в першій половині XIX ст. [20]. Дослідник зазначав, що віленські професори З. Немчевський, а згодом М. Пелка-Полінський мали ґрунтовні наукові знання і з надзвичайною педагогічною майстерністю читали лекції за найкращими зразками, які перейняли впродовж кількох років навчання в закордонних університетах.

У 1848 р. статтю "Biegżycia i prace naukowe Michała Pelki Polińskiego", присвячену життю та науковим працям М. Пелкі-Полінського, надрукував Ф. М. Собещанський — польський археолог, краєзнавець, бібліотекар, публіцист, мистецтвознавець, видавець, редактор і цензор (1813—1878) (<https://books.google.com.ua/books?id=wewbAQAAlAAJ&pg=PA175&lpg=PA175&dq>) [21]. Автор зазначав, що 31 серпня 1848 р. у Вільню помер М. Пелка-Полінський, який був поважною постаттю в наукових колах, а праці заслуженого професора в "останні роки звикли вивчати варшавські вчені". М. Пелка-Полінський скрупульозно збирав наукові відомості, старі книги, нумізматичні речі, привозив їх у Варшаву, де обмінювався з колекціонерами, поповнюючи власну бібліотеку новими історичними книгами й рукописами.

Ф. М. Собещанський наголошував, що М. Пелка-Полінський надавав наукову допомогу всім, хто її потребував, наприклад, і особисто йому під час роботи над історією вільних наук у Литві. Автор з великою вдячністю згадував творче спілкування з М. Пелкою-Полінським, особливо період їхньої дружби, коли учений погодився написати статтю про польські старожитності та історичні польські матеріали, які зібрав у своїй бібліотеці. Ф. М. Собещанський також навів коротку біографію М. Пелкі-Полінського та список його праць, зосібна друкованих книг і статей у віленській періодиці з предметів фізико-математичних, а також перелік рукописів (20 позицій), зазначаючи, що своїми працями Полінський "прислужив" польському суспільству та його внесок високо оцінений читачами "Бібліотеки Варшавської" [21].

Литовська історикиня Г. Друнгілієне у біографічній статті "Pelka -Poliński, Michał (Mykolas Pelka-Polinskis)" зазначила, що у Віленському університеті М. Пелка-Полінський викладав прикладну та вищу математику, аналітичну геометрію, продовжуючи традиції французької математичної школи; був ординарним професором (1820), деканом фізико-математичного факультету (1828—1832) [26]. Дослідниця зауважувала, що науковець брав активну участь у діяльності європейських наукових товариств і входив до складу ліквідаційної комісії Віленського університету. Після закриття навчального закладу зберігав і досліджував архіви кураторства Віленського університету та Віленського наукового округу, описав невідомі бібліографам друки Санкт-Петербурзької імператорської бібліотеки (1836—1837, польські), склав хронологічні покажчики старих друків. Видав перший у Польщі

та Литві підручник з геодезії "Про геодезію" (1816, польською мовою); "Елементи плоскої тригонометрії" (1816, польською мовою); "Елементи геометрії для юнацтва" (1817, польською мовою); "Бібліографічний додаток" (1840); десяток науково-популяризаторських статей (переважно анонімних). Збирав велику особисту бібліотеку, колекції рукописів, малюнків, монет, які після його смерті потрапили до В. Гурського (Górski), були розпорошені, відтак частина рукописів зберігається у бібліотеках Вільнюського університету та Литовської академії наук (Ф 133 (рукописи, витяги), спогади, переклади наукових праць). Помер від холери, похований на Бернардинському цвинтарі у Вільнюсі [26].

У статті також наведено бібліографію наукових праць з історичними матеріалами про М. Пелку-Полінського: Janowski Ludwik. Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wilno : Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie: z zasiłku Funduszu Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego, 1939, s. 349—351; Skibińska Władysława. Poliński Michał, Pelka. In: Słownik pracowników książki polskiej. [Pod redakcją Ireny Treichel]. Warszawa ; Łódź : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972, p. 695—696; Dobrzycki Stanisław. Poliński (Pelka Poliński). In: Polski słownik biograficzny. T. 27/2, z. 113. Wrocław [etc.] : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982, s. 311—312; Riauba Bronius, Vasiliauskaitė Nijolė. Senojo Vilniaus universiteto matematikos istorija: Jėzuitų kolegija (1570—1579), Vilniaus universitetas (1579—1832). Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 157—162. Milinkevičiūtė Daiva. Imperatoriškojo Vilniaus universiteto (1803—1832) profesorių ir adjunktų kolektyvinė biografija: Daktaro disertacija, Humanitariniai mokslai, Istorija ir archeologija H 005. Vilnius, 2020, p. 307—308 та ін. [26].

Польський історик С. Вальчак у статті "Akademia Wileńska a rozwój polskiej geodezji w latach 1579—1832. Muzeum i Wystaw Stowarzyszenia Geodetów Polskich" оголошував на значущості досліджень М. Полінського з геодезії у Віленському університеті [27]. Автор зауважував, що розвиток літератури про геодезію припадає на 1816 р., який збігся з початком міжнародного (російсько-шведського) виміру градусів меридіана (1816—1852) від Чорного до Норвезького морів на чолі з відомим землеміром на російській службі, генералом К. Теннером. Книгу до видання підготував тодішній викладач математики Вільнюського університету М. Пелка-Полінський під назвою "О геодезії". С. Вальчак вважає, що хоча видання є компіляцією французьких праць (Delambre, Nechain, Legendre et al.), однак

зусиллями вченого подано у формі доступних інструкцій і рецептів та має незаперечну цінність як перша книга польською мовою, присвячена вищій геодезії. Її перевага полягає в тому, що науковий текст написаний прозоро й зрозуміло, гарною польською мовою, є компактним корпусом теоретичних основ вищої геодезії [27].

Мета статті — дослідити книжкові знаки на книгах М. Пелки-Полінського; на підґрунті книгознавчої інформації з'ясувати вплив наукових праць ученого на розвиток та викладання математики й природничих наук у Галичині та на Волині, в Університеті Св. Володимира в Києві; надати книгознавчу та історичну інформацію щодо приватної бібліотеки, бібліотечної діяльності вченого, що стали вагомою частиною його наукової та бібліотечної спадщини; здійснити книгознавчий огляд видань професора М. Пелки-Полінського з фондів ВБЗІК ІК НБУВ, виокремити відомості про їх побутування в різних бібліотеках, зокрема у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (далі — ЛННБУ) та в інших європейських бібліотеках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міхал Пелка-Полінський (Michał Pelka -Poliński, Michał Pelka Poliński, Міхал Полінський, Міхал Пелка-Полінський, 1784—1848) — математик і фізик, професор математики Віленського університету (фото 1).

Фото 1. Портрет М. Пелки-Полінського у книзі А. Sokółowski "Dzieje porozbiorowe narodu polskiego ilustrowane". Warszawa, 1904. T. 2. Cz. 1

Народився в Новоградському воєводстві, яке в першій половині XIX ст. належало до Гродненської губернії. Після курсу наук у середній школі базиліанів в Жировичах навчався в гімназії та студіював математично-фізичні науки у Віленському університеті [21], який закінчив зі ступенем магістра філософії (1808); у 1816 р. за працю з геодезії здобув ступінь доктора філософії. Від 1817 р. викладав алгебру та геометрію у Віленському університеті. У 1818 р.

був відряджений за кордон для вдосконалення наукової роботи; став членом наукових товариств при Флорентійській академії, Академії наук і мистецтв в Падуї, Паризькій філософській академії; згодом — членом Товариства приятелів наук у Варшаві. Після повернення до Віленського університету 1819 р. М. Пелку-Полінського обрано доцентом, а наступного року — професором кафедри прикладної вищої математики (1820—1832), візитатором гімназійних і парафіяльних шкіл у Вільно, а у грудні того самого року — префектом вчительської семінарії. 18 травня 1824 р. ученого призначено деканом фізико-математичного відділення (цю посаду також обіймав 1827 і 1830 рр.). М. Пелка-Полінський входив до складу комітету, що опікувався школами Віленського навчального округу (1819, 1823 рр.), розробляв у складі спеціального комітету (від 27.11.1824) новий проєкт реорганізації шкіл округу, а також нових законів університету. Як член Комітету шкільного неодноразово перевіряв роботу шкіл і наукових закладів у Вільно та різних губерніях, виконував доручення організації до моменту її закриття 1836 р. [21]. Одночасно був активним членом групи вчених (починаючи з 1822 р.), що займалася розробленням нових наочних приладів та інструментів, а також написанням навчальних посібників для середніх шкіл. У 1826 р. М. Пелка-Полінський візитував школи Гродненщини й Білосточчини. Науковець отримував різноманітні листи-прохання від колег, студентів чи третіх осіб, наприклад, лист, надісланий від Б. Пелці: викладач італійської мови у Віленському університеті дістав важку травму ноги й не міг виходити з дому, а отже звертався до професора за фінансовою підтримкою. М. Пелка-Полінський тривалий час підтримував контакти з ученими Італії, оскільки був членом наукових товариств Флоренції, Падуї та Лукки (Lio Boizou "La correspondance en français des savants de l'université de Vilnius de la fin du XVIIIe siècle au début du XIXe." / Лоїк Буазу "Листування французькою мовою вчених Вільнюського університету з кінця 18 до початку 19 століття"; <https://books.openedition.org/pur/55376>).

М. Пелка-Полінський опублікував "Traktat o geodezji", друкував науково-популярні статті в журналі "Dziennik Wilenski", водночас низка праць залишилася в рукописній формі, зокрема: "O pożytku nauk matematycznych" ("Про переваги математичних наук"), "O przecięciach ostrokągowych" ("Про поперечні розрізи"), "O dziełach matematycznych" ("Про математичні праці"), "Bibliografia dzieł matematycznych" ("Бібліографія математичних робіт") [7].

Відомості про рукописи М. Полінського, що збереглися в колекції Вільнюського університету, а також їх перелік знаходимо у працях: Nowak L. "Nieznane materiały do dziejów Uniwersytetu Wileńskiego i oświaty na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego", "Ateneum Wileńskie", R. 13, 1938, z. 2; Rabowicz E. "Polonica oświeceniowe w bibliotekach i archiwach ZSRR, Miscellanea z doby oświecenia", "Archiwum Literackie", t. 5, Wrocław, 1960.

М. Пелка-Полінський редагував посмертні видання "Короткого викладу арифметики з таблицями, що містять приклади на обчислення..." Ю. Чеха — математика, астронома, першого директора Вищої Волинської гімназії. Підручник за редагування М. Пелки-Полінського суттєво вплинув на методику викладання математики у Волинській гімназії [8].

Наведемо головні наукові праці М. Пелки-Полінського з математики, фізики, історії науки, бібліографії: "O geodezyi". Wilno, 1816; "Wyjątki z raportów z podróży o zakładach naukowych w Nienmcech, Francyi i Szwajcaryi" — у "Dziennik Wileński", 1819, I, s. 109, 231, 500, 668; 1820, II, s. 410; III, 414; "O Anabaptystach we Francyi" — у "Dzieje Dobroczynności", 1823, II, s. 411; "Wiadomość o znajdujących się w okręgu Uniwersytetu Wileńskiego funduszach czyli konwiktach" — у "Dzieje Dobroczynności", 1820, s. 609; 1821, s. 439—2099; "Dodatek bibliograficzny do dzieła Gąsiorowskiego: "Zbiór wiadomości do historii lekarskiej" — у "Wizerunki", XII, s. 128, XIII, s. 142; "O pożytku z nauk matematycznych", pykonuc; "O hidrawlice", pykonuc; "O przecięciach ostrokągowych", pykonuc; "O dziełach matematycznych", pykonuc; "Spis ksiąg od wpowactżenia druku az do naszych czasów, wyszłych z drukarni" pykonuc; "Początki trygonometrii płaskiej". Wilno, 1816, 1821, 1828; "Początki jeometrii dla pożytku młodzieży". Wilno, 1817; "Traktat początkowy rachunku różniczkowegoi całkowego". Wilno, 1824.

У рукописному відділі Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника зберігаються нумізматичні замітки М. Пелки-Полінського, придбані у 1917—1918 рр. у дослідника минулого Варшави, літературного критика Т. Гомулицького у складі 166 рукописів у 101 томі. Рукописи опрацював К. Тишковський, бібліограф Львівської бібліотеки Оссолінських у Львові [9; 10].

Значний період життя М. Пелка-Полінський присвятив бібліографічним й історичним дослідженням, насамперед з історії математико-фізичних наук та освіти. Результати бібліографічних досліджень у галузі давньопольської літератури та

наукової бібліографії науковець публікував, іноді анонімно, у виданні "Образи і трибуни науки" ("Wizerunkach i Rostrzasanach Naukowych", 1836—1840). Здобутки М. Пелкі-Полінського на ниві бібліографічних пошуків високо цінували історики, бібліотекарі й бібліографи.

М. Пелка-Полінський колекціонував давні книги, гравюри, монети, медалі та старі документи (головно пов'язані з Литвою), збирав відомості з історії університету, освіти та з різних галузей науки.

Книжкова колекція охоплювала кілька тисяч томів, у тому числі календарі та панегірики, рукописи, гравюри, старі відбитки, листівки тощо. У бібліотеці Литовської академії наук у Вільнюсі є рукопис (довідник під криптонімом Б. Ф. 1838), що містить каталог книжкового зібрання М. Пелкі-Полінського. Окремі матеріали та відбитки з колекції потрапили до Товариства Музею науки і мистецтва у Вільно (згодом — Товариства приятелів наук), інші було продано бібліофілам.

Згідно із заповітом М. Пелкі-Полінського, спадкоємцем бібліотеки мав стати один із синів його зятя В. Гурського, котрий за бажанням заповітодавця повинен був присвятити себе науці. Після "спільної ради" з синами В. Гурський вирішив, що бібліотеку можна продати, якщо це піде "на користь литовської провінції".

Після смерті М. Пелкі-Полінського його колекції стали власністю В. Гурського. У 1902 р. його син Ярослав продав майже весь архів ученого разом із рукописами А. Тишкевичу; згодом архів придбав Ю. Каленбах для музею Чарторийських у Кракові. У 1938 р. рукописи М. Пелкі-Полінського було опрацьовано й наступного року передано Університету Стефана Баторія у Вільно. Також було укладено список рукописних матеріалів зі спадщини М. Пелкі-Полінського, що зберігалися в колекціях бібліотеки Литовської академії наук у Вільно та у відділі рукописів бібліотеки Вільнюського університету.

У спадку М. Пелкі-Полінського залишилося багато матеріалів щодо його особистого життя та наукового шляху. Це насамперед велика за обсягом кореспонденція та щоденники, що охоплюють 1802—1848 рр. Нині листування М. Пелкі-Полінського зберігається переважно у бібліотеках Литовської академії наук та Вільнюського університету. Частина рукописних щоденників перебуває у фондах бібліотек Вільнюського університету (Ф. 14-12, Ф. 14-13, Ф. 14-14), Литовської академії наук (Ф. 151-2045, Ф. 151761) та Національної бібліотеки Польщі у Варшаві (П. 7813) [11].

Книги авторства М. Пелкі-Полінського також зберігаються у фондах бібліотеки Університету

Св. Володимира (розділ "РОКИ"), у колекції "Бібліотека Волинського ліцею", у фонді літератури польською мовою ВБЗІК ІК НБУВ. Джерелознавчий матеріал книжкових знаків цих видань доволі цікавий у науковому плані й становить предмет дослідження та атрибуції. Розгляньмо докладніше примірники книг М. Пелкі-Полінського з фондів ВБЗІК ІК НБУВ.

Книга "*Początki trygonometrii płaskiej*" (W Wilnie : W drukarni B. Neumana, 1828. [2]; VII; 98; 60 s.; ВБЗІК ІК НБУВ, шифр: 1881-1124) — середнього формату, оправа з коричневого картону [12]. На титульному аркуші розміщено бібліотечний шифр розділу "РОКИ" бібліотеки Університету Св. Володимира, написаний олівцем: "1881—1124" [13]. У нижній частині титульного аркуша — овальна фіолетова печатка університетської бібліотеки, на якій наявні зображення двоглавого орла та напис "Бібліотека Імператорського Університета Св. Володимира" (фото 2).

Фото 2. Титульний аркуш книги М. Пелкі-Полінського "*Początki trygonometrii płaskiej*"

На титульному аркуші зазначено що це третє видання книги, а також подано відомості про посади й вчені звання М. Пелкі-Полінського: колегіальний радник у Віленському імператорському університеті; ординарний професор вищої прикладної математики, декан факультету фізичних і математичних наук, доктор філософії та член багатьох наукових товариств. У виданні розміщено таблицю з геометричними малюнками (фото 3).

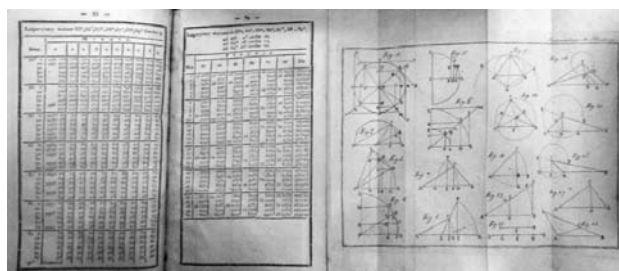

Фото 3. Таблиця з геометричними малюнками у книзі М. Пелкі-Полінського "*Początki trygonometrii płaskiej*"

Книга М. Пелкі-Полінського *"Początki trygonometrii płaskiej"* (W Wilnie : W Drukarni Dyecezalney u XX Missyonarzów, 1816. 80, [9] s.; ВБЗІК ІК НБУВ, шифр: Крем 2570) — середнього формату, обкладинка м'яка, блакитного кольору (фото 4).

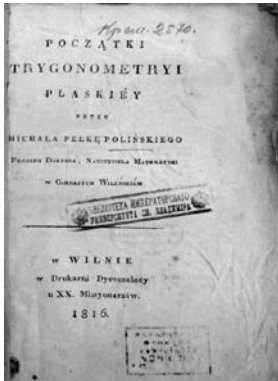

Фото 4. Титульний аркуш книги М. Пелкі-Полінського *"Początki trygonometrii płaskiej"*

На обкладинці є автограф М. Пелка-Полінського, наведений чорним чорнилом: "Do biblioteki Gymnazyum Wolyńskiego Autor ofiaruje" (фото 5).

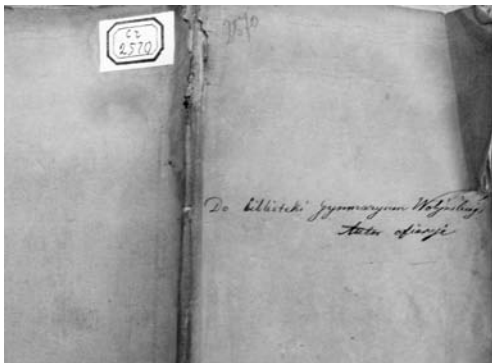

Фото 5. Автограф М. Пелкі-Полінського у книзі *"Początki trygonometrii płaskiej"*

На титульному аркуші наявна синя чотирикутна печатка "БИБЛИОТЕКА ИМПЕРАТОРСКОГО УНИВЕРСИТЕТА СВ. ВЛАДИМИРА" та вказано вчене звання й посада М. Пелкі-Полінського: доктор філософії, учитель математики у Віленській гімназії. Книга надійшла до бібліотеки Університету Св. Володимира з фондів книгозбірні Волинського ліцею, про що свідчить старий бібліотечний шифр. У ньому скорочено позначено назву м. Кременця, в якому тривалий час працював відомий навчальний заклад Волині з великою науковою бібліотекою. Видання з цієї книгозбірні, зокрема наукові праці М. Пелкі-Полінського, згодом потрапили до Києва.

Книга М. Пелкі-Полінського *"O geodezyi"* (W Wilnie : Drukiem Iózefa Zawadzkiego typografa Imper. Wilen. Uniwer, 1816. 58 s.; ВБЗІК ІК НБУВ, шифр: Cr 2571) зберігається в колекції "Бібліотека Волинського ліцею" (фото 6) [14]. Видання має м'яку блакитну обкладинку, на якій чорним

чорнилом зроблено напис "Do biblioteki Gymnazyum Wolyńskiego Autor ofiaruje". На титульному аркуші зазначено, що автор книги М. Пелка-Полінський є доктором філософії.

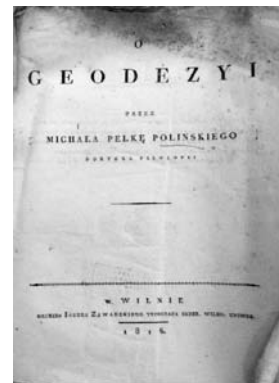

Фото 6. Титульний аркуш книги М. Пелкі-Полінського *"O geodezyi"*

У книзі "O geodezyi" міститься таблиця малюнків до університетського курсу геометрії (фото 7).

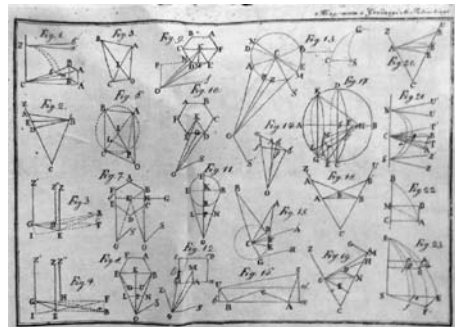

Фото 7. Таблиця малюнків до університетського курсу геометрії у книзі М. Пелкі-Полінського *"O geodezyi"*

Книга *"Recenzya. Nauka matematyki do użycia szkoły elementarniej artylerji i inżynierów przez Ałexandra Konkowskiego Profesora a matematyki w teyże szkole. Tom I obeymuiacy Arytmetyke"* (W Warszawie : W drukarni Wiktora Dąbrowskiego, 1811. 83 s.; ВБЗІК ІК НБУВ, шифр: Cr 5577) — середнього формату, у м'якій блакитній обкладинці, зберігалась у фондах бібліотеки Волинського ліцею, про що свідчить старий бібліотечний шифр. На першій сторінці є оранжева овальна печатка бібліотеки Університету Св. Володимира "BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS St. Vladimiri" та синя чотирикутна печатка "Центральна наукова БІБЛІОТЕКА АН УРСР № 2901396".

Волинський ліцей м. Кременця був започаткований як гімназія 1805 р., а ліцеєм став від 1819 р. За задумом Т. Чацького — співзасновника Вищої Волинської гімназії у Кременці, ліцей мав стати навчальним закладом університетського рівня з бібліотекою, в якій було представлено праці викладачів і професорів Віленського університету, зокрема М. Пелкі-Полінського, братів Снядецьких, Е. Словацького.

Ймовірно, що М. Пелка-Полінський цікавився навчальним процесом у Вищій Волинській гімназії, зосібна специфікою викладання геометрії, а тому подарував свої книги бібліотеці.

У 1834 р. до Києва було перевезено комплекс книжкових колекцій засновників і викладачів Волинського ліцею та інші збірки. Цілком очевидно, що зазначена книга М. Пелкі-Полінського потрапила до Києва під час надходження літератури з бібліотеки Волинського ліцею до бібліотеки Університету Св. Володимира. Книги авторства М. Пелкі-Полінського, безумовно, позитивно вплинули на формування наукового світогляду науковців і студентів Університету, написання лекційних курсів і підручників із математичних та природничих наук, методик викладання математики й фізики, що допомагало навчальному закладу формувати науковий європейський вектор, узагальнювати тогочасний європейський доробок із математики та фізики. Висновки й результати наукових досліджень М. Пелкі-Полінського потрапляли в поле зору тогочасних київських учених, і у XIX ст. науковий загал мав змогу вивчати його праці, адже вони вже зберігалися в Києві та Україні, у приватних бібліотеках науковців, бібліофілів і фондах бібліотеки Університету Св. Володимира.

Два видання М. Пелкі-Полінського зберігаються у фонді літератури польською мовою ВБЗІК ІК НБУВ.

Книга "*Początki trygonometrii płaskiej*" (1816 р., ВБЗІК ІК НБУВ, шифр: ІЗ пол. В 6149) — малого формату, обкладинка картонна, зеленого кольору [15]. На корінці золотистою фарбою нанесено геометричний орнамент, а на форзаці світло-зеленого кольору чорним чорнилом зроблено маргінальний напис "Tytus Koryowsky". На форзаці також розміщено старий шифр книги: "1091 — № 37 отд. 9 Гл. 9".

На титульному аркуші книги зазначено, що вона авторства М. Пелкі-Полінського, доктора філософії, вчителя математики Віленської гімназії. На звороті титульного аркуша уміщено цензурну вимогу за підписом (від 2 серпня 1816 р., Вільно) професора Х. І. К. Ходані, члена Комітету цензури, про те, що книгу надруковано за умови надання одного примірника до Комітету цензури, одного — до Міністерства освіти, двох — до Імператорської публічної бібліотеки та одного — до Імператорської академії наук.

Друге видання авторства М. Пелкі-Полінського, що зберігається у фонді літератури польською мовою ВБЗІК ІК НБУВ, — "*O geodezyi*" (1816 р., ВБЗІК ІК НБУВ, шифр: ІЗ пол. В 4001) [14]. Книга середнього формату, обкладинка з

коричневого картону, на корінці золотистими літерами надруковано назву книги. На звороті титульного аркуша уміщено аналогічну цензурну вимогу за підписом (26 березня 1816 р., Вільно) професора З. Немчевського, члена Комітету цензури.

Ймовірно, що ці наукові праці М. Пелкі-Полінського стали предметом зацікавлень і бібліофільських уподобань польських колекціонерів та потрапили до приватних бібліотек, а після Революції 1917 р. — до фондів ВБУ (нині — НБУВ).

В електронному каталозі (ЕК) Львівської Національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка (http://aleph.lsl.lviv.ua:8991/F/JNUTXBPBRQ2L7YGUU58REXNHU1EFMB9NBFP1BDSSQP1Y7LP14H-49468?func=short-0-b&set_number=157538&request) наявна книга М. Пелкі-Полінського "*O geodezyi*" (1816), (2/0), яка зберігається в основному книжковому фонді (так званий підрозділ із виданнями XIX ст. під назвою "рідкісна книга" ЛННБУ) (Осн. кн. фонд (рід. кн)).

В ЕК ЛННБУ також представлено книгу М. Пелкі-Полінського "*Początki trygonometrii płaskiej*" (1816), (2/0), що зберігається в основному книжковому фонді (так званий підрозділ із виданнями XIX ст. під назвою "рідкісна книга" ЛННБУ) (Осн. кн. фонд (рід. кн)).

Серед книг М. Пелкі-Полінського у фондах ЛННБУ є два примірники його посібника "*Początki trygonometrii płaskiej*" (1816): під шифром 70836 (із печаткою Фундації гр. Віктора Баворовського і вписаним олівцем бібліотечним номером "№ 4486.2.G.52"; фото 8, 9) та під шифром 70836/2 (із печаткою Г. Павліковського і вписаним олівцем бібліотечним номером "ХІІ.Н.3" "7379"; фото 10). Є також два примірники "*O geodezyi*" (1816) під шифрами 38873 (із бібліотеки НТШ, про що свідчать наліпки бібліотеки НТШ у Львові на книзі; фото 11, 12,) і 38873/2 (із бібліотеки Фундації гр. Віктора Баворовського; фото 13).

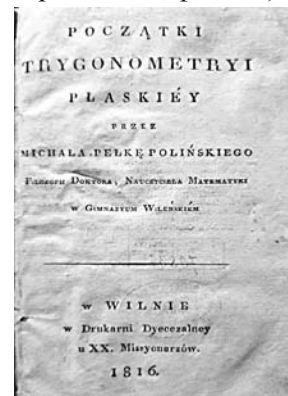

Фото 8. Книга М. Пелкі-Полінського "*Początki trygonometrii płaskiej*" (1816).

Фото 1. Качур

Фото 9. Печатка бібліотеки Фундації гр. Віктора Баворовського на книзі М. Пелкі-Полінського "Początki trygonometrii płaskiej" (1816). Фото І. Качур

Фото 10. Печатка Г. Павліковського на книзі М. Пелкі-Полінського "Początki trygonometrii płaskiej" (1816) (ЛННБУ, шифр: 70836/2. Фото І. Качур)

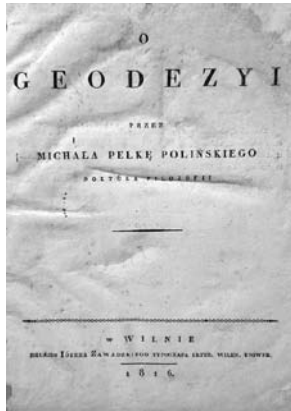

Фото 11. Книга М. Пелкі-Полінського "O geodezyi" (1816) (ЛННБУ, шифр: 38873. Фото І. Качур)

Фото 12. Наліпка бібліотеки НТШ у Львові на книзі М. Пелкі-Полінського "O geodezyi" (1816) (ЛННБУ, шифр: 38873. Фото І. Качур)

Фото 13. Наліпка бібліотеки Фундації гр. Віктора Баворовського на книзі Полінського "O Geodezyi" (1816) (ЛННБУ, шифр: 38873/2. Фото І. Качур)

(Далі буде)

Надійшла до редакції 6 липня 2024 року

До уваги передплатників!

Угоду щодо передплати на видання Книжкової палати України можна укласти безпосередньо з установою.

Звертайтеся у відділ підготовки та розповсюдження видань

тел. (044) 292-65-73

e-mail: vydannya@ukrbook.net

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 56 пр. Зам. 43.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html